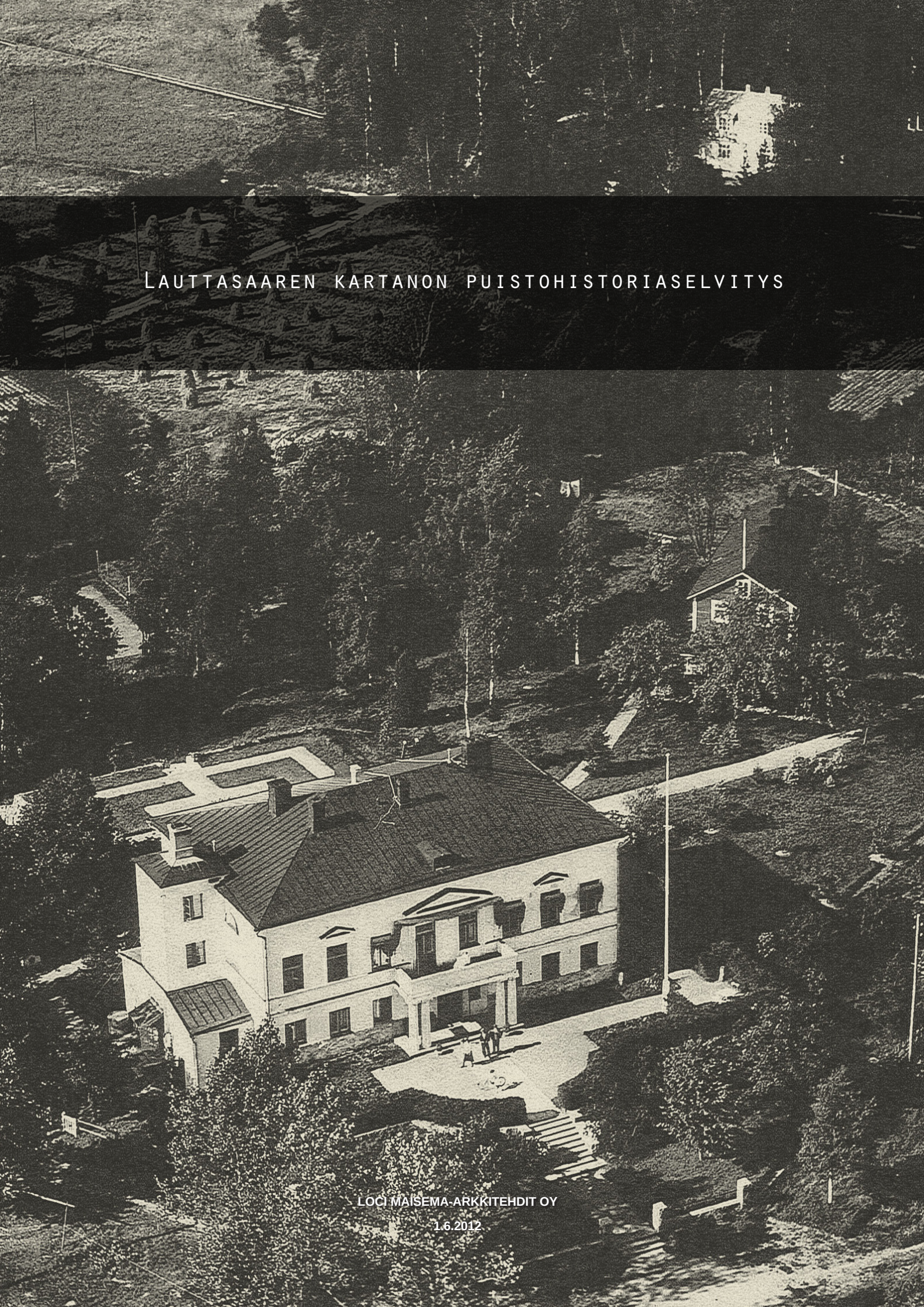
Lauttasaaren kartanon puistohistoriaselvitys



LOCI MAISEMA-ARKKITEHDIT OY

1.6.2012

Tilaaja: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto
Teksti: LOCI maisema-arkkitehdit Oy, Emilia Weckman ja Pia Kuusiniemi
Kielenhuolto: LOCI maisema-arkkitehdit Oy, Armi Sinerkari HuK
Kuvat: LOCI maisema-arkkitehdit Oy (ellei toisin mainita)
Graafinen suunnittelu ja taitto: Voima Graphics, Ville Riikonen

ISSN 2243-092X
Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2012:5

Kansikuva: Lauttasaaren kartano vuonna 1930, HKM.

LAUTTASAAREN KARTANON PUISTOHISTORIASELVITYS

LOCI MAISEMA-ARKKITEHDIT OY

1.6.2012

SISÄLTÖ

JOHDANTO **6**
Työn tausta, tavoite ja sisältö 6
Työn tekijät ja ohjausryhmä 7
Kartanoalueen suojelutilanne 8

1. KARTANON JA SEN YMPÄRISTÖN HISTORIA **9**
1.1 Maankäytön kehitys ja kartanon maanomistussuhteet vuoteen 1911 11
Lähtökohta: kolme erillistä saarta 11
1500-luvulta 1800-luvun alkuun 12
Vuodet 1830–1911 14
1.2 Maankäytön kehitysvaiheet ja kartanon maanomistussuhteet 1911–1946 18
1.3 Maankäytön kehitysvaiheet vuodesta 1946 2000-luvulle 32

2. LAUTTASAAREN KARTANON PUUTARHASUUNNITELMA **45**
2.1 Puutarha-arkkitehti Bengt Schalinin laatima puutarhasuunnitelma 46
2.2 Schalinin suunnitelman analyysi 48
Kaupunkikuvallinen tilanne ja liittyminen ympäristöön 48
Bengt Schalinin laatima kartanotontin inventointi vuodelta 1921 48
Sommitelman pääpiirteet 50
Maisema-arkkitehtoniset elementit 52
Suunnitelman toteutuminen 54
Puutarhan säilyneisyys, inventointi 2011 60
Kasvillisuudesta 63

3. KARTANOALUEEN MAISEMA – NYKYTILA **69**
3.1 Maisemakuvan ja – tilan analyysi 70
3.2 Toiminnallisuus, liittyminen ympäristöön 74
3.3 Metrorakentamisen tuomat muutokset 75

4. KARTANOALUEEN OMINAISPIIRTEET JA ARVOT **77**
4.1 Kulttuurihistorialliset arvot 78
4.2 Puistohistorialliset arvot 80
4.3 Maisema- ja kaupunkikuvalliset arvot 81

5. KARTANOALUEEN KEHITTÄMISPERIAATTEET **83**
5.1 Kaupunkikuvaan liittyvät kehittämisperiaatteet 84
5.2 Toiminnalliset kehittämisperiaatteet 85
5.3 Kartanopuiston kunnostamiseen liittyvät kehittämisperiaatteet 88

LÄHTEET **90**

JOHDANTO

Työn tausta, tavoite ja sisältö

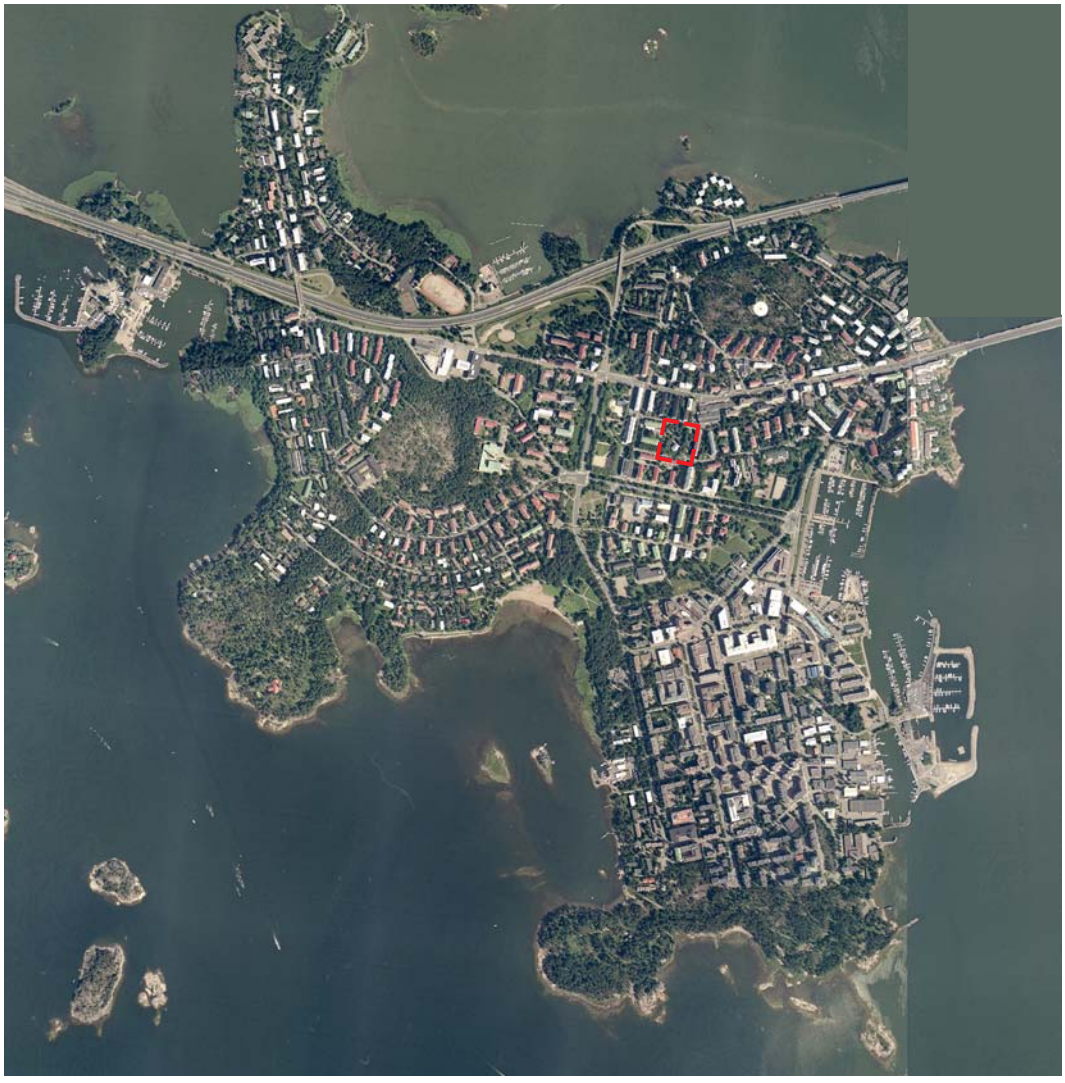
Lauttasaaren kartano sijaitsee Helsingin kaupungin omistamalla tontilla Lauttasaaren keskiosassa. Rakennuksia ympäröi puistoalue.

Päärakennus on äskettäin vapautunut sairaalakäytöstä, eikä sen tulevasta käytöstä ole vielä varmuutta. Kartanoalueella on tällä hetkellä asemakaavassa määritelty suojelustatus, joka koskee sekä rakennuksia että sen ympäristöä (ks. s. 8 Suojelutilanne). Kartanon lähiympäristö ja sen asema kaupunkirakenteessa tulee muuttumaan metron rakentamisen myötä, sillä metroasema tulee Otavantien toiselle puolelle tonttia vastapäätä.

Lauttasaaren kartanon puistohistoriallisen selvityksen tarkoituksena on ollut tuottaa tietoa alueen kaupunkisuunnittelun avuksi.

Tässä selvityksessä tarkastellaan kartanon puistoalueen ja sen ympäristön historiallisia vaiheita. Niiden pohjalta kuvataan kartanoon liittyvän alueen ominaispiirteitä, kulttuuri- ja puistohistoriallisia sekä kaupunkikuvallisia ja tilallisia arvoja. Historiallisten arvojen ja nykytilan analyysin pohjalta määritellään kartanoalueen säilytettävät ja palautettavat piirteet sekä periaatteita, joiden avulla aluetta voidaan kehittää niin, että kulttuurihistorialliset arvot säilyvät.

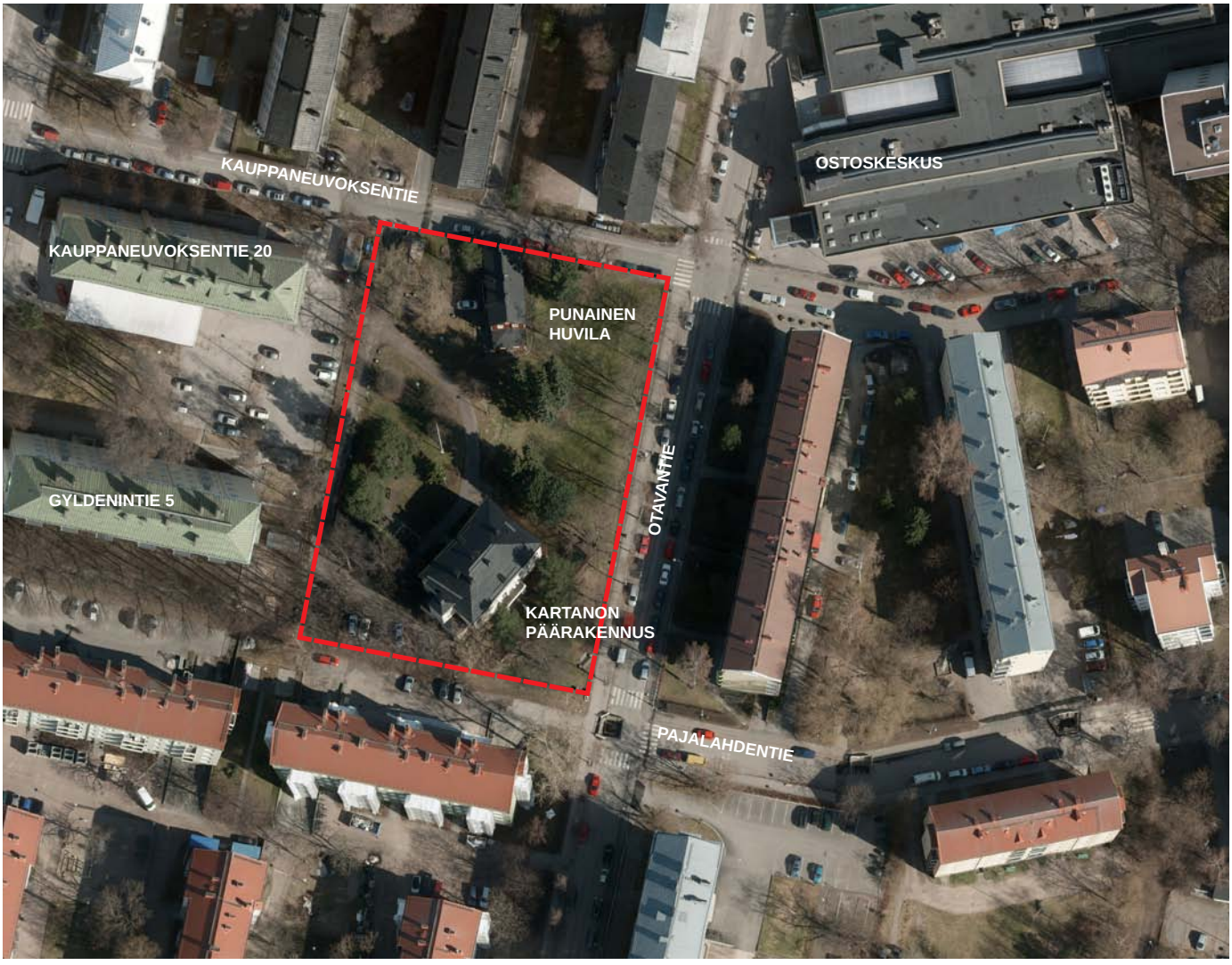
Selvitystyö tehtiin vuoden 2011 aikana. Sen pohjana on käytetty arkistomateriaalia, kuten vanhoja valokuvia, karttoja, asiakirjoja ja suunnitteludokumentteja. Alueen nykytilan inventointi tehtiin maastossa pääsääntöisesti kesän 2011 aikana.



Työn tekijät ja ohjausryhmä

Tämä selvitystyö on tehty Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluviraston toimeksiannosta. Selvityksen on toteuttanut LOCI maisema-arkkitehdit Oy, jossa työstä ovat vastanneet maisema-arkkitehdit Emilia Weckman ja Pia Kuusiniemi avustajinaan maisema-arkkitehti Leena Buller ja maisema-arkkitehti yo Sanni Aalto. Lisäksi työryhmässä on ollut asiantuntijana maisema-arkkitehti Camilla Rosengren Ympäristötoimisto Oy:stä. Kielenhuollosta on vastannut Armi Sinerkari HuK.Raportin on taittanut Ville Riikonen Voima Graphics:sta. Kuvitus on LOCI maisema-arkkitehdit Oy:n, ellei muuta kuvalähdettä ole mainittu.

Työn ohjausryhmään ovat kuuluneet maisema-arkkitehti Anu Lamminpää, arkkitehdit Anja Niera ja Riitta Salastie kaupunkisuunnitteluvirastosta, tutkija Johanna Björkman Helsingin kaupunginmuseosta, maisema-arkkitehti Pia-Liisa Orrenmaa rakennusvalvontavirastosta sekä hankesuunnittelupäällikkö Merja Sederholm kiinteistöviraston Tilakeskuksesta.



Selvitysalueen sijainti Lauttasaaressa. Ilmakuvat 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

Kartanoalueen suojelutilanne

Kartanoalue on määritelty arvokkaaksi usealla kaavatasolla sekä erilaisissa inventoinneissa.

Helsingin yleiskaava 2002:ssa Lauttasaaren kartanon alue on merkitty[1] kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittäväksi alueeksi[2].

Kartanoalueella on suojeltu asemakaavalla. Suojelu koskee sekä rakennuksia että sen ympäristöä. Kartanon päärakennus ja Punainen huvila olivat Lauttasaaren ensimmäiset rakennussuojelukohteet. Ne suojeltiin asemakaavalla vuonna 1978 (ks. 1.3 Helsinki asemakaavoittaa).

Tontti on kaavassa määritetty Yleisten rakennusten korttelialueeksi (Y). Rakennus on suojeltu asemakaavassa (7945/16.11.1979) merkinnällä ark. Rakennusala, jolla olevaa rakennusta tai sen osaa ei saa purkaa eikä siinä tai sen ympäristössä saa suorittaa sellaisia muutos- tai lisärakennustöitä, jotka turmelevat pihan, julkisivujen tai vesikaton kulttuurihistoriallista tai rakennustaiteellista arvoa tai tyyliä.

1 Yleiskaava 2002 laatimisen yhteydessä valittiin joukko Helsingin maisemakulttuurin kannalta edustavia, aikakaudelle tyypillisiä tai kiinnostavia kohteita, joita tulee kehittää siten, että niiden arvot ja ominaispiirteet säilyvät.

2 Helsingin yleiskaava 2002, s. 165–166, ja yleiskaavakartta määräyksineen.



Lehmuskujanne kartanon ”huoltopihalta” Gyldenintien suuntaan kesällä 2011.

Asemakaavamuutoksen selostuksessa rakennetusta ympäristöstä mainitaan seuraavaa: ”Tontilla 31033/7 sijaitsee Lauttasaaren kartano, joka on1800-luvulta peräisin oleva empiretyylinen kivirakennus ja “punainen huvila”, 1700-luvun lopulta oleva päärakennus, joka on todennäköisesti Lauttasaaren vanhin rakennus. Alueen rakennukset sekä puistomainen piha muodostavat arvokkaan kulttuurihistoriallisen kokonaisuuden. Kartanorakennuksessa on toiminut sairaala vuoteen 1978 asti. Tällä hetkellä rakennus on tyhjillään.”

1989 Kartanon naapuritontteja (31033, tontit 5 ja 6) koskevassa asemakaavan muutoksessa mainitaan Kartanon lehmuskujanteesta seuraavaa: ”Tontin 5 etelärajalle aikaisemmin Lauttasaaren kartanon puistoon kuuluneiden lehmuskujanteiden väliin on merkitty yleiselle jalankululle varattu alueen osa.”

Helsingin kartanoympäristöjen inventoinnissa kartanoympäristö on määritetty seudullisesti merkittäväksi kohteeksi[3].

Kaupunginmuseon kortissa kartanorakennuksesta todetaan seuraavaa: ”Rakennuksen arkkitehtuuri on harkittua ja viimeisteltyä. Rakennukseen liittyy merkittäviä paikallishistoriallisia arvoja. Rakennus on säilynyt osin alkuperäisessä asussaan.”[4]

Kartanosta laaditussa rakennushistoriallisessa selvityksessä todetaan, että kartano on paikallisesti merkittävä. Lisäksi selvityksessä todetaan, että kartanon päärakennukseen liittyy arvoja, joiden takia se tulisi asianmukaisesti restauroida historiallisena monumenttina[5].

3 Hautamäki Ranja,1999.

4 Helsingin Kaupunginmuseo, 2011.

5 Freese, 2011.

Viereisen sivun kuva: Kartanon päärakennus ja Punainen huvila vuonna 1896, HKM.

1

KARTANON JA SEN YMPÄRISTÖN HISTORIA

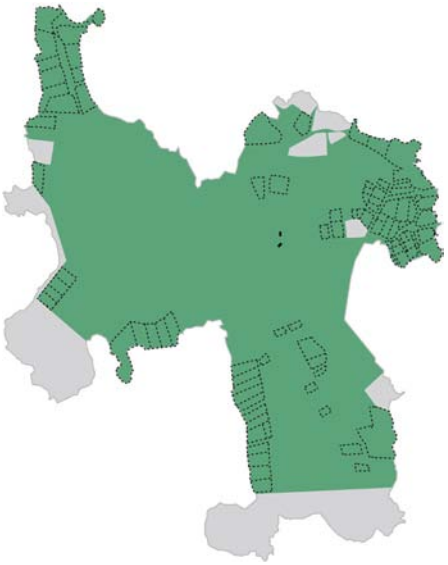


Kartanoalueen kehitys

Lauttasaaren kartanon maihin on alun perin kuulunut koko saaren alue. Saaressa on ollut 1800-luvun lopulta lähtien virkistystoimintaa ja kesähuviloita. Aina 1930-luvulle saakka alueen maankäyttöä hallitsi maanviljelys ja kalastus, kunnes Lauttasaaren kaupunkiosa alkoi vähitellen muotoutua. Kartanon omistajat ovat kautta aikojen toimineet saaren toiminnan ”moottoreina” ja muokanneet ympäristöään. Erityisesti Tallbergin suvulla on ollut merkittävä rooli alueen maankäytön kehittämisessä 1900-luvun alkupuolella. Lauttasaaren silta rakennettiin vuonna 1936, ja sen jälkeen aluetta on rakennettu jatkuvasti aina tähän päivään saakka.



1870 luvulle: koko Lauttasaari oli kartanon maita.



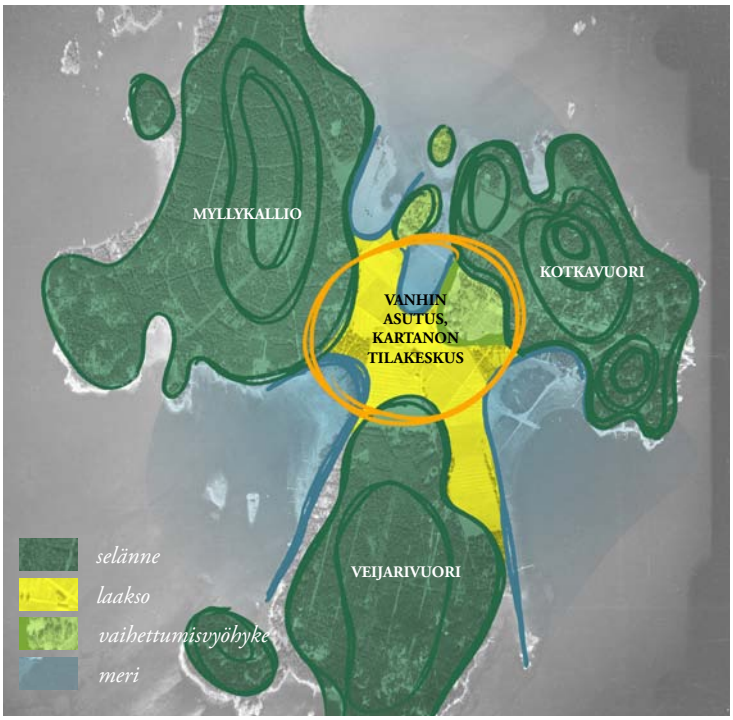
1870 luvulta 1920-30 luvulle: kartanon alue käsitti lähes koko Lauttasaaren lukuunottamatta 1870-luvulla linnoituskäyttöön otettuja alueita sekä vuokrattuja tai myytyjä huvilatontteja (palstat vuoden 1946 kartalta).



1920-30 luvulta 1940-luvun lopulle: kartanon alue kutistui korttelin kokoiseksi.



1940-luvun lopulta lähtien: kartanon alue on käsittänyt enää noin puolet 1920-luvulla lohkotusta korttelista.



Lähtökohta: kolme erillistä saarta

Lauttasaaren ensimmäinen pysyvä asutus sijoittui maiseman solmukohtaan kolmen metsäisen selänteen kohtaamispaikalle olevalle kannakselle. Asutuksen perustamiseen vaikuttivat todennäköisesti suojaisat satamapaikat ja viljelyskelpoinen maaperä. Paikalta oli avoin näkymä eri suuntiin. Tämä vanha kylätontti, myöhemmin kartanotontti, myös hallitsi ympäristönsä maisemaa.

Lauttasaaren maisemarakenne. Lauttasaari muodostui esihistoriallisena aikana kolmesta saaresta, jotka yhdistyivät merenpinnan korkeuden vaihtelujen ja maankohoamisen myötä. Nämä kolme muinaista saarta erottuvat nykymaisemassa kallioisina mäkinä, Myllykalliona, Kotkavuorena ja Veijarivuorena. Myllykallion laki ulottuu 31 metriä merenpinnan yläpuolelle. Pohjalla ilmakuva 1932, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



Suurmaiseman rakenne ja saariston maisemavyöhykkeet, Lauttasaaren sijainti. Lauttasaari sijaitsee Helsingin kantakaupungin länsipuolella selkävesivyöhykkeellä, ulkosaariston reunalla. Lauttasaaren eteläpuolelle aukeaa laaja merimaisema, ja suuri osa rantaviivasta on luonnontilaista. Lauttasaaren kartanon tontti sijaitsee saaren keskiosassa, sen nykyisen keskustan tuntumassa.

1500-luvulta 1800-luvun alkuun: maanviljelyä ja kalastusta, kartanon ensimmäinen päärakennus rakennetaan

Lauttasaaren ensimmäisistä tiloista ja asukkaista on niukasti tietoa. Lauttasaaren kylään kuului pääsaaren lisäksi Melkki, Rysäkari, osa Salmisaarta, Mustasaari, Kaskisaari, useita pienempiä saaria ja laaja vesialue luotoineen aina Harmajankarille saakka. Lauttasaari mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1543 voudintileissä nimellä Drommensby. Myöhemmin saaren nimeksi vakiintui Drumsö. 1500-luvun puolivälissä Lauttasaarta asutti neljä talonpoikaa, jotka harjoittivat maanviljelyä ja kalastusta.

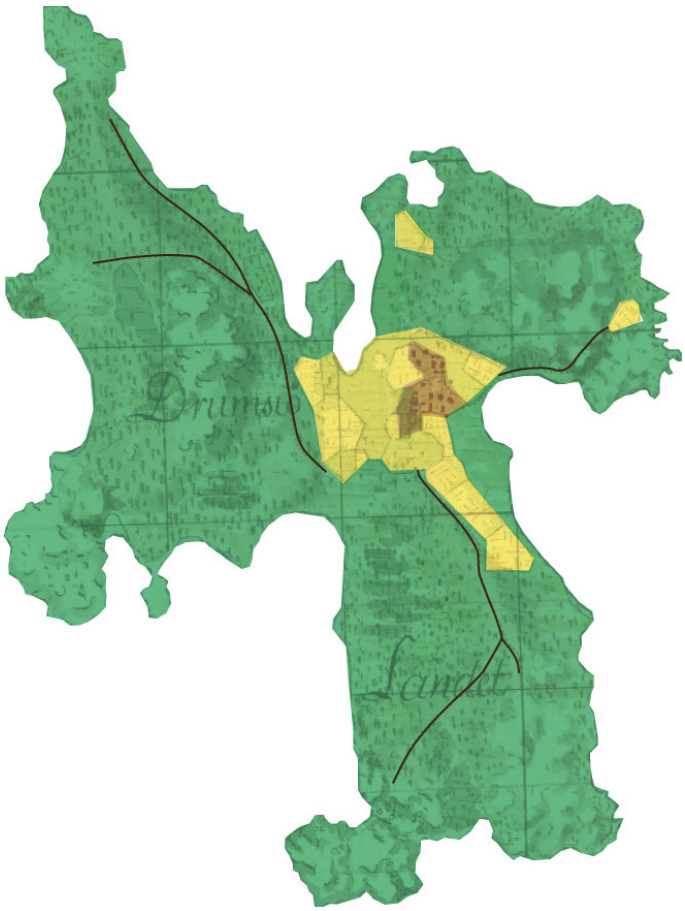
Lauttasaaren kartanon historia alkaa vuodesta 1624, jolloin tila lahjoitettiin[6] kuninkaankartanona ratsumestari Gert Skyttelle palkkioksi Preussin sodassa tehdystä palveluksesta. Lauttasaaressa oli tuolloin todennäköisesti kaksi kantataloa, Heikas ja Bertas.

Vuonna 1650 kuningatar Kristiina palautti Lauttasaaren kartanon Helsingin kaupungille. Myöhemmin saari vielä palautettiin kruunulle mutta jätettiin kruununluontoisena Helsingin kaupungille maistraatin palkkiotiloiksi.

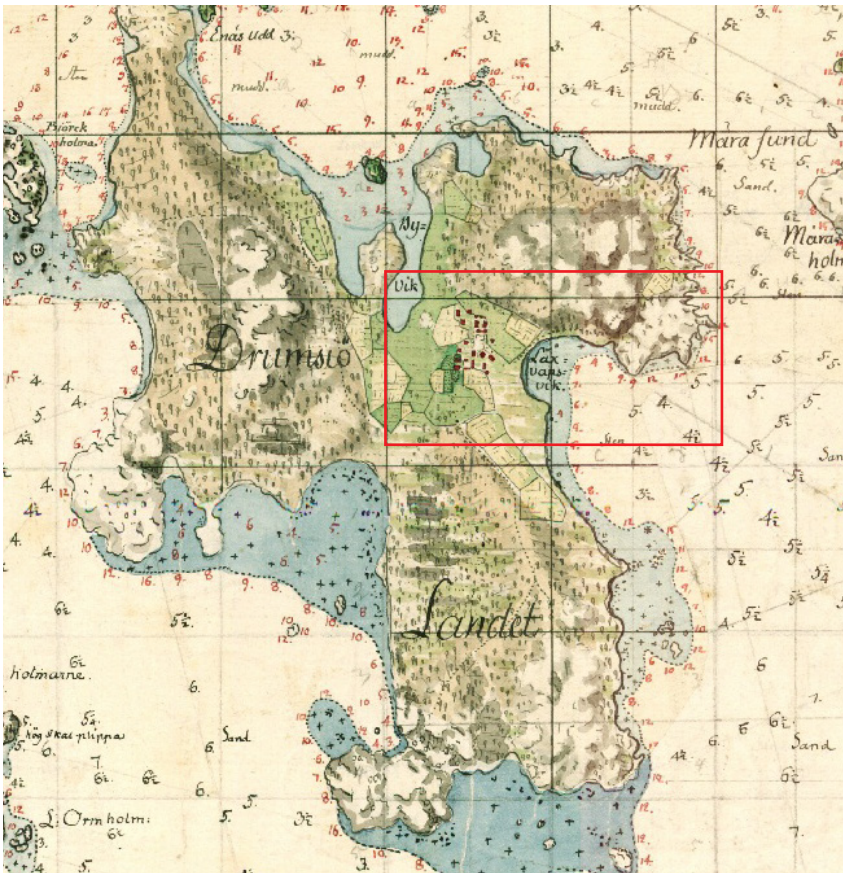
1700-luvulla ja 1800-luvun alussa Lauttasaaren tilat olivat Weurlanderin suvun omistuksessa. Puinen päärakennus, Punainen huvila rakennettiin 1790-luvulla Weurlanderin omistuskaudella.[7]

6 Samalla hänelle lahjoitettiin myös kartanot Munkkiniemestä, Talista, Heikinniemestä (Meilahti) ja Viikistä.

7 Lauttasaaren säätiö, 2005.



Lauttasaaren maankäyttö 1780, tilat Weurlanderin suvun omistuksessa. Asutus (ruskea), pellot (keltainen) niityt (vaalean vihreä), metsät (vihreä) ja reitit. Niityt olivat avoimen kulttuurimaiseman tärkeä osa. Pohjakartta, Ruotsin sota-arkisto, Liikennevirasto skannaama.



Ruotsin sota-arkiston vuoden 1780 kartasta näkyy Lauttasaaren maankäytön tilanne ja polkuverkosto. Asutus ja viljelys- ja laidunmaat ovat sijoittuneet saaren keskiosiin. Muuten saari oli kallioinen ja metsäinen. Kartta, Ruotsin sota-arkisto, Liikenneviraston skannaama.



Nykytilanteen kantakartan ja 1780-luvun kartan päällekkäisasettelu (osasuurennos). Kartanon paikalla oli 50 vuotta ennen nykyisen päärakennuksen rakentamista kyläkeskus, jossa oli useita rakennusten muodostamia pihapiirejä. "Punainen huvila" on rakennettu 1790-luvulla, tämän kartan laatimisen jälkeen. Vanha kartta, Ruotsin sota-arkisto, Liikenneviraston skannaama. Kantakartta 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

Vuodet 1830–1911: Kartanon uusi päärakennus rakennetaan, ja sen lähiympäristöä kunnostetaan, saarelle rakennetaan lisää huviloita

Vuonna 1836 Mårten Weurlander myi 326 hehtaaria käsittävän Lauttasaaren tilan insinööri, myöhemmin valtioneuvos Claes Wilhelm Gyldénille. Gyldén rakennutti kartanoon päärakennuksen vuonna 1837. Hän korjautti myös vanhan päärakennuksen, vuosina 1791–93 rakennetun kaksikerroksisen puisen huvilan. Kaksi vuotta kartanon valmistumisen jälkeen Gyldén myi tilan Nils Adolf Siljanderille. Siljander asui kartanossa kuolemaansa saakka vuoteen 1853 .

1800-luvulla Suomen rannikkopuolustusta alettiin lujittaa, Lauttasaaressakin ja 1800-luvun loppuvuosikymmeninä linnoitustöitä tehtiin saaren eteläosissa ja rannikolla,

Kauppias Ivan Wavulin omisti kartanon maa-alueineen vuodesta 1871 vuoteen 1895. Hän joutui luovuttamaan yhteensä 39 ha maa-alueen varustustarkoituksiin saaren eteläosasta.

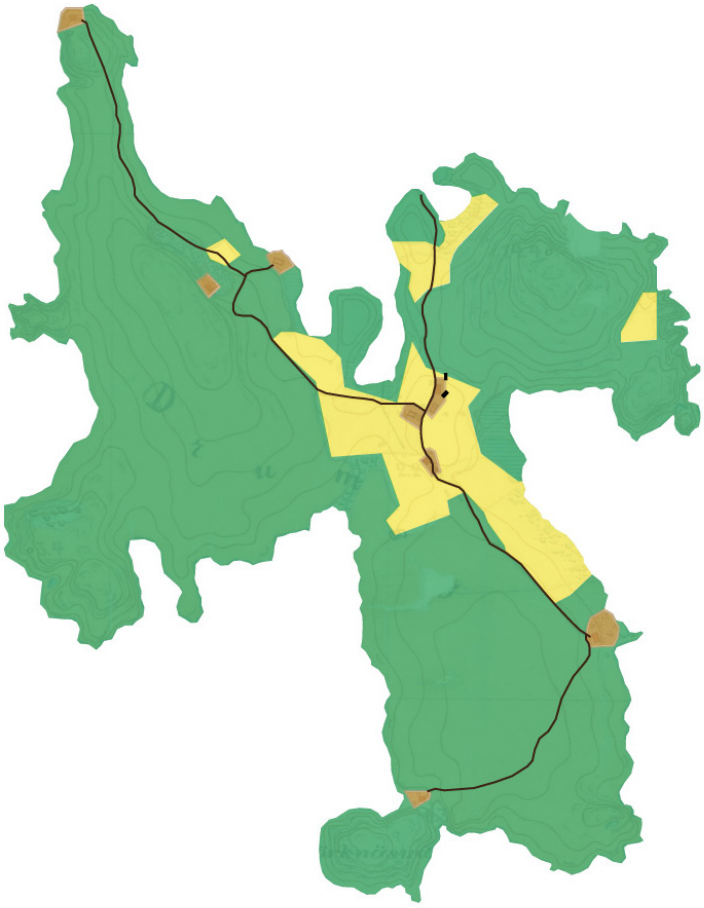
Vuonna 1895 Wavulinin poika Vilhelm lunasti isältään Lauttasaaren kartanon. Agronomina hän omistautui maanviljelyksen kehittämiseen. Kartanon pellot ja puutarha kunnostettiin, kartanosta itään johtava ajotie sai koivukujan, ja sen ympärille nousi talousrakennuksia. Lauttasaaren runsaasta kolmestakymmenestä vakituisesta asukkaasta (tilanne v. 1905) useimmat hankkivat elantonsa kartanon palveluksessa.

Wavulinien aikana Lauttasaareen (pääasiassa rannoille) alettiin rakentaa pääkaupunkilaisten säätyläisten huviloita. Ensimmäinen tonttikauppa tehtiin vuonna 1873, mutta varsinainen palstoitus käynnistyi Vilhem Wavulinin omistusaikana (v. 1895), jolloin palstoja vuokrattiin ja myytiin. Muun muassa Julius Tallberg (joka myöhemmin omisti koko saaren) osti Wavulinilta vuonna 1905 Kotkavuoren pohjoisrinteellä sijaitsevat Hjördishemin ja Sätran palstat. Vanha palstajako on osin vieläkin näkyvissä, sillä vuokrasopimukset ulottuivat 1940-luvulle asti.

Talvisin jään kantaessa saaresta johti viittatie nykyisen Bulevardin merenpuoleiseen päähän. Kesäisin käytettiin veneitä ja höyrypursia. Höyryveneet pysähtyivät Lauttasaaren pohjoispuolella Sumeliuksen laiturilla, Jakobssonin laiturilla Katajaharjun itärannalla ja harjun kärjessä.

Vuonna 1911 Wavulinien perikunta tarjosi Lauttasaarta Helsingin kaupungin ostettavaksi. Kaupunginvaltuusto ei ollut kiinnostunut, ja saari myytiin Julius Tallbergille[8].

8 Lauttasaaren säätiö, 2005.



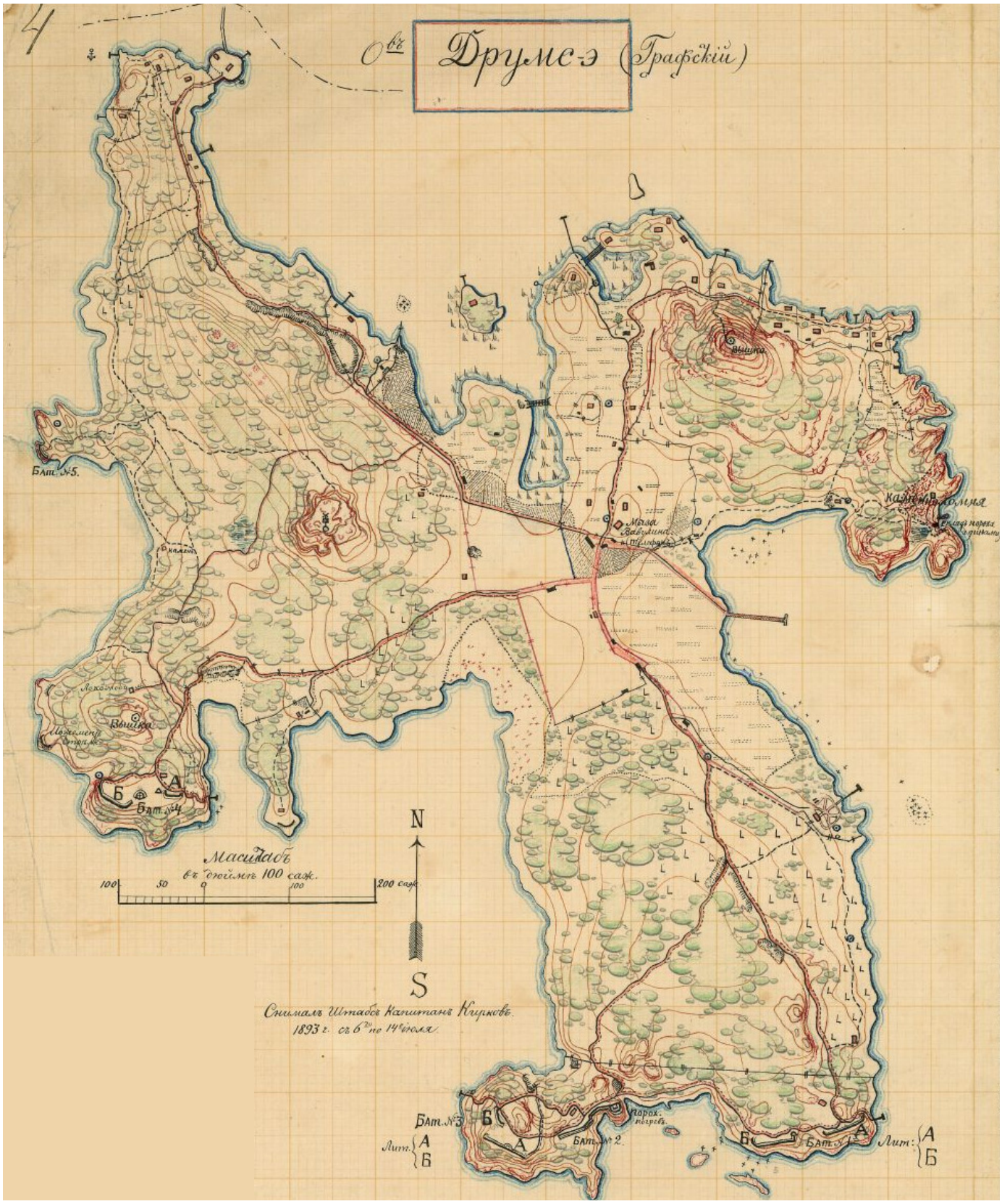
Lauttasaaren maankäyttö vuonna 1871, kun kartano oli Ivan Wavulinin omistuksessa. Asutus (ruskea), pellot (keltainen), metsät (vihreä) ja reitit. Pohjakartta, Sota-arkisto/Pauli Kruhsen Lauttasaarta koskeva verkkoaineisto.



Kartta vuodelta 1870. Maaston muodot erottuvat kartalla hyvin, samoin asutuksen sijoittuminen kolmen selänteen kohtaamispaikalla olevalle kannakselle. Kartta, Sota-arkisto/Pauli Kruhsen Lauttasaarta koskeva verkkoaineisto.

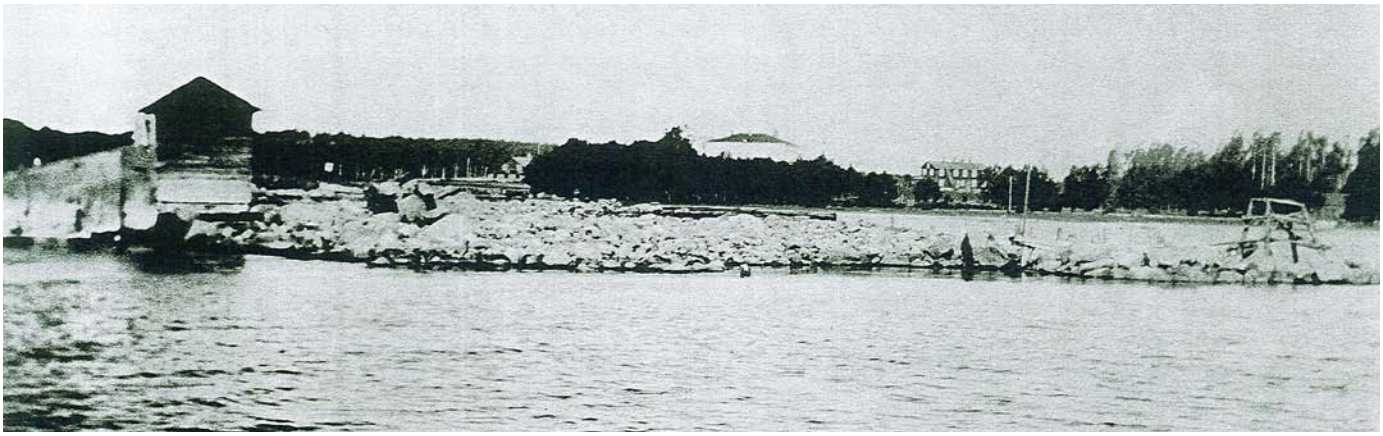


Nykytilanteen kantakartan ja 1870-luvun kartan päällekkäisasettelu (osasuurennos). Vuoden 1871 Kartalla näkyy vuonna 1837 rakennettu Lauttasaaren kartanon päärakennus ja Punainen huvila, sekä kartanon talousrakennuksia. 1770-luvun kartalla näkyvät pihapiirit ovat poissa. Kartanon tilakeskukselta johtaa Vattuniemen rantaan tie. Vattuniemessä näyttäisi myös olevan asuinrakennus ja sen yhteydessä laituri. Vuoden 1850 kartassa esiintyvää Pajalahden puolella sijaitsevaa laituria ei 1870-luvun kartassa esiinny. Tämä voi kuitenkin johtua myös karttojen tarkkuuseroista. Vanha kartta, Sota-arkisto/Pauli Kruhsen Lauttasaarta koskeva verkkoaineisto. Kantakartta 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



Tykistöpatterien ja ruutivarastojen sijaintia kuvaavalla kartalla vuodelta 1893 näkyy myöhempien linnoitustöiden varustukset; Itäniemen, Särkiniemen ja Vaskiniemen patteriasemien lisäksi Tiiraniemeen rakennettiin patteri. Yhdystiet olivat kivettyjä. Tykistöpatterien ohella on nähtävissä 1870-luvun karttaan verrattuna laajentunut huvila-alue saaren pohjoispuolella ja siihen liittyvä laajentunut tieverkosto. Pajalahden puolella sijaitsevaa kartanon laituri on paikallaan. Kartta, Kansallisarkisto; VeSA linnoitus- ja rakennuspiirustukset; MTM. Lauttasaari. Asemakartta. Tykistöpatterien ja ruutivarastojen sijaintipaikat. 1893-1893 (4, 6.6.-14.6.1893).

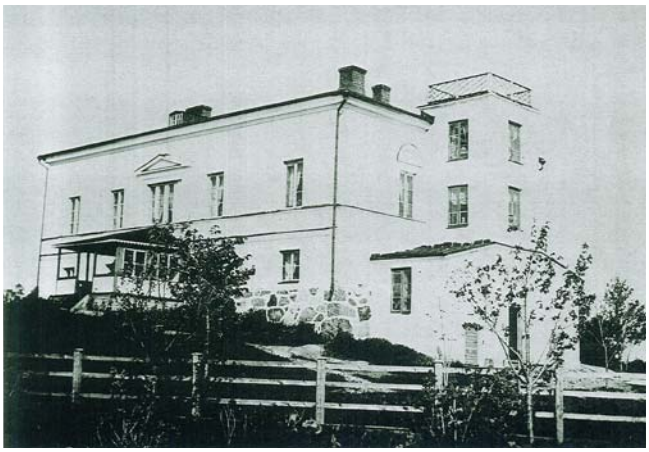
VALOKUVIA 1890-luvulta



Näkymä Pajalahdelta kohti kartanoa. Edustalla kartanon laituri. Kuva, HKM.



Näkymä kartanon suuntaan tallin ja navetan suunnasta v. 1896. Kuva, HKM.



Kartanon piha-alue v. 1895-96. Kuvassa näkyy talouspihaa ja kartanoa erottava puuaita. Kuva, HKM.





Kartanon väkeä v. 1895, Wilhelm Wavulinin omistusajalta. Kuvat, HKM.



Kartanon päärakennus 1900-luvun alusta lännestä, pihan puolelta kuvattuna. Kuva, MVKA.



Kartanopihaa 1900-luvun alusta. Nurmialueet ja sorapintaiset tiet jäsentävät puiden kehystämää pihaa. Kuva, LSä.

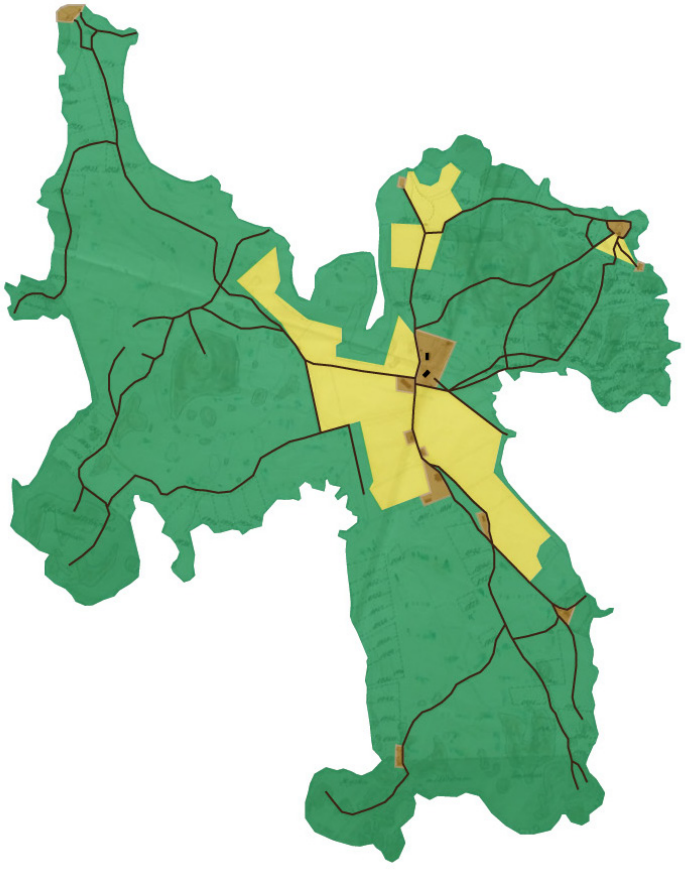
1.2 MAANKÄYTÖN KEHITYSVAIHEET JA KARTANON MAANOMISTUSSUHTEET 1911–1946: TALLBERGIEN SUKU KARTANON OMISTAJANA, SAAREN MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU ALKAA

Vuoteen 1913 asti Lauttasaaren rakentuminen oli melko suunnittelematonta. Maanviljelys ja siihen liittyvät rakennukset sijaitsivat saaren keskiosissa, huvila-asutus rannoilla tiheästi tontitetun Kotkavuoren ympäristössä. Julius Tallberg alkoi kehittää aluetta tarmokkaasti saaren omistajana.

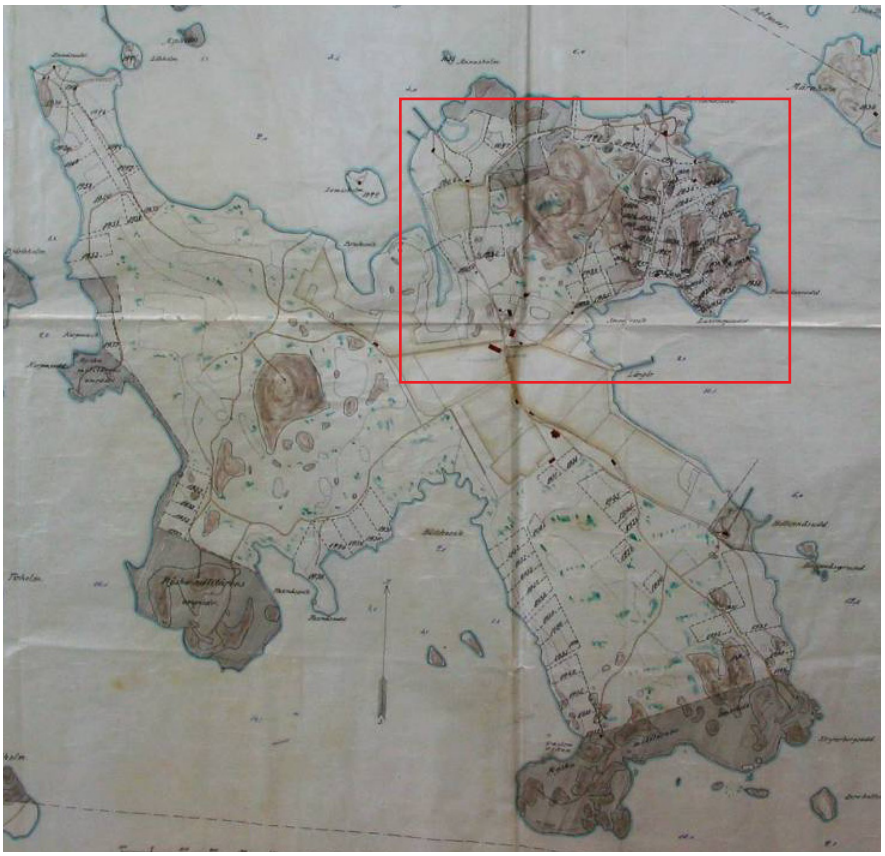
Saarelle alkoi liikennöidä Drumsö-lautta vuonna 1914 (lauttalaituri sijaitsi nykyisen sillan kohdalla), ja se kulki aina vuoteen 1935. Vuoden 1914 jälkeen kiinteistöjen muodostaminen vilkastui, ja saarelle alkoi muodostua yhä enemmän esikaupunkimaista ja ympärivuotista asutusta.

Ennen sillan rakentamista Lauttasaareen ei päässyt autolla. Saaren tiet olivat lähinnä metsäteitä, kartanoon johti hiekkatie. Vasta sillan rakentaminen Salmisaaren ja Lauttasaaren välille Jorvaksentien rakentamisen myötä vuonna 1935 mahdollisti alueen kaupunkimaisen kehityksen. Vuonna 1937 rakennettu maantieyhteys Etelä-Espooseen toi yhteydet myös länteen.

Tallbergit aloittivat alueen maankäytön suunnittelun 1910-luvulla, jolloin maanmittaus aloitettiin ja myös saaren palstoittamista suunniteltiin.



Lauttasaaren maankäyttö vuonna 1911 Julius Tallbergin ostaessa saaren maat. Asutus (ruskea), pellot (keltainen), metsät (vihreä) ja reitit. Pohjakartta, HKA/Pauli Kruhsen Lauttasaarta koskeva verkkoaineisto.



Vuonna 1911 laaditussa Lauttasaaren kartassa näkyy tilanne ajalta, jolloin Wavulinien perikunta tarjosi saarta Helsingin kaupungille ostettavaksi. Kartalle on rajattu palstat, erityisesti ranta-alueille. Suurin osa palstoista oli kesähuviloina vuokralla ja vuokrasopimukset ulottuivat 1940-luvulle saakka. Osa palstoista oli myyty yksityisomistukseen. Kartalla näkyy myös linnoitusalueiksi luovutetut maa-alueet (harmaalla), jotka siirtyivät Helsingin kaupungin omistukseen, ja niistä tuli puistoalueita. Kartta, HKA/Pauli Kruhsen Lauttasaarta koskeva verkkoaineisto.



KUVA: Nykytilanteen kantakartan ja vuoden 1911 kartan päällekkäisasettelu (osasuurennos). Kartalla näkyy kartanon tilakeskus, päärakennus ja Punainen huvila sekä pienempiä asuinrakennuksia, talousrakennuksia, laiturit Pajalahdella ja Vattuniemellä sekä peltoalueet ja tiestö. Vanha kartta, HKA/Pauli Kruhsen Lauttasaarta koskeva verkkoaineisto. Kantakartta, 2011 © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



Näkymä kartanoalueelle idästä, mahdollisesti vuonna 1916. Kartanon piha-alueella näkyy kookasta vanhaa puustoa. Otavantien paikalla oleva koivukujanne ei kuvassa erotu. Kuva, HKM.



Kuva kartanon päärakennuksen edustalta ajalta vuosien 1914-19 välillä. Kuvassa näkyy edustan piha-alue talviasussa ennen 1920-luvun muutoksia. Kuva, HKM.



Kuva 1900-luvun alusta Wavulinien suvun omistusajalta kaakon suunnasta. Kartano ja Punainen huvila sijaitsevat avoimen viljelysmaiseman keskellä, puustoa on rakennusten lähialueilla. Kuva, LSe.



Kuva mahdollisesti vuodelta 1919 navetan talouspihan suunnasta, paikalta, josta kulki kuusiaidan ja puiden reunustama pihatie kartanon päärakennuksen luoteispuolitse kohti pohjoista. Taustalla vasemmalla Punainen huvila. Kuva, HKM.



Kuva vuodelta 1918 lounaasta pellon yli kohti kartanoa. Vasemmalla kartanon navetta ja sen lähialueen rakennuksia, oikealla kartanon päärakennus. Kuva, HKM.



KAUPPANEUVOS JULIUS TALLBERG

Julius Tallberg syntyi vuonna 1857 Turussa.

Julius Tallbergin tarmo riitti monelle alalle. Hän oli paitsi kauppias, teollisuudenharjoittaja, rahoittaja ja lahjoittaja myös kunnallispoliitikko.

Vuonna 1880 toimintansa aloittaneesta rauta- ja rakennustarvikealan kauppaliikkeestä kasvoi pian suuryritys. Tallbergillä oli myös runsaasti osakkuuksia muissa kuin omissa yhtiöissään. Hän rakennutti Helsinkiin useita kivitaloja, oli mukana lukuisissa rakennushankkeissa eri puolilla maata, toimi aktiivisesti Helsingin kunnalliselämässä ja osallistui monien aatteellisten yhdistysten toimintaan.

Tallberg valittiin kaupunginvaltuustoon ensimmäisen kerran jo vuonna 1888, ja sen jälkeen useaan eri otteeseen uudelleen aina vuoteen 1912 saakka. Kaupungin asioiden hoitajanakin hän ajatteli erityisesti kaupungin elinkeinoelämän kehittymistä. Hän ajoi satamaradan rakentamista Helsinkiin ja oli sittemmin radanrakennuskomiteassa. Lisäksi hän oli vuonna 1890 perustamassa Helsingfors Omnibus Ab:ia, nykyisen liikennelaitoksen edeltäjää, samoin kuin Hakaniemen halliyhtiötä. Tallbergin taloudellista asiantuntemusta käytettiin hyväksi lukuisissa kunnallisissa ja valtiollisissa komiteoissa.

Julius Tallberg perusti säätiöitä ja teki useita, huomattavia yhteiskunnallisia lahjoituksia. Hän mm. perusti Pro Helsingfors säätiön ”huolehtimaan kaupungin kaunistamisesta ja luonnon suojelemisesta”. Säätiö on lahjoittanut Helsingin kaupungille mm. Felix Nylundin veistämän Kolmen Sepän patsaan. Tallberg teki myös merkittävän työn maamme rahoitusmarkkinoiden kehittämisessä ja toimi mm. O.Y. Suomen Kaupunkien Hypoteekkikassan johtokunnan jäsenenä kassan perustamisesta (v. 1895) lähtien vuoteen 1917 asti.

Tallberg sanotaan olleen synnynnäinen johtaja, joka vaati alaisiltaan paljon mutta toimi itse erinomaisena esimerkkinä ahkeruudesta, täsmällisyydestä ja tasapuolisuudesta. Hän mm. järjesti vuosittain juhlia työntekijöilleen ja heidän perheilleen. Henkilökunnalle järjestettiin mm. kesäretkiä Lauttasaareen, jossa Tallbergillä oli huvila jo ennen kuin hän osti koko saaren itselleen.

Julius Tallberg kuoli 68-vuotiaana (v. 1921) Saksassa. Hän oli saanut kauppaneuvoksen arvonimen vuonna 1918. Yhteiskunnallisten ansioidensa lisäksi Tallberg oli myös suurperheen pidetty isä. Hän oli kahdesti naimisissa. Kaikki lapset olivat ensimmäisestä avioliitosta. Lapsista vain kahdeksan eli aikuisikään (kolme poikaa ja viisi tytärtä).

Rauta-alan tukku- ja vähittäisliikkeenä kauppahuone oli Julius Tallbergin kuollessa koko maan mittakaavassa kolmen suurimman joukossa. Osakeyhtiöksi muutetun liikkeen johtoon tuli Julius Tallbergin jälkeen ensin Gunnar Tallberg ja tämän kuoleman jälkeen (v.1931) toiseksi vanhin poika Bertil Tallberg.

LÄHTEET:

Oy Julius Tallberg Ab verkkosivut: www.tallberg.fi/juliustallberg/index.php?id=41&page=Historia

Kansallisbibliografia, Kai Hoffman: Kauppaneuvos Julius Tallberg (1857–1921), rautakauppias, rakennusurakoitsija.www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=268. Julkaistu 11.2.2011.



GUNNAR TALLBERG – LAUTTASAAREN KARTANON ISÄNTÄ VUOSINA 1921–1931

Gunnar Tallberg syntyi vuonna 1881 Helsingissä Julius ja Bertha Tallbergin esikoisena.

Julius Tallbergin kuoltua vuonna 1921 yhtiön johtaminen jäi hänen kahden vanhimman poikansa vastuulle. Pojat olivat jo vuosia olleet isänsä apuna, Gunnar aina vuodesta 1904 asti, ja nuorempi Bertilkin vain kaksi vuotta vähemmän.

Isän kuoleman Gunnar Tallberg oli toimitusjohtaja ja vastasi pääliikkeen ja Lauttasaaren sekä muiden sivutoimintojen johtamisesta, Bertil Tallberg puolestaan johti varsinaista kauppatoimintaa ja keskittyi rauta- ja rakennustarvikekauppaan. Liike muutettiin osakeyhtiöksi 1926.

Suomen taloudessa alkoi vuonna 1922 noususuhdanne, joka kesti vuoteen 1928 saakka. Suomi teollistui ennätysvauhtia muuhun Eurooppaan verrattuna. Porvaristolle ja yhteiskunnan huipulle aikakausi ei kuitenkaan tuonut suurta muutosta. Taloudellinen kasvu kuitenkin suosi myös elinkeinoelämän johtoa ja palkat nousivat suhdanteiden mukana.

Gunnar Tallberg perheineen asui Lauttasaaren kartanossa v. 1921-1931.

Gunnar Tallberg luopui toimitusjohtajan tehtävästä heikentyneen terveytensä takia vuonna 1928, ja Bertil Tallberg nimitettiin toimitusjohtajaksi. Gunnar Tallberg kuoli muutamaa vuotta myöhemmin, 48-vuotiaana, vuonna 1931. Perhe muutti pois Lauttasaaren kartanosta vuonna 1932.

LÄHDE:

Oy Julius Tallberg Ab verkkosivut: www.tallberg.fi/juliustallberg/index.php?id=41&page=Historia



Uimahuone jollakin saaren laitureista 1910–20-luvulta. Kuva, MG.



Kuva rantaan johtavalta tieltä 1910-1920- luvulta. Osa pelto- ja niittyalueista oli kiviaidoin rajattuja. Kuva, MG.



Kartanon päärakennuksen edustalta avautui vielä 1920-30 luvulla näkymä Pajalahdelle saakka. Kuva, MG.



Drumsön kasino, merikylpylä perustettiin Hevosenkenkälahden hiekkarannalle ja avattiin vuonna 1913. Rannalle rakennettiin myös tenniskentät ja uimakoppeja. Kasinolle johtava hevosraitiovaunu lähti kartanon laiturilta, nykyisen Tallbergin puistotien päästä ja kulki kasinon ohi aina Katajaharjuun. Kaupunkilaisia houkuteltiin saarelle musiikkiesityksillä ja ulkoilmateatterilla. Paviljonki paloi vuonna 1947. Kuva, MG.



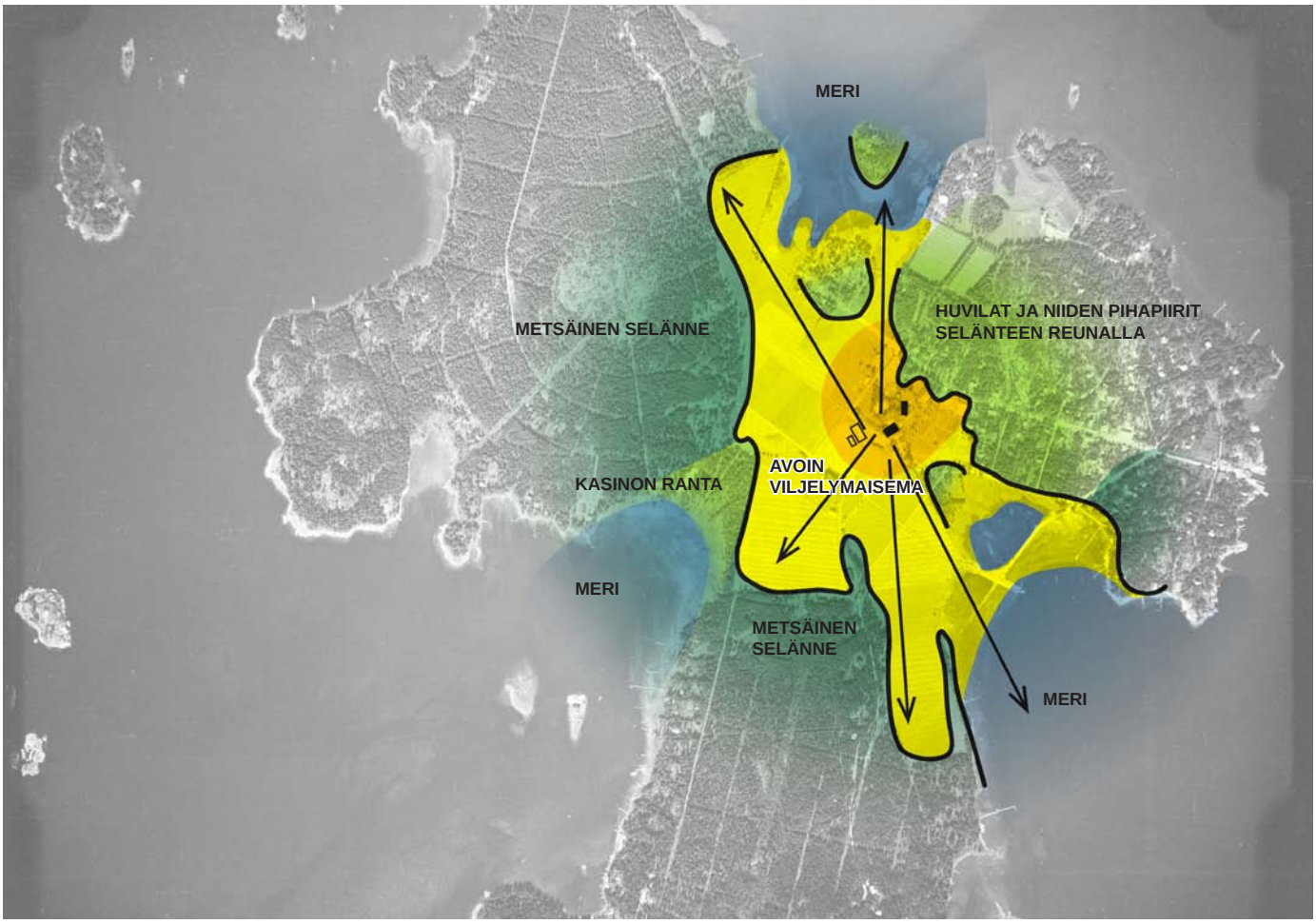
Viistoilmakuva etelästä vuodelta 1927 ajalta, jolloin Gunnar Tallberg perheineen asui kartanossa. Bengt Schalinin laatiman puutarhasuunnitelman toteutuminen näkyy kuvassa. Lehmuskujanne erottuu matalana istutuksena pihan lounaisreunalla. Otavantien varren koivurivi näkyy selkeästi. Kuva, Lse.



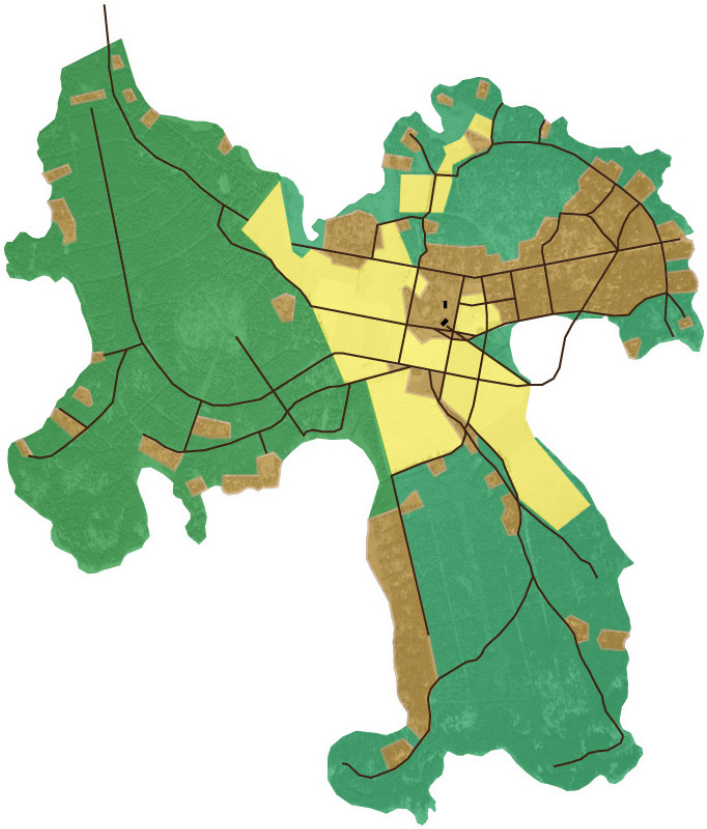
Ilmakuva vuodelta 1932 kuvittaa Lauttasaaren ja kartanotontin tilannetta juuri ennen kuin saaren maankäytössä tapahtuu merkittävä muutos. Kuvassa näkyy tulevan kaupunginosan rakentamista ennakoiva tieverkosto ennen varsinaisten korttelien rakentumista. Kartanon pellot ja niiden laajuus näkyvät vuoden 1932 ilmakuvassa hyvin. Lisäksi siinä erottuvat tilakeskuksen rakennukset, navetta ja kasvihuoneet sekä niihin liittyvät viljelykset. Laiturille johtava tie on rajattu kuusiadalla. Laiturilta on linjattu tie kohti koillista ja tulevaa siltaa. Kannattamattomaksi jääneet kasvihuoneet oli annettu 1930-luvun alussa vuokralle Steniuksen perheelle. Ilmakuva, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



Tarkennus vuoden 1932 ilmakuvasta, osasuurennos. Ilmakuvan tarkkuus mahdollistaa myös kartanon puutarhan tarkemman tarkastelun. Kuvassa on nähtävissä Schalinin 1920-luvulla laatiman suunnitelman toteutuminen. Ks. myös luku 2. Lauttasaaren kartanon puutarhasuunnitelma. Ilmakuva, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki



Kartanon maisematila 1930-luvulla. Ilmakuvan pohjalta laadittu tilatarkastelu, jossa nähdään kartanon sijoittuminen selänteen reunalle avoimen viljelysmaiseman keskelle. Avointa maisematilaa kehystävät metsäiset selänteet. Kartanolta avautuivat aiemmin pitkät näkymät merelle. Pohjalla ilmakuva 1932, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



Saari on pääsääntöisesti Tallbergien perikunnan omistuksessa, palstoja yksityisomistuksessa. Pohjalla ilmakuva 1932, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



Ilmakuva 1932, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

RAKENNUSTEN KÄYTTÖTARKOITUKSET ERI AIKAKAUSINA

Olemassa olevat rakennukset tontilla

1. Punainen huvila

Nykyisellä kartanotontilla, kartanon pohjoispuolella sijaitseva kaksikerroksinen puurakennus. ns. Punainen huvila rakennettiin maatilan päärakennukseksi v. 1791-93. Tällöin Lauttasaaren kartanon edeltäjät Heikas ja Bertas- tilat olivat Weurlandersuvun hallussa. Punainen huvila on Lauttasaaren vanhin rakennus. Sen päädyissä olleet matalat osat on purettu 1960-70-luvulla. Punaiseen huvilan länsipuolella oleva talousrakennus esiintyy 1950-luvun kartoissa, mutta ei näy 30-luvun ilmakuvassa. Punainen huvila oli oletettavasti asuinkäytössä sekä ympärivuotisena ja sittemmin kesäasuntona aina 1940-luvulle saakka. 1940-luvulla se toimi SPR:n plastiikkasairaalan varasto- ja työhuonetiloina. Kaupungille kiinteistö tuli ilmeisesti 1979, jonka jälkeen se peruskorjattiin 1980-luvun alussa. Ennen peruskorjausta rakennus oli raportin mukaan ollut tyhjänä. Nykyisin rakennus on Lauttasaari-seuran käytössä.

2. Kartanon päärakennus

Claes Wilhelm Gyldén (1802-1872) rakennutti Lauttasaaren kartanon v. 1837, ja samaan aikaan korjautti myös Punaisen huvilan. Kartanon suunnittelijasta ei ole varmaa tietoa. Julius Tallbergin aikana 1910-luvulla kartanon päärakennuksessa toimi mm. kahvila. Gunnar Tallberg muutti rakennukseen asumaan 1920-luvulla ja tällöin rakennusta modernisoitiin. Mm. parveke sekä sisäänkäynnin pylväikkö lisättiin. Pää-

rakennus oli pääsääntöisesti asuinkäytössä 1940-luvun lopulle, jolloin Tallbergien perikunta myi kartanon sairaalakäyttöön. Vuonna 1953 rakennus otettiin Suomen Punaisen ristin käyttöön plastiikkasairaalaksi. Vuonna 1980 rakennus muutettiin vanhusten asuntolaksi ja huoltolaitokseksi. Leikkaus- ja laboratoriotilat muutettiin ruokasaliksi ja majoitushuoneiksi. 1950-luvun muutoksissa suunnittelijana oli arkkitehti Veli Paatela, 1980- luvulla Irmeli Visanti. Kartanon päärakennuksen käyttö on Tallbergien ajasta lähtien aina viime vuosiin ollut sairaala- ja hoivakotikäyttö. Ajoittain rakennus on ollut tyhjillään. Tällä hetkellä rakennus on tyhjillään ja odottaa uutta käyttötarkoitusta.

***2a) Kartanorakennuksen** välittömään läheisyyteen, sen lounaispuolelle rakennettiin 1950-luvun lopulla talousrakennus, jossa oli sairaalan ruumishuone ja varastotiloja. Suunnitelman laati v. 1958 Veli Paatela. Rakennus on edelleen olemassa. Sen kylkeen on lisätty jäteaitaus v. 2001. Kartanotontti oli Tallbergien aikaan ja jo aiemmin aidattu puisella aidalla. 1950-luvulla tontti aidattiin verkkoaidalla, jota on jäljellä vielä Punaisen huvilan puoleisella rajalla. Päärakennuksen edustan luonnonkivi- valurauta-aita on peräisin Tallbergien ajalta, jolloin Bengt Schalinin laatima puutarhasuunnitelma toteutettiin.*

Puretut rakennukset ja rakenteet

Ennen punaisen huvilan rakentumista vanhalla kylätontilla sijaitsi ryhmä rakennuksia, jotka muodostivat useita pihapiirejä (kts. kartta v. 1780 s. 11). Kartanon välittömässä läheisyydessä, sen eteläpuolella oli tilakeskuksen rakennuksia.

***3) Kivinavetta- ja siihen liittyvät puiset talousrakennukset** mm. puusepänverstas, huoltorakennus + kärrysuoja, viljamakasiini perunakellareineen, rakennettiin Ivan Wavulinin omistaessa kartanon 1890-luvulla. Lisäksi kartanon paja sijaitsi kartanon laiturille johtavan tien varressa.*

***4) Kartanon laituri** sijaitsi kartanosta itään/kaakkoon johtaneen tien päässä Pajalahden rannassa. Tämä oli pääsaapumissuunta kartanolle aina 1910-luvulle saakka jolloin Tallbergien toimesta aloitettiin säännöllinen lauttaliikenne nykyisen sillan kohdalla olevaan laituriin.*

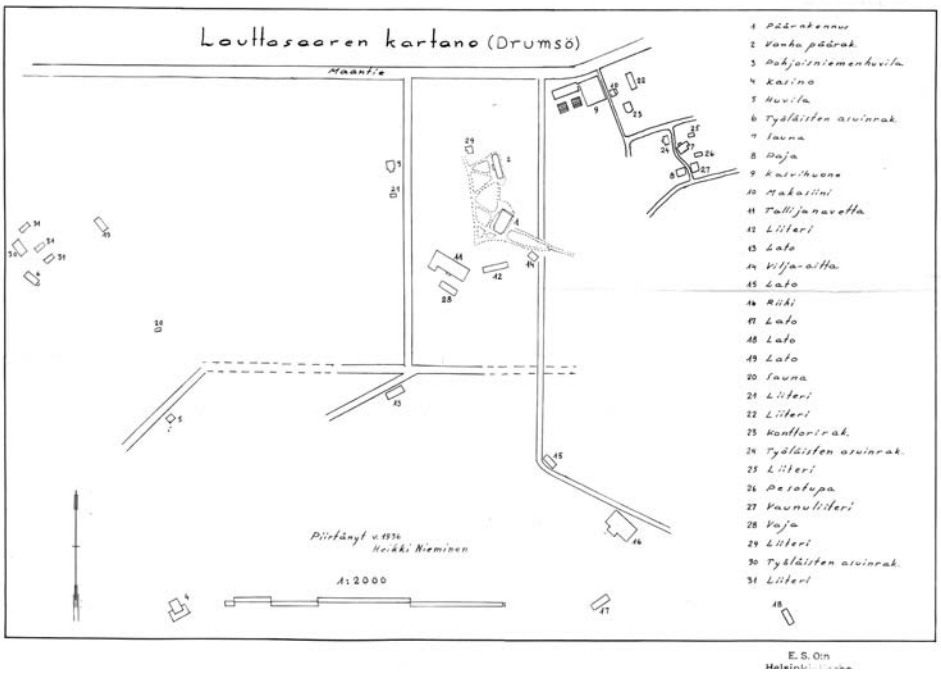
*Kartanon eteläpuolelle, pellon reunalle rakennettiin v. 1906 **5) ruotsinkielinen alakansakoulu**. Se purettiin 1950-luvulla rakentuvan kaupungin alta, kuten myös kaikki edelliset rakennukset ja rakennelmat (3.-5.) Ilmeisesti samalle paikalle rakennettiin v. 1930 uusi koulurakennus, joka näkyy kuvassa. Koulurakennuksen vieressä näkyy **6) Lauttasaaren VPK:n rakennus.***

*Kartanoon liittyi myös läheisesti **7) puutarha- ja kasvihuonealueet talousrakennuksineen**. Ne siirtyivät Tallbergeilta Steniuksen suvulle 1930-luvulla. Puutarha toimi vuoteen 1967 samalla paikalla, ja väistyi ostoskeskuksen tieltä.*

Ostoskeskuksen tulevalla tontilla sijaitsi myös kaksi huvilarakennusta, jotka olivat Tallbergien aikana kartanon työnjohdon käytössä. Toisessa asui kartanon toiminnasta vastaava insinööri ja toisessa toimi kartanon konttori.

Ranta-alueille ja lähisaarille alkoi rakentua kesähuviloita 1870-1890-luvuilla Wavulinien omistusaikana, ja niiden määrä lisääntyi myös Tallbergien aikana. Tallbergin oman suvun kesähuvilat sijoittuivat Kotkavuoren alueelle. Niistä osa jäi Länsiväylän liittymän alle.

Drumsön kasino, merikylpylä Hevosenkenkälahden hiekkarannalla toimi vuodesta 1913 alkaen (välillä suljettuna). Paviljonki paloi vuonna 1947. Kasinolle johtava hevosraitiovaunu lähti kartanon laiturilta (nyk. Tallbergin puistotien päästä) ja kulki kasinon ohi aina Katajaharjuun.



Eteläsuomalaisen osakunnan opiskelijat mittasivat Lauttasaaren kartanoalueen v. 1934, ja piirsivät siitä asemapiirroksen 1:2000 mittakaavassa. Piirroksessa ei jostakin syystä ole näkyvissä 1920-luvulla rakennetun pihan puutarhasommitelmaa, vaan pihateiden linjaukset näyttävät 1910-luvun tilanteen mukaisilta. Piirroksessa näkyy kuitenkin hyvin rakennusten sijoittuminen ja käyttötarkoitukset ennen kuin alueen rakennussuunnitelmat toteutettiin. Asemapiirros, LSä.

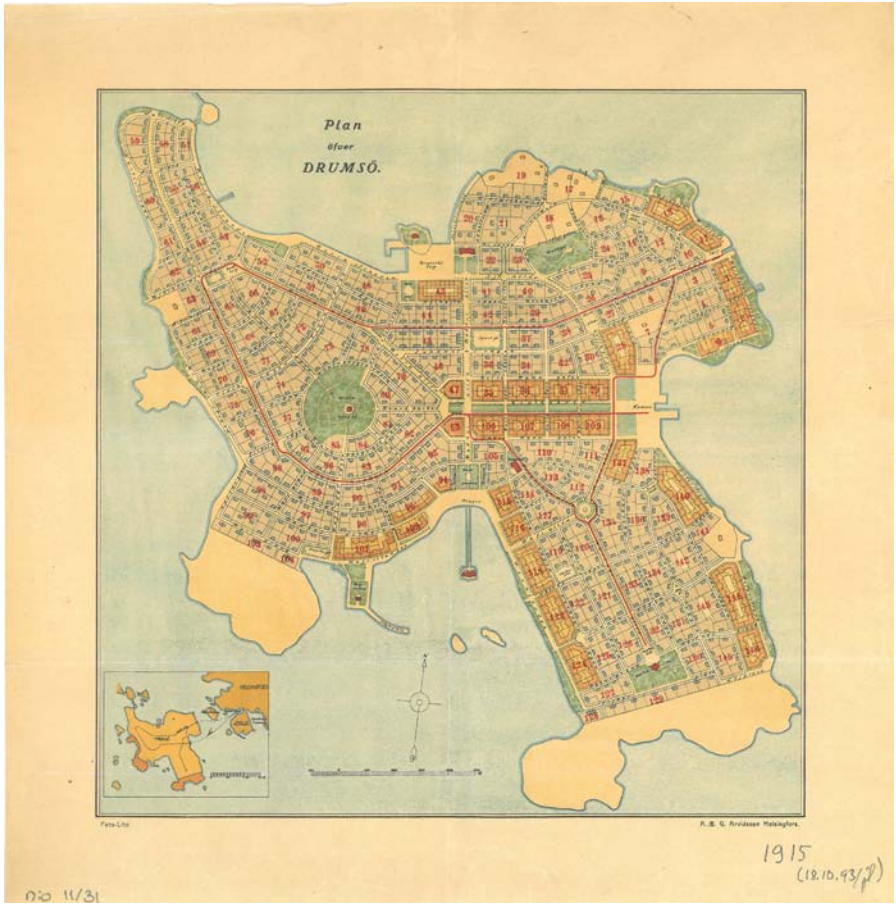
Lauttasaaren ensimmäinen rakennussuunnitelma laadittiin Julius Tallbergin toimeksiannosta. Suunnitelman laativat Julius Tallbergin poika Gunnar Tallberg sekä Helsingin kaupungin asemakaava-arkkitehti Birger Brunila. Vuonna 1913 valmistunutta suunnitelmaa ei koskaan vahvistettu, mutta se ohjasi yli 20 vuoden ajan Lauttasaaren rakentamista ja tonttijakoa. Suunnitelma kattaa lähes koko Lauttasaaren, vain sotilaskäyttöön luovutetut alueet on jätetty suunnittelutyön ulkopuolelle. Suuri osa myöhemmästä katuverkosta läpikulkuväyliä lukuun ottamatta oli jo piirretty suunnitelmaan. Kartanorakennus tai Punainen huvila eivät esiinny Brunilan vuonna 1913 laatimassa suunnitelmassa. Suunnitelmassa ei juuri otettu huomioon saaren olemassa olevaa rakennuskantaa tai tonttijakoa.

Vuonna 1921, Julius Tallbergin kuoleman jälkeen, hänen poikansa Gunnar Tallberg perheineen päätti muuttaa aiemmin kesähuvilana käytetyn Lauttasaaren kartanon pysyväksi asunnoksi. Tuolloin rakennusta kohennettiin laajalti, ja puutarha-arkkitehti Bengt Schalinille annettiin tehtäväksi laatia puutarhasuunnitelma. (Ks. luku 2).

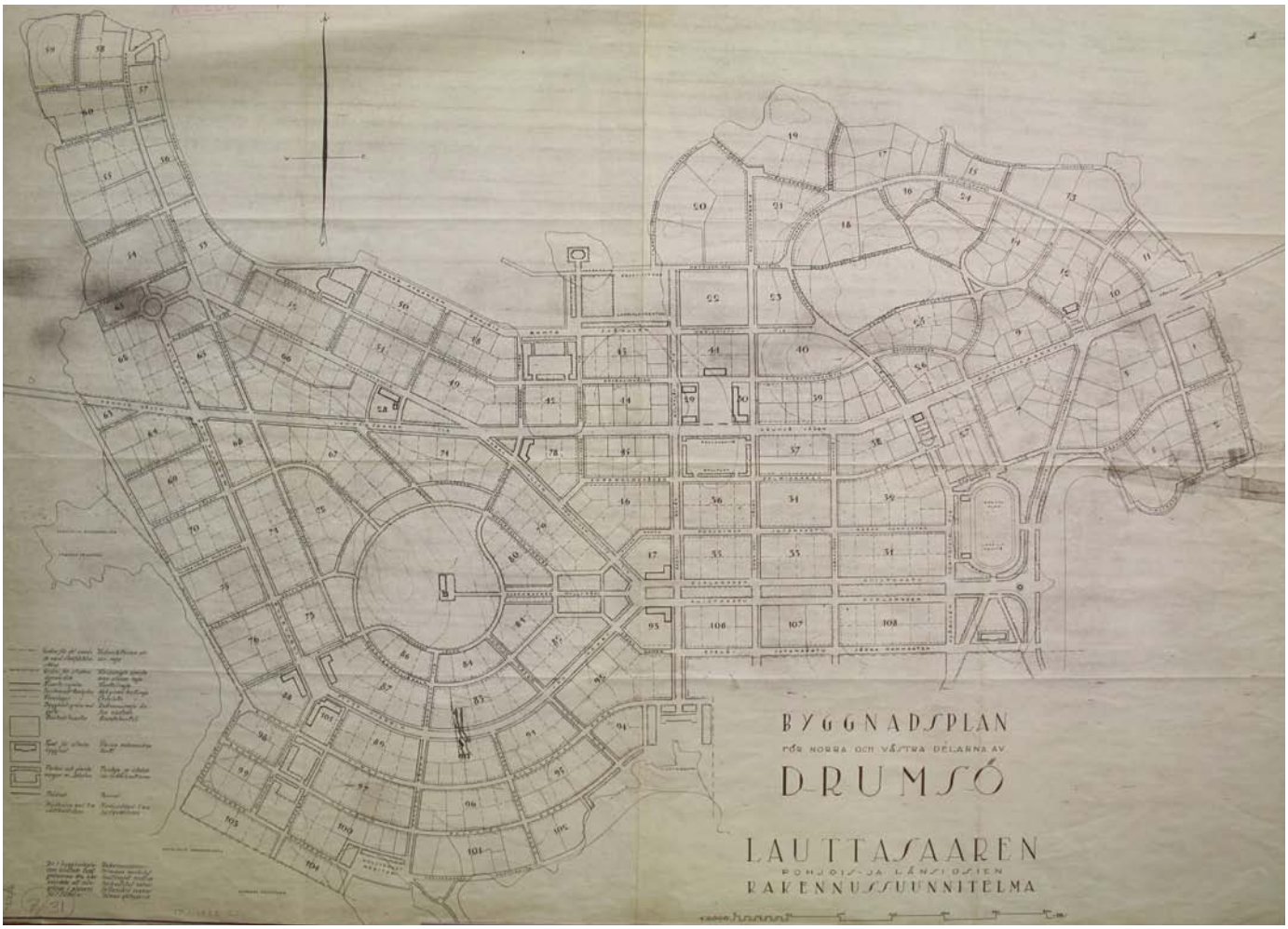
Lauttasaari liitettiin vuonna 1920 Helsingin maalaiskunnasta Huopalahden kuntaan. Lauttasaaren asukasmäärä kolminkertaistui 1920-luvulla 300 hengestä tuhanteen. Väestönkasvu lisäsi yhdyskunnan kehittämispaineita. Ensimmäinen koulurakennus valmistui vuonna 1929. (Jo vuonna 1909 kartanon pajan ääressä Pajalahdentiellä oli avattu ruotsinkielinen alakansakoulu.) Valtion omistamat linnoitusalueet saaren eteläosassa siirtyivät Helsingin kaupungille, joka teki alueista kansanpuiston.

Vuonna 1936 vahvistettiin Birger Brunilan laatima rakennussuunnitelma, jota täydensi Ole Gripenbergin laatima Vattuniemen teollisuusalueen kaava. Vesi- ja viemäriverkosto vedettiin saarelle vuonna 1937 ja se rakennettiin vähitellen koko saaren kattavaksi. Alueen rakentuminen alkoi 1930-luvun lopulla ja jatkui asuinrakentamisen osalta vilkkaana myös sota-aikana. 1940-luvulla rakennettiin Vattuniemen alueelle muutamia kymmeniä teollisuusrakennuksia. Lauttasaari liitettiin Helsinkiin vuonna 1946[9].

9 Lauttasaaren säätiö, 2005; Helsingin kaupunginmuseo, 2003.



Birger Brunilan vuonna 1913 Julius Tallbergin toimeksiannosta laatima rakennussuunnitelma. Suunnitelmaa ei koskaan vahvistettu, mutta se ohjasi yli 20 vuoden ajan Lauttasaaren rakentamista ja tonttijakoa. Suunnitelma kattaa lähes koko Lauttasaaren, vain sotilaskäyttöön luovutetut alueet on jätetty suunnittelutyön ulkopuolelle. Suuri osa myöhemmästä katuverkosta läpikulkuväyliä lukuun ottamatta oli jo piirretty suunnitelmaan. Suunnitelma, HKA.

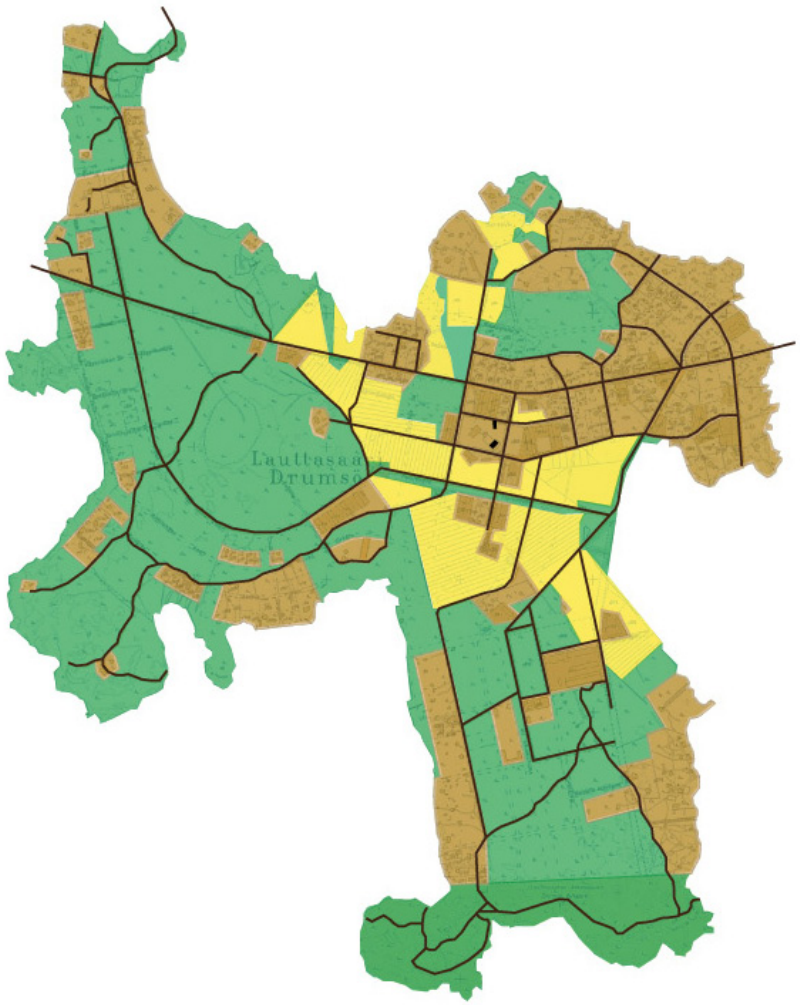


Helsingin asemakaava-arkkitehti Birger Brunilan laatima Lauttasaaren pohjois- ja länsiosien rakennussuunnitelma hyväksyttiin Lauttasaaren yhdyskunnan valtuustossa huhtikuussa 1934, ja Uudenmaan läänin maaherra vahvisti sen tammikuussa 1936. Vuoden 1934 suunnitelma noudatti pääosin v. 1913 tehtyä suunnitelmaa. Suunnitelma, HKA.

1.3 MAANKÄYTÖN KEHITYSVAIHEET VUODESTA 1946 2000-LUVULLE: KARTANON SAIRAALA-AIKA, LAUTTASAAREN KAUPUNGINOSAN RAKENTUMINEN

1940-luvun lopulla, Lauttasaarisäätiö selvitti mahdollisuuksia ostaa Lauttasaaren kartanon päärakennus Tallbergin perikunnalta. Säätiö suunnitteli muuttavansa kartanon kulttuuritaloksi ja monitoimitilaksi, joksi alkuperäisen funktionsa menettänyt, kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennus olisi sopinut hyvin[10]. Vuonna 1946 Clara Tallberg kuitenkin myi Lauttasaaren kartanon Allergiatutkimussäätiölle, joka muutti kartanon sairaalakäyttöön.

10 Lauttasaaren säätiö, 2005.



Lauttasaaren maankäyttö 1940–50-luvulla, jolloin saari oli enimmäkseen Helsingin kaupungin ja Tallbergin perikunnan omistuksessa. Asutus (ruskea), pellot (keltainen), metsät (vihreä) ja reitit. Pohjakartta 1946, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



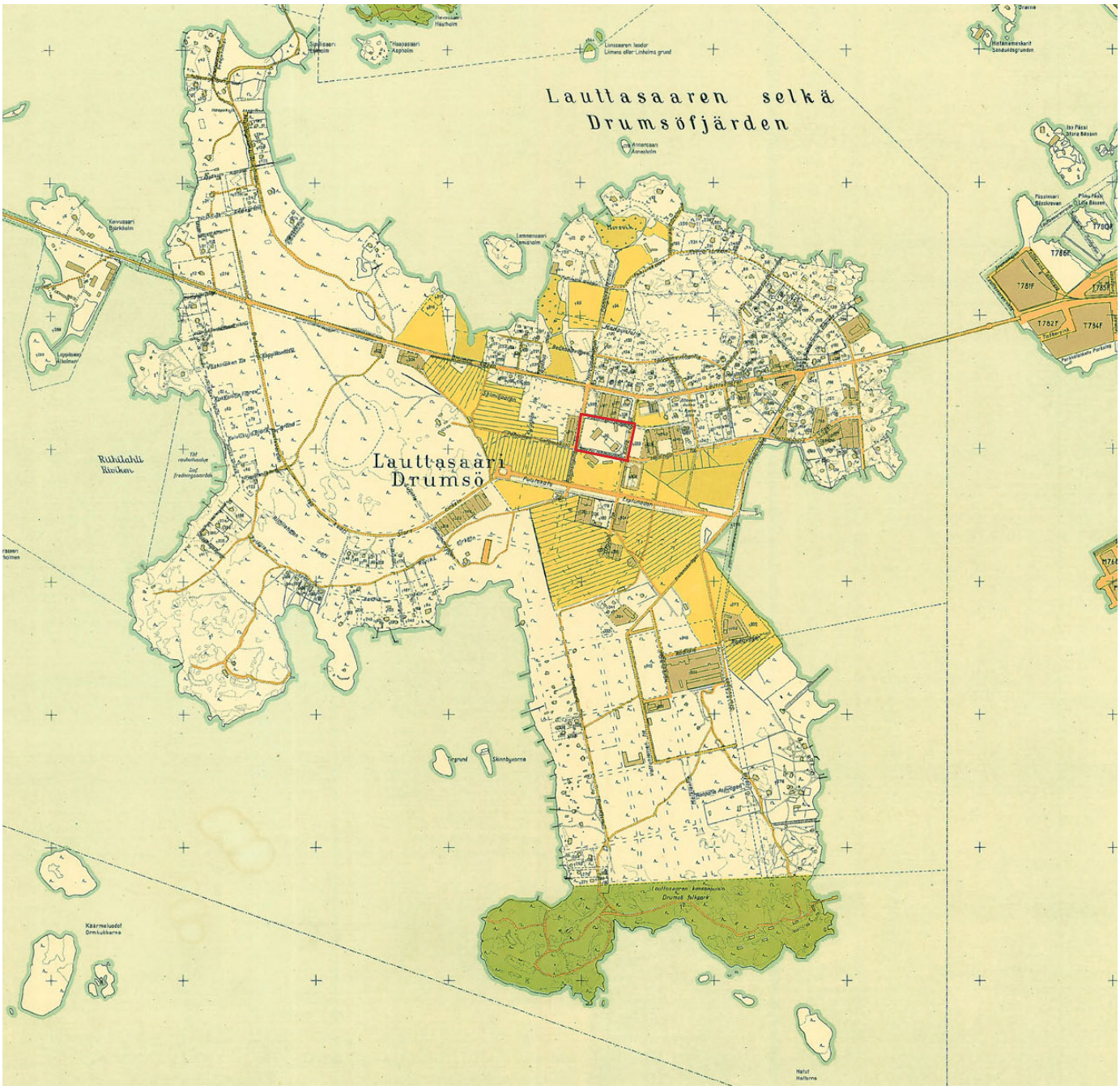
Vuoden 1950 ilmakuvassa näkyy 1930-luvun lopulla alkanut kaupunkimainen rakentaminen. Kartanon tilakeskus jää uuden rakentamisen keskelle. Kun kerrostaloja rakennettiin, kartanossa harjoitettiin yhä maa- ja karjataloutta. Kartanon viljelyspinta-ala oli 45 hehtaaria. Hevosia oli kuusi, haka sijaitsi Pajalahden niityllä. Lehmiä oli kymmenkunta. Vattuniemen teollisuusaluetta rakennetaan. Ilmakuva, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.



Näkymä idästä kohti päärakennusta. 1940-luvun viistoilmakuvassa näkyy tilanne jossa kartanon tilakeskuksen asema kaupunkikuvassa alkaa muuttua. Ympärille rakentuvat kerrostalot nykyisten Otavantien ja Gyldenintien varressa asettuvat omaan, Birger Brunilan laatiman v. 1936 vahvistetun rakennussuunnitelman mukaiseen koordinaatistoonsa. Kartanoon liittyvät vanhat tielinjaukset ja niihin liittyvä kasvillisuus katoaa lohkottavien korttelien alle. Talbergin puistotien linjaus näkyy kuvassa hiekkatienä. Kuva, HKM/Veljekset Karhumäki.



Näkymä etelästä. 1940-luvun viistoilmakuvassa kartanon pihapiiri näkyy vielä kokonaisena. Schalinin laatiman puutarhasuunnitelman lehmuskujanne on kasvanut noin 20 vuotta, puutarhan vanhempi puusto erottuu kookkaampana. Otavantien 3, 5 ja 7 kerrostalot rakennettiin 1938-1941 välisenä aikana, kuva on otettu v. 1941 jälkeen. Vuonna 1930 rakennetun koulurakennuksen vieressä on Lauttasaaren VPK:n rakennus, joka on purettu. Tallbergin puistotien linjaus erottuu hiekkatienä kuvan keskellä. Kuva, HKM/Veljekset Karhumäki.



Vuoden 1946 kartassa kartanon tontti (punaisella rajattu alue) hahmottuu suorakaiteen muotoisena. Kartanotontti näkyy jakamattomana, ja tenniskenttä näkyy vielä osana tonttikokonaisuutta. Naapurikorttelien asuinrakennukset rakennettiin 1950-luvun alussa. Kartta 1946, HKA.

Helsinki asemakaavoittaa

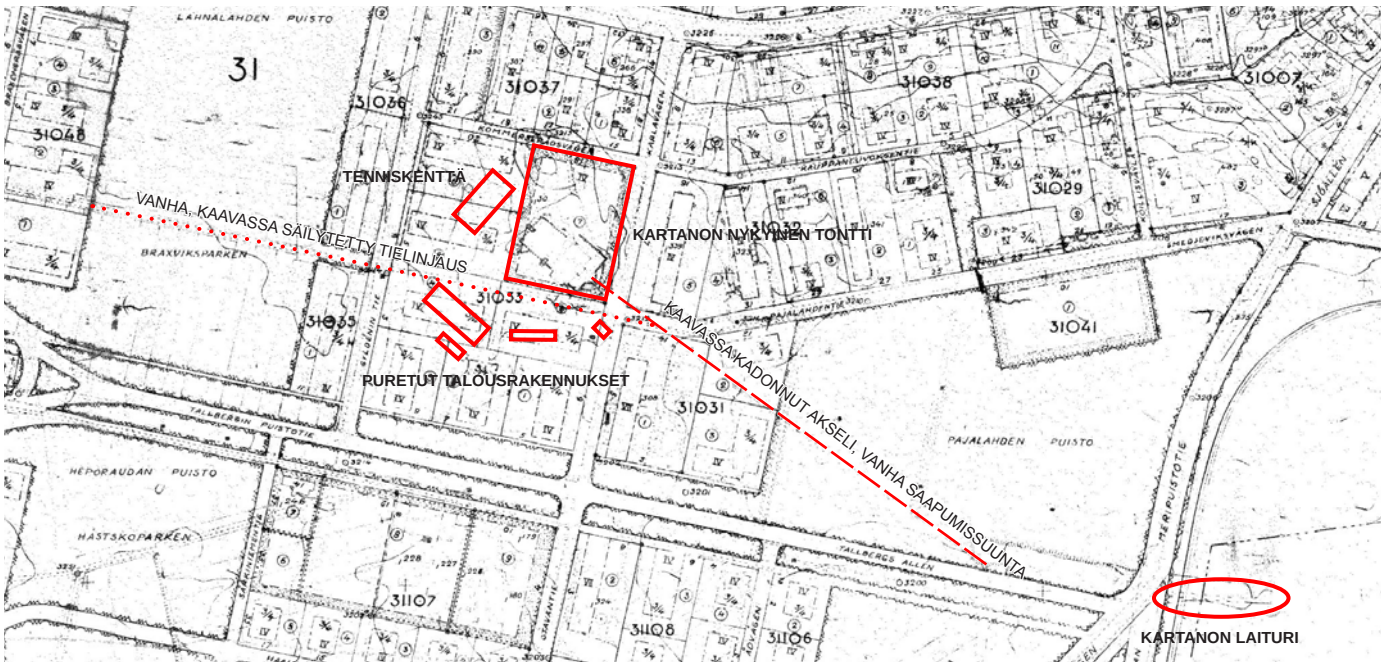
Lauttasaari liitettiin Helsingin kaupunkiin 1.1.1946. Lauttasaaren kaavoitus siirtyi Helsingin kaupungille. Asemakaavaa ryhdyttiin laatimaan välittömästi.

Asemakaavat nro 2948 ja 2950 hyväksyttiin ja vahvistettiin vuosina 1950–1951. Nykyisen Lauttasaaren pohjois- ja länsiosien rakenne perustuu pääosin 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa tehtyihin linjauksiin. Kaavoitus koski 1950-luvun jälkeen useita vuosikymmeniä vain muutaman tontin kokoisia kaavamuutoksia. Vasta vuosina 1994 ja 1995 valmistuivat kaava-alueeltaan laajat asemakaavat.[11]

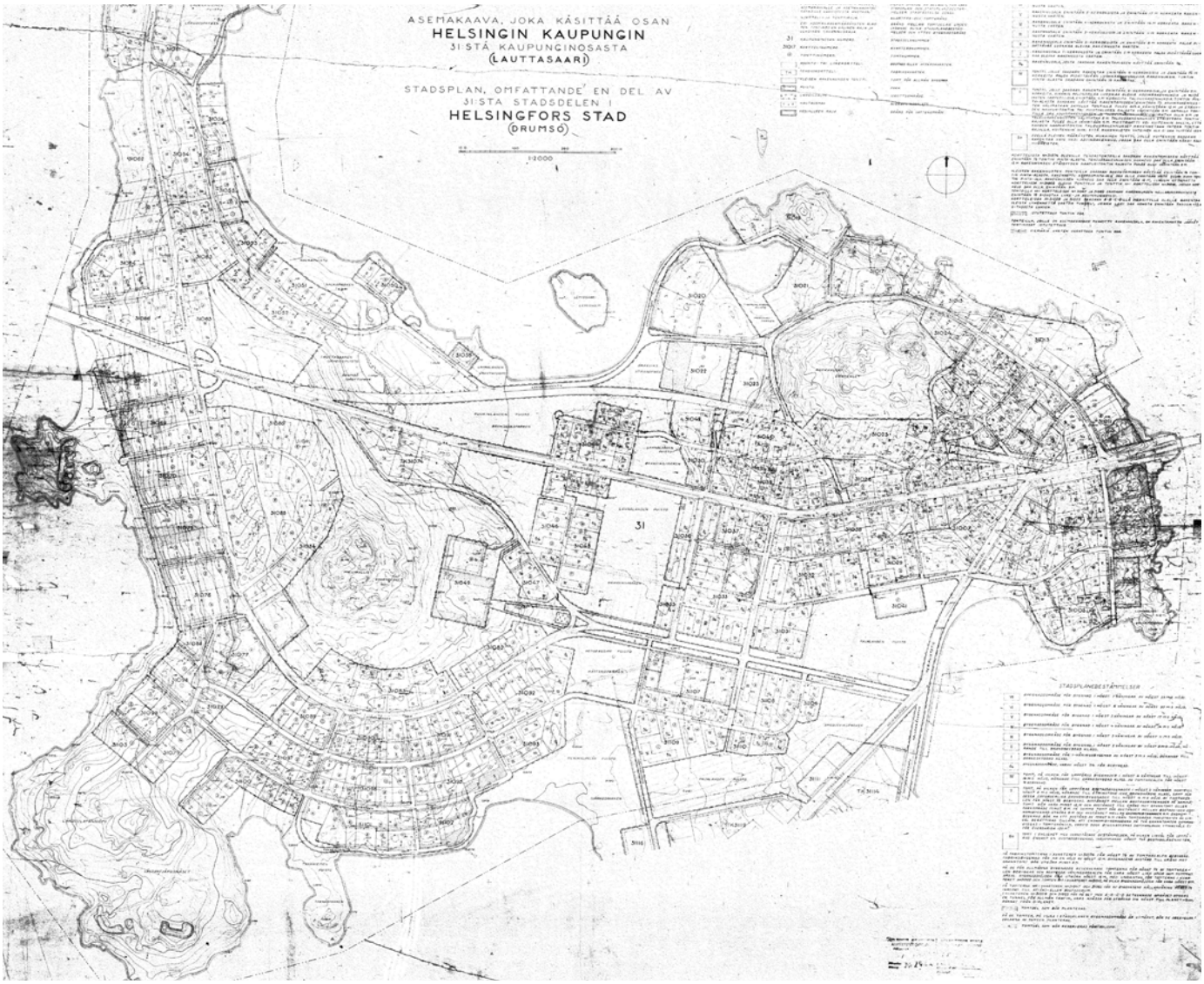
Asemakaavojen valmistuttua 1950-luvun alusta lähtien Lauttasaari oli rakennusbuumin vallassa. Sodan jälkeen saari koki huomattavan muodonmuutoksen, kun alueen rakentaminen eteni nopeasti ja väestö kasvoi.

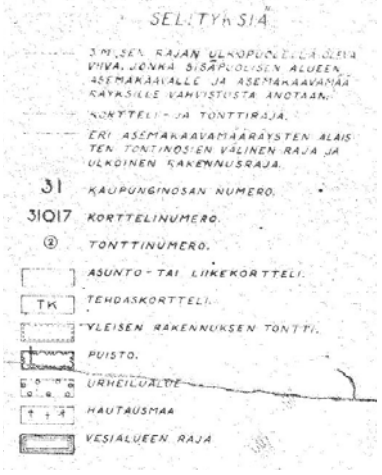
Lauttasaaren ensimmäiset rakennussuojelukohteet olivat Lauttasaaren kartanon päärakennus ja Punainen huvila eli vanha päärakennus. Ne suojeltiin asemakaavalla vuonna 1978 (kaava nro 7945, ks. johdanto, Kartanoalueen suojelutilanne).

11 Helsingin kaupunginmuseo, 2003.



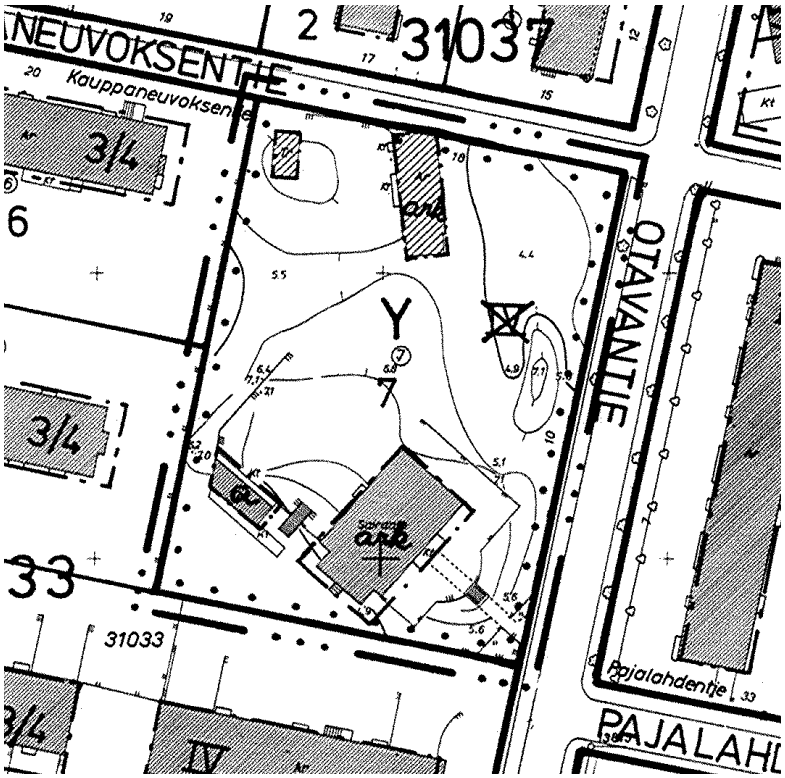
Asemakaavakartan suurennos, karttapohjalta erottuu kartanon lähialueen tilanne kaavoituksen aikaan 1950-luvun alussa. Asemakaava, HKA.







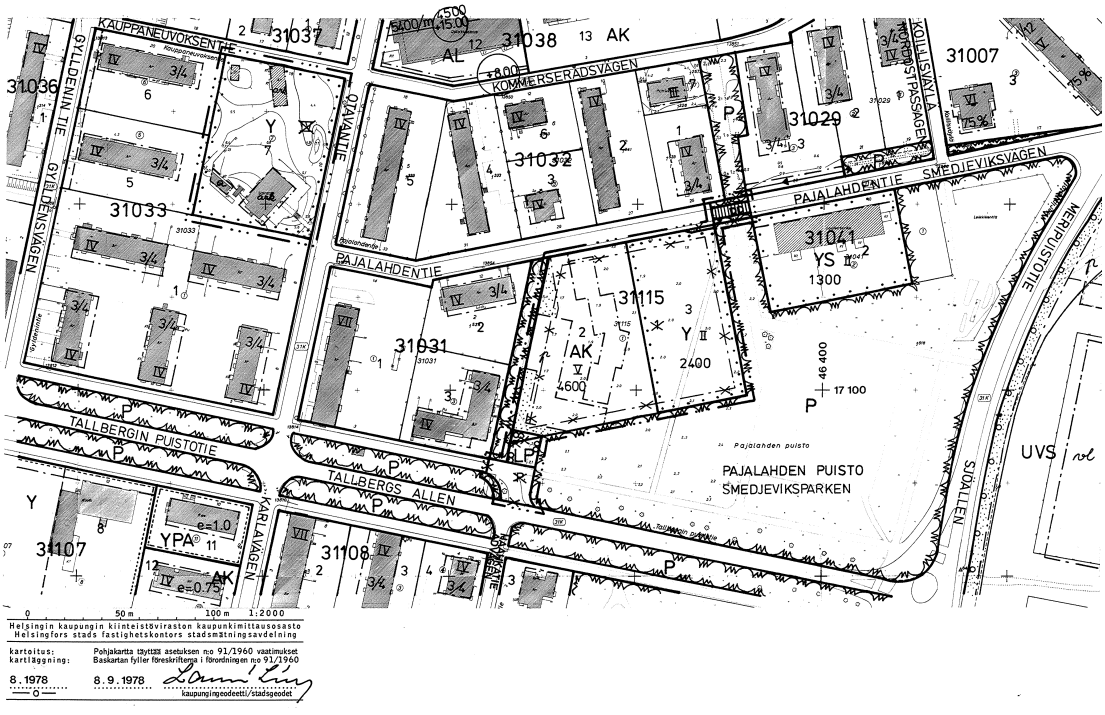
Lauttasaari liitettiin Helsingin kaupunkiin 1.1.1946. Asemakaavat nro 2948 ja 2950 hyväksyttiin vuonna 1950 ja 1951. Kaavat laadittiin kiinteistötoimiston asemakaavaosastolla arkkitehti Väinö Tuukkasen johdolla. Asemakaava, HKA.



Vuoden 1978 asemakaavamuutoksella suojeltiin kartanon päärakennus ja Punainen huvila. Asemakaava, HKA.

HELSINKI
31. KAUPUNGINOSA LAUTTASAARI
KORTTELI 31115 TONTTI 1, KORTTELI 31033 TONTTI 7
PUISTO-JA KATUALUEET
ASEMAKAAVAN MUUTOS
1:2000

HELSINGFORS
31 STADSDELEN DRUMSÖ
KVARTER 31115 TOMT 1, KVARTER 31033 TOMT 7
PARK- OCH GATUOMRÅDE
STADSPLANEÄNDRING
1:2000



Kartanotontin sairaalavaihe

Asemakaavan vahvistuttua rakennettiin kartanon tontille (1920-luvulla toteutuneen puutarhan paikalle) Kauppaneuvoksentie 20 ja Gyldenintien asuinkerrostalo vuosina 1952–53. 1950-luvulta lähtien kartanon tontti on pysynyt samankokoisena aina näihin päiviin saakka.

Lauttasaaren kartanon päärakennus siirtyi 1953 Suomen Punaisen ristin käyttöön plastiikkasairaalaksi. Vuonna 1956 sairaalan ympäristö aidattiin. Vuonna 1958 kartanon päärakennuksen lounaispuolelle rakennettiin talousrakennus. Muutokset johtivat myös puutarha-alueella uusiin järjestelyihin. Mm. uusi pihatie linjattiin huoltopihalle talousrakennuksen eteen. Rakennus on tukimuurin avulla "upotettu" entisen muotopuutarhan kylkeen. Talousrakennuksessa oli ruumiskellari ja varastotiloja. Portaat talousrakennukselta kartanon päärakennuksen pihatasolle on uusittu ilmeisesti tässä yhteydessä. Talousrakennuksen piirustusten julkisivukuvassa[12] erottuu lohkokivimuuri. Talousrakennuksen ja portaikon välissä on säästetty vanha puu.

Kartanontontin ympäristössä kaupunki jatkoi kasvuaan, ja alue muuttui urbaanimmaksi. 1960-luvulla Steniuksen kasvihuoneet purettiin ostoskeskuksen ja siihen liittyvien asuinrakennusten tieltä. Länsiväylän ja sen liittymäjärjestelyjen rakentaminen 1960-luvulla muutti maankäyttöä erityisesti saaren pohjoispuolella.



Talvinäkymä päärakennuksen edustalta vuodelta 1950. Kuva, HKM.

12 SPR/Plastiikkasairaala, Talousrakennus v. 1958. Arkkitehtitoimisto Kaija ja Veli Paatela, suunnitelmapiirustus. RVV.



Kuva 1940-tai 1950-luvulta Otavantien suunnasta talousrakennusten välistä kohti päärakennusta. Valurauta-aita rajaa sisääntulopihaa myös tontin lounaisreunalla. Kuva, HKM.

Vuonna1978 SPR oli myymässä kartanon tonttia asuntorakentamiseen, mutta saaren asukkaat Lauttasaari-Seuran johdolla ajoivat kartanon säilyttämisen puolesta. Neuvotteluiden jälkeen Helsingin kaupunki päätyi hankkimaan vaihtokaupalla kiinteistön omistukseensa. Päärakennus ja punainen huvila suojeltiin asemakaavassa 1979. Punaisesta huvilasta tuli Lauttasaari-seuran toimintatila, jollaisena se tänäkin päivänä toimii. Vuonna 1980 päärakennus muutettiin Marian sairaskoti–säätiön (Stiftelsen Maria Sjukhem) vanhusten sairaskodiksi ja huoltolaitokseksi ja Helsingin kaupunki vuokrasi sen väliaikaisesti vanhusten huoltolaitostarkoitukseen käytettäväksi.

Vuonna 1980 kartanorakennuksessa tehtiin muutostöitä, pihalle mm. sijoitettiin autopaikkoja. Asemapiirroksen liitteenä olevassa asemakaavamääräyksessä on mainita istutettavasta tontinosasta, ja merkintä kiertää kaikki tontin reunat.

Vuonna 1982 Punaisen huvilan kunnostustöiden yhteydessä piha-alueella tehtiin muutostöitä. Maanpintaa laskettiin rakennusten ympäriltä alkuperäiseen tasoon ja istutettiin uusi pensasaita pihatien ja naapuritontin väliin.

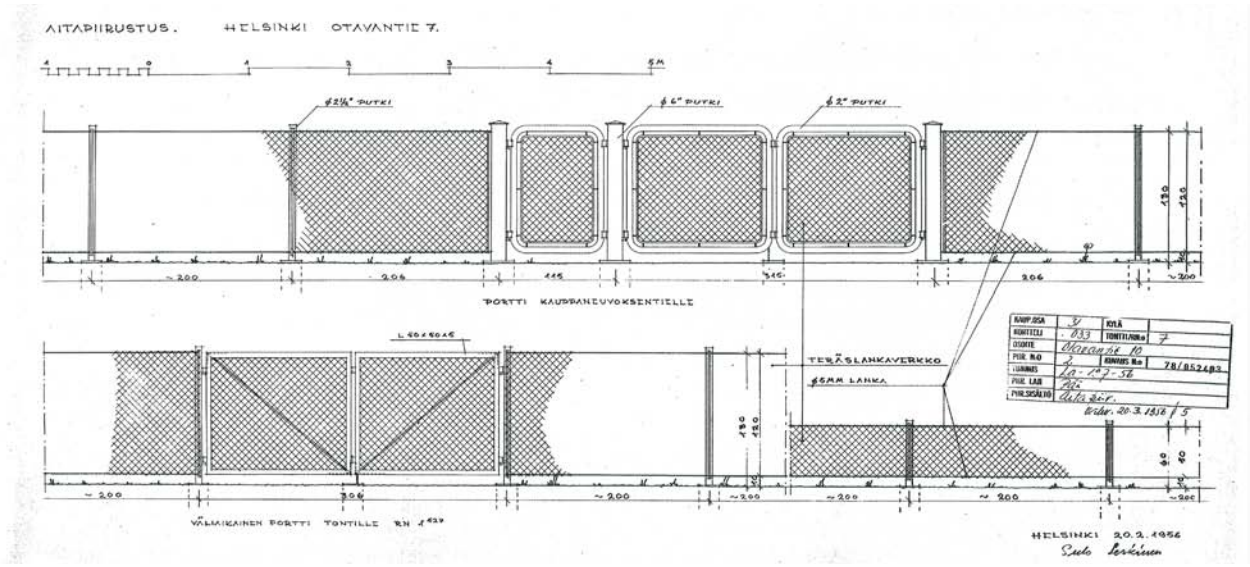
Nykyään kartano on tyhjillään ja tulevaa käyttöä tutkitaan. Punainen huvila on Lauttasaari-Seuran käytössä.



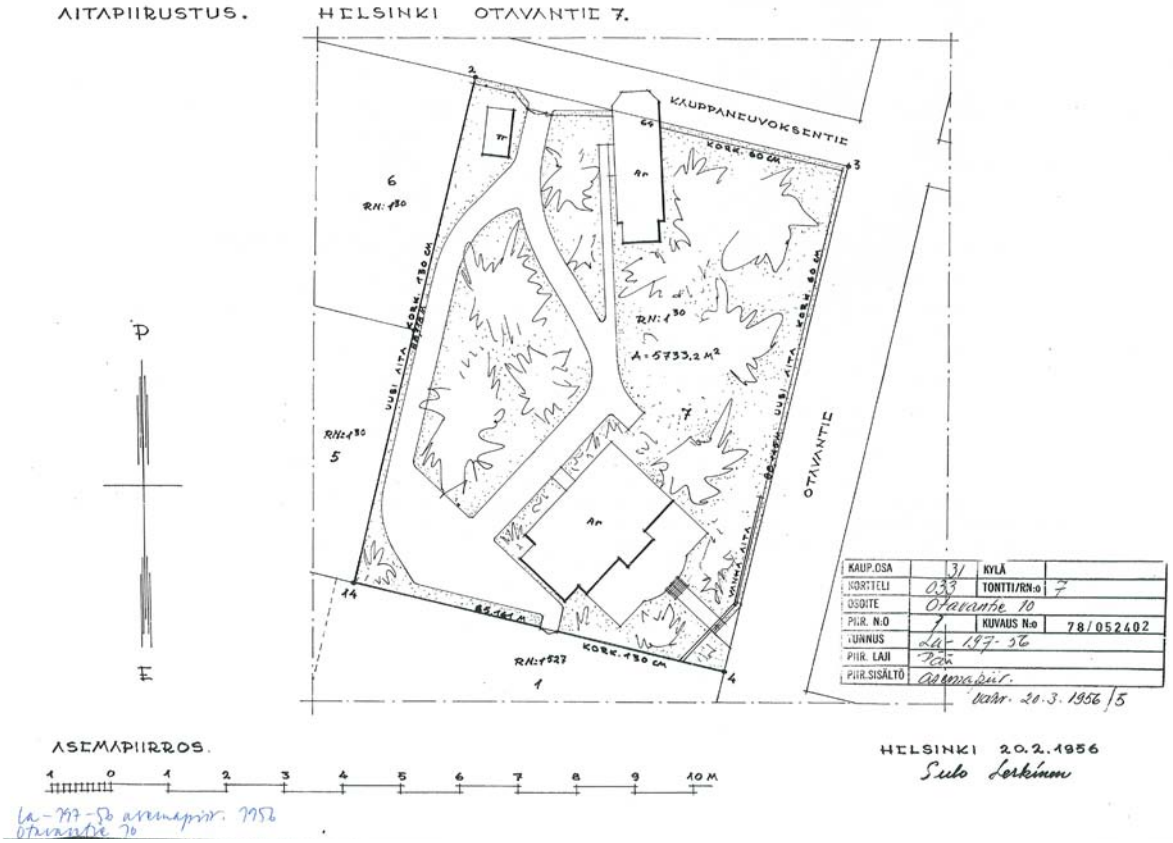
Kesäinen kuva Punaisen huvilan ympäristöstä vuodelta 1955. Taustalla näkyy sama puuaita kuin vuoden 1950 kuvassa (yllä). Rakennuksen seinustoilla on perennoja ja köynnöksiä. Piha-alue on heinittynyttä. Kuva, HKM.



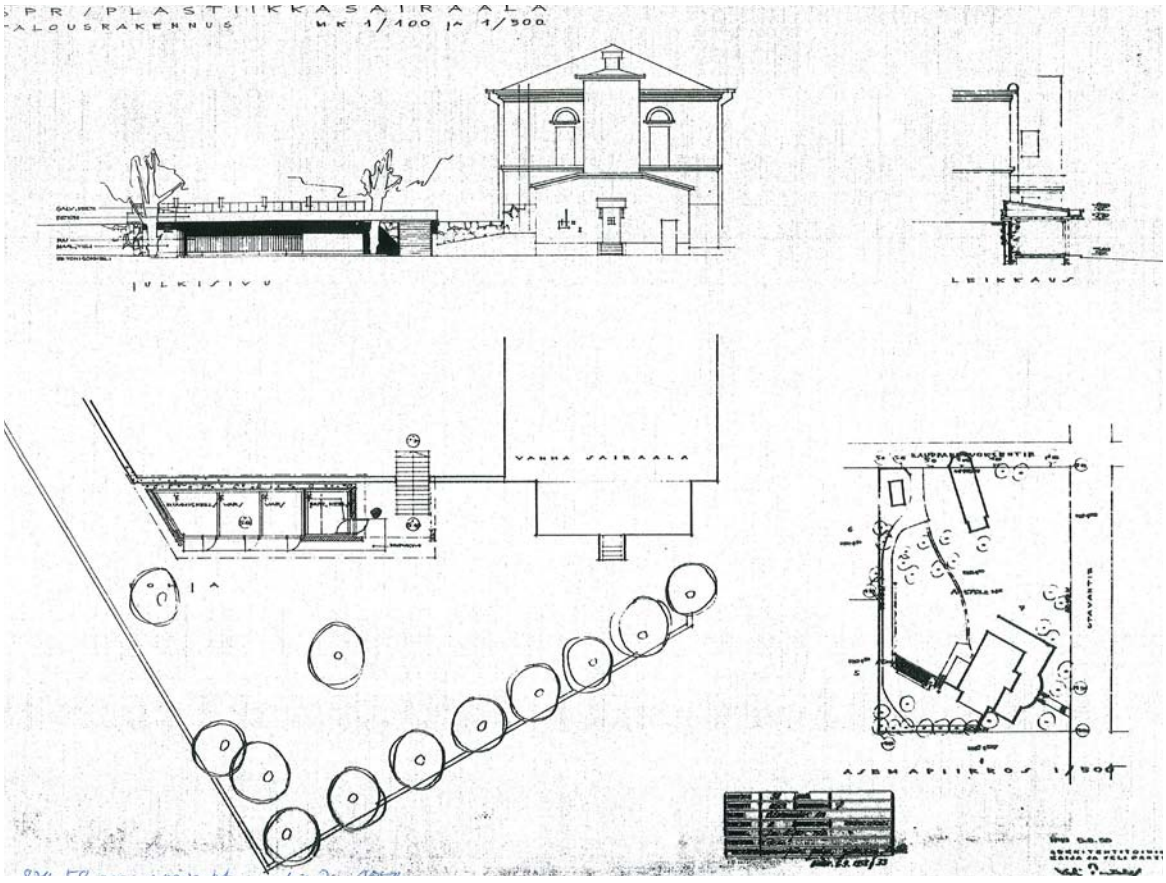
Kuva 1950-luvulta Punaisen huvilan eteläpäädystä kohti Kauppaneuvoksentietä. Taustalla näkyy puinen aita Kauppaneuvoksentien ja kartanotontin rajalla. Etualalla nuoria puita. Kuva, HKM.



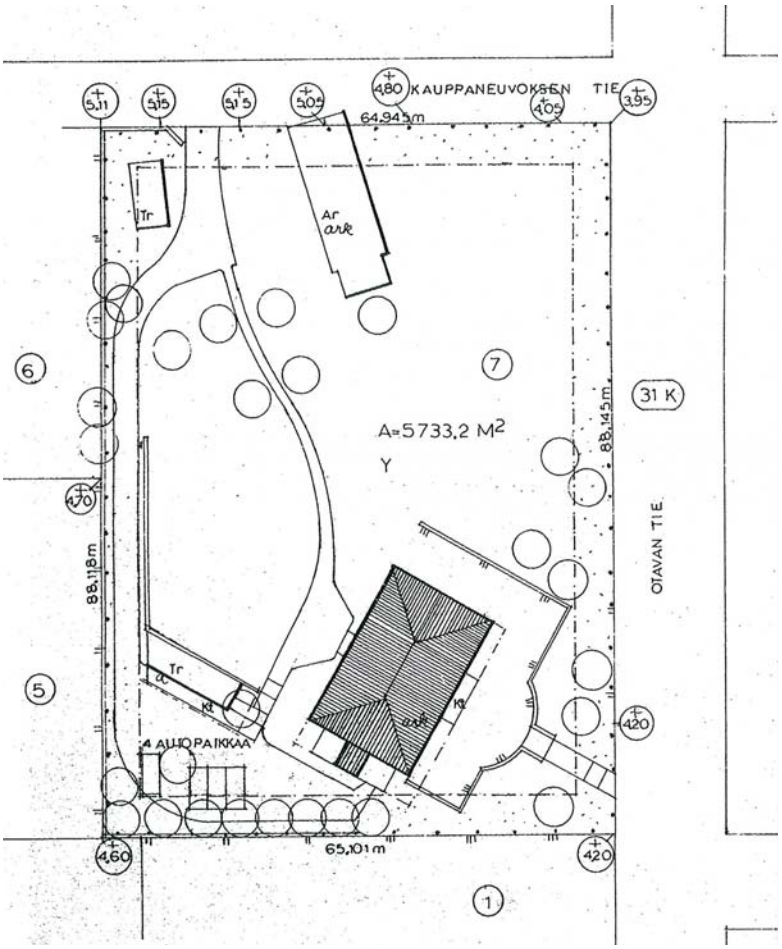
Aitasuunnitelmat 1950-luvulla, RVV/Sulo Leskinen.

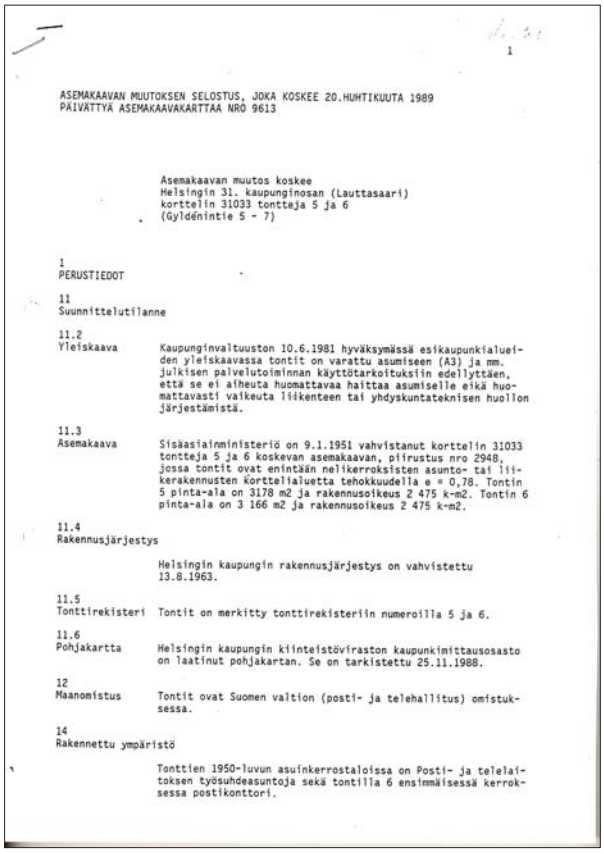


Aitasuunnitelmat 1950-luvulla, RVV/Sulo Leskinen.



SPR/Plastiikkasairaala 1958, talousrakennus, RVV/Kaija ja Veli Paatela.





1

ASEMAKAAVAN MUUTOKSEN SELOSTUS, JOKA KOSKEE 20.HUHTIKUUTA 1989
PÄIVÄTTYÄ ASEMAKAAVAKARTTAA NRO 9613

Asemakaavan muutos koskee
Helsingin 31. kaupunginosan (Lauttasaari)
korttelin 31033 tontteja 5 ja 6
(Gyldénintie 5 - 7)

1
PERUSTIEDOT

11
Suunnittelutilanne

11.2
Yleiskaava — Kaupunginvaltuuston 10.6.1981 hyväksymässä esikaupunkialueiden yleiskaavassa tontit on varattu asumiseen (A3) ja mm. julkisen palvelutoiminnan käyttötarkoituksiin edellyttäen, että se ei aiheuta huomattavaa haittaa asumiselle eikä huomattavasti vaikeuta liikenteen tai yhdyskuntateknisen huollon järjestämistä.

11.3
Asemakaava — Sisäasiainministeriö on 9.1.1951 vahvistanut korttelin 31033 tontteja 5 ja 6 koskevan asemakaavan, piirustus nro 2948, jossa tontit ovat enintään nelikerroksisten asunto- tai liikerakennusten korttelialuetta tehokkuudella e = 0,78. Tontin 5 pinta-ala on 3178 m2 ja rakennusoikeus 2 475 k-m2. Tontin 6 pinta-ala on 3 166 m2 ja rakennusoikeus 2 475 k-m2.

11.4
Rakennusjärjestys

Helsingin kaupungin rakennusjärjestys on vahvistettu 13.8.1963.

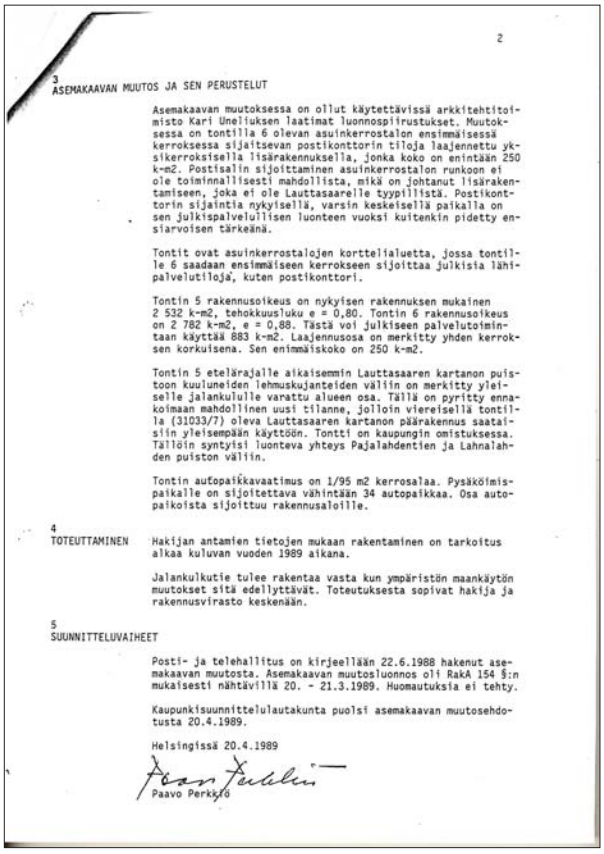
11.5
Tonttirekisteri — Tontit on merkitty tonttirekisteriin numeroilla 5 ja 6.

11.6
Pohjakartta — Helsingin kaupungin kiinteistöviraston kaupunkimittausosasto on laatinut pohjakartan. Se on tarkistettu 25.11.1988.

12
Maanomistus — Tontit ovat Suomen valtion (posti- ja telehallitus) omistuksessa.

14
Rakennettu ympäristö

Tonttien 1950-luvun asuinkerrostaloissa on Posti- ja telelaitoksen työsuhdeasuntoja sekä tontilla 6 ensimmäisessä kerroksessa postikonttori.



2

3
ASEMAKAAVAN MUUTOS JA SEN PERUSTELUT

Asemakaavan muutoksessa on ollut käytettävissä arkkitehtitoimisto Kari Uneliuksen laatimat luonnospiirustukset. Muutoksessa on tontilla 6 olevan asuinkerrostalon ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevan postikonttorin tiloja laajennettu yksikerroksisella lisärakennuksella, jonka koko on enintään 250 k-m2. Postisalin sijoittaminen asuinkerrostalon runkoon ei ole toiminnallisesti mahdollista, mikä on johtanut lisärakentamiseen, joka ei ole Lauttasaarelle tyypillistä. Postikonttorin sijaintia nykyisellä, varsin keskeisellä paikalla on sen julkispalvelullisen luonteen vuoksi kuitenkin pidetty ensiarvoisen tärkeänä.

Tontit ovat asuinkerrostalojen korttelialuetta, jossa tontille 6 saadaan ensimmäiseen kerrokseen sijoittaa julkisia lähipalvelutiloja, kuten postikonttori.

Tontin 5 rakennusoikeus on nykyisen rakennuksen mukainen 2 532 k-m2, tehokkuusluku e = 0,80. Tontin 6 rakennusoikeus on 2 782 k-m2, e = 0,88. Tästä voi julkiseen palvelutoimintaan käyttää 883 k-m2. Laajennusosa on merkitty yhden kerroksen korkuisena. Sen enimmäiskoko on 250 k-m2.

Tontin 5 etelärajalle aikaisemmin Lauttasaaren kartanon puistoon kuuluneiden lehmuskujanteiden väliin on merkitty yleiselle jalankululle varattu alueen osa. Tällä on pyritty ennakoimaan mahdollinen uusi tilanne, jolloin viereisellä tontilla (31033/7) oleva Lauttasaaren kartanon päärakennus saataisiin yleisempään käyttöön. Tontti on kaupungin omistuksessa. Tällöin syntyisi luonteva yhteys Pajalahdentien ja Lahnalahden puiston väliin.

Tontin autopaikkavaatimus on 1/95 m2 kerrosalaa. Pysäköimispaikalle on sijoitettava vähintään 34 autopaikkaa. Osa autopaikoista sijoittuu rakennusaloille.

4
TOTEUTTAMINEN — Hakijan antamien tietojen mukaan rakentaminen on tarkoitus alkaa kuluvan vuoden 1989 aikana.

Jalankulkutie tulee rakentaa vasta kun ympäristön maankäytön muutokset sitä edellyttävät. Toteutuksesta sopivat hakija ja rakennusvirasto keskenään.

5
SUUNNITTELUVAIHEET

Posti- ja telehallitus on kirjeellään 22.6.1988 hakenut asemakaavan muutosta. Asemakaavan muutosluonnos oli RakA 154 §:n mukaisesti nähtävillä 20. - 21.3.1989. Huomautuksia ei tehty.

Kaupunkisuunnittelulautakunta puolsi asemakaavan muutosehdotusta 20.4.1989.

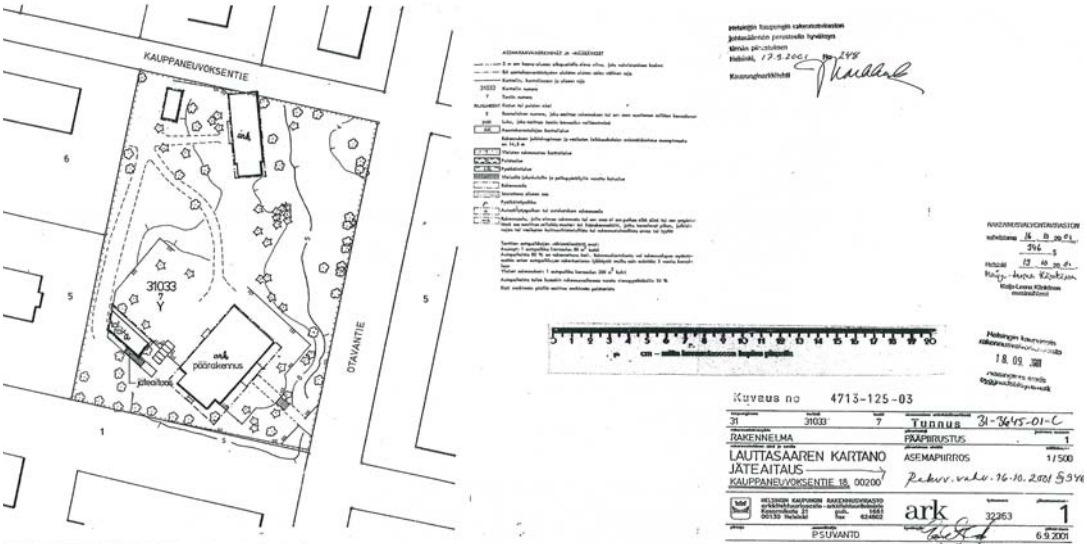
Helsingissä 20.4.1989

Paavo Perkkiö

1980-luvun muutoksia, autopaikat. Asemapiirros, RVV.



Punainen huvila, kunnostustyö, 1982, RVV/Merja Härö.



Jäteaitaus 2001, RVV/P. Suvanto.

Viereisen sivun kuva: Yksityiskohta Bengt Schalinin laatimasta puutarhasuunnitelmasta vuodelta 1921, SAM.

2

LAUTTASAAREN KARTANON PUUTARHASUUNNITELMA

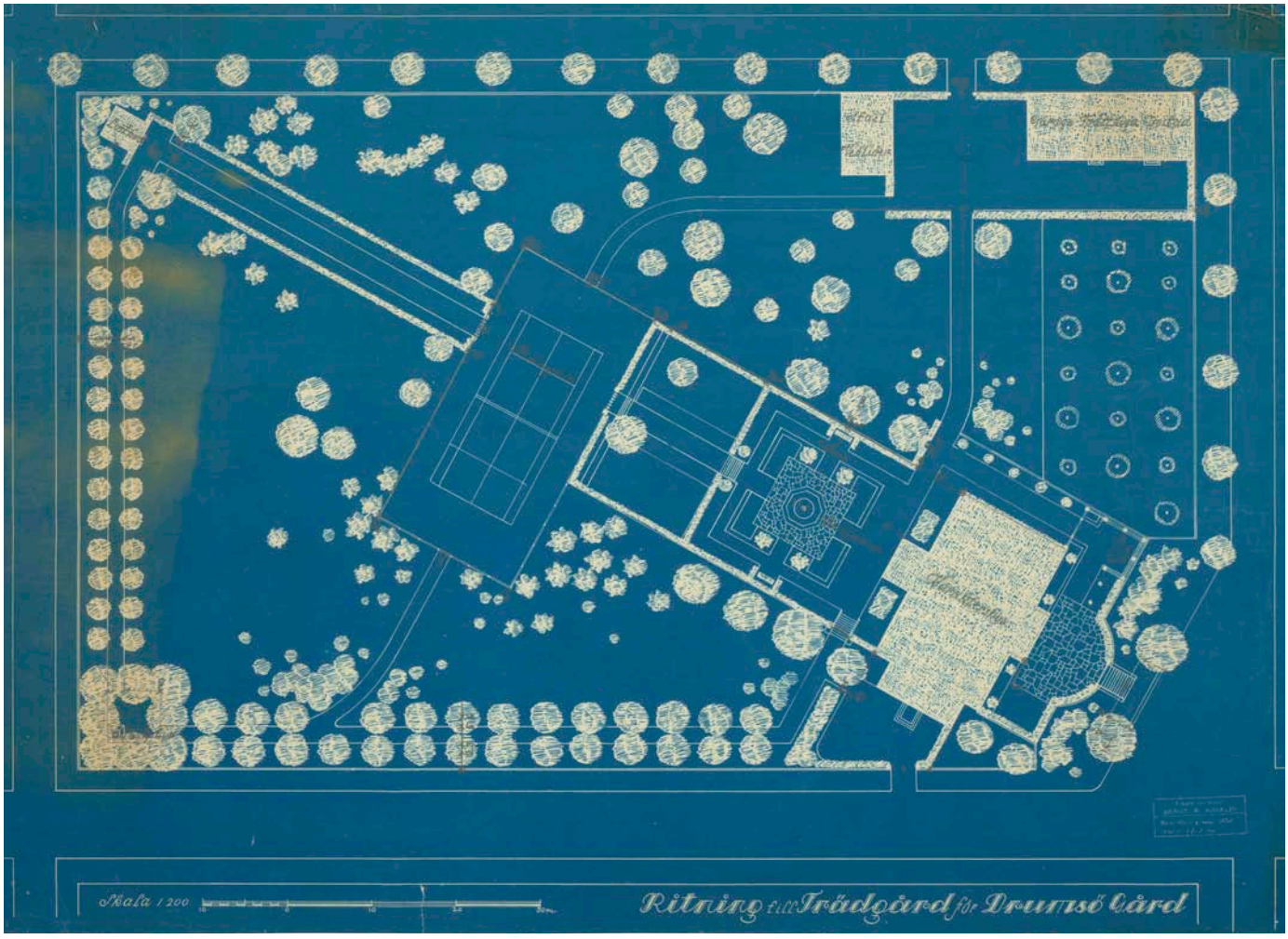


2.1 PUUTARHA-ARKKITEHTI BENGT SCHALININ LAATIMA PUUTARHASUUNNITELMA

Lauttasaaren kartanon puutarhasuunnitelman on laatinut puutarha-arkkitehti Bengt Schalin. Schalin on laatinut suunnitelman vuonna 1921, jolloin Gunnar Tallbeg muutti perheineen kartanoon. Tällöin kartanon päärakennusta saneerattiin ja siihen rakennettiin mm. uusi parveke ja doorilaiset pylväät sisääntulon kohdalle.

Schalinin suunnitelma nostaa kartanon puutarhan osaksi suomalaisen puutarhataiteen historiaa. Kartanon puiston kukoistuksen ajaksi voidaan määrittää 1920–1930-luvut jolloin Schalinin suunnitelma oli toteutunut lähes koko laajudessaan.

Merkityksellistä on erityisesti se, että suunnitelmassa on ennakoitu tuleva kapunkirakenteellinen muutos. Schalin loi kartanotontista nerokkaalla tavalla eräänlaisen pienoismaailman, joka jäsentyy kaupunkikuvallisesti omana saarekkeenaan niin, että päärakennus kuitenkin hallitsee Otavantien katunäkymää. Sommittelussa on yhdistetty taitavasti päärakennuksen suuntausta korostava arkkitehtoninen muotopuutarha ja siihen liittyvä vanhan maalaiskartanon pihapiiri, jonka elementit säilytettiin osana uutta kokonaisuutta.



Puutarha-arkkitehti Bengt Schalinin laatima puutarhasuunnitelma on arkistoituna Suomen Arkkitehtuurimuseon piirustusarkistoon. Se on päivätty marraskuulle vuonna 1921. Sama piirustus on julkaisu vuonna 1927 Annikki Reijosen Puutarhakauneus-kirjassa (s. 171) otsikolla: Drumsön kartanon puutarha. Arkkitehti Bengt Schalin. Annikki Reijonen kiittää johdantoluvussa puutarha-arkkitehti Bengt Schalinia kartoista. Muutoin "puutarhojen taiteellisia näkökohtia ja käytännöllisiä viitteitä sen luomiseksi " käsittelevän kirjan tekstissä ei kuvaan tai kohteeseen viitata. Suunnitelma, SAM.

PUUTARHA-ARKKITEHTI BENGT SCHALIN



Bengt Schalin syntyi vuonna 1889 Uudessakaarlepyyssä. Hän oli puutarha-arkkitehti ja toimi Helsingin kaupunginpuutarhurina vuosina 1946–1957. Schalin kirjoitti ylioppilaaksi Turun klassillisesta lyseosta vuonna 1907, valmistui puutarhateknikoksi syyskuussa 1912 Saksassa. Ennen opiskelua hän työskenteli harjoittelijana Turun kaupungin puisto-osastolla sekä jonkin aikaa Helsingissä yliopiston kasvitieteellisessä puutarhassa.

Palattuaan Saksasta Suomeen Schalin sai monia mittavia toimeksiantoja. Vuonna 1915 hän perusti oman suunnittelutoimiston Helsinkiin, Eiraan. Muutaman vuoden toimistoa pidettyään hän osti itselleen tilan Kirkkonummen Jorvaksesta minne perusti oman taimiston vuonna 1922. Schalinin uran aktiivisinta suunnitteluaikaa oli 1910–1920-luku. Hänen tuotantonsa on laaja: yksityisiä kartanoiden, huviloiden ja maatalojen puutarhoja, julkisia kaupunkipuistoja, sairaaloiden, koulujen ja tehdasalueiden pihapiirejä sekä hautausmaita. 1910- ja 1920-luvuilla hän keskittyi yksityispuutarhoihin, kirkkopuistoihin, hautausmaihin ja tehdasympäristöihin mutta laajensi repertuaariaan 1930-luvulla kaupunkipuistoihin ja kollektiivilaitosten ympäristöihin.

Schalin oli myös koristekasvien taidokas jalostaja ja kasvattaja. Kirkkonummen Rastlösassa hän harjoitti koristekasvien ja koristepensaiden koeviljelyä. Hän tuli tunnetuksi omaperäisistä kasvivalinnoistaan ja suunnitelmiensa omintakeisesta ilmeestä ympäri Suomen,

Hänen puutarha-arkkitehtuurinsa edusti pääasiassa saksalaista geometrista tai arkkitehtonista muotopuutarha-arkkitehtuuria, joiden ominaispiirteitä ovat mm. suoralinjaiset tiet ja käytävät, muotoon leikatut pensasaidat, erilaiset koriste-elementit kuten suihkukaivot, patsaat, pergolat, portaat ja terassit.

Schalinin merkittävimmistä töistä mainittakoon Suomen ensimmäiseen siirtolapuutarhaan Ruskeasuolle 1910-luvulla laaditut puutarhasuunnitelmat ja Vanajanlinnan puutarhasuunnitelmat Hämeenlinnassa (v. 1921).

Schalin osallistui urallaan aktiivisesti puutarha-arkkitehtuurikilpailuihin ja ammattikuntansa muuhun toimintaan. Hän luennoi puutarhataiteesta, lisäksi lukuisia hänen kirjoittamiaan artikkeleita julkaistiin alan lehdissä ja muissa julkaisuissa. Schalin toimi myös useiden puutarha-arkkitehtuurikilpailuiden tuomaristoissa ja näyttelyiden puutarha-arkkitehtina.

LÄHDE:

Lyhennetty Suomen Rakennustaiteen museon verkkosivuilla olevan esittelytekstin pohjalta. Bengt Schalin. Suomen Rakennustaiteen museo 2007. www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=16591935

Kaupunkikuvallinen tilanne ja liittyminen ympäristöön

Schalinin suunnitelma on laadittu muutosvaiheen kynnyksellä aikana, jolloin kartanon suhde ympäröivään kaupunkirakenteeseen oli muuttumassa sekä toiminnallisesti että kaupunkikuvallisesti. Suunnitelman lähtökohtana on käytetty arkkitehti Birger Brunilan vuonna 1913 laatimaa rakennussuunnitelmaa. Vaikka kartano ei esiinny Brunilan luonnoksessa, siinä Lauttasaaren keskusta-alueelle hahmoteltu suorakaiteen muotoinen kortterirakenne on vaikuttanut kartanon tontin rajaamiseen. Schalinin suunnitelmassa kartanon puutarhatontti on suorakaiteen muotoinen. Se asettuu nykyiseen kortterirakenteeseen sijoitettuna kolmelta suunnalta Gyldenintien, Kauppaneuvoksentien ja Otavantien sekä Gyldenintie 1–3:n ja Otavantie 2–5:n rajaamalle alueelle.

Aiemmin avoimen peltoalueen reunustama tilakeskus rakennuksineen oli maiseman maamerkki. Alueelle saavuttiin lähinnä kartanon omalta laiturilta, mutta myös talouspihalta ja eri puolilta tiluksia kärry- ja metsäteitä pitkin.

Kartano jäi kaupunkirakenteen saartamaksi. Talouspiha navettoineen ja muine rakennuksineen rajautui tontin ulkopuolelle. Tontti on rajattu ympäristöstään selkeästi aidalla ja puurivi- ja kujanneaiheilla. Kartanotontista näkyy sen ympäristöön ainoastaan yksi ”kulmaus”, kohta, jossa kartanorakennuksen pääsisäänkäynti avautuu nykyiselle Otavantielle.

Schalinin suunnitelmassa alkuperäinen saapumissuunta kartanorakennuksen pääovelle on säilytetty. Päärakennus liittyy ympäristöönsä toiminnallisesti huoltopihojen kautta, joista toinen on vanha navetan ja sen talouspihan suuntainen yhteys. Suunnitellussa uudessa huoltopihassa otetaan huomioon uusi tilanne, jossa pihalle saavutaan autolla.

Pääsaapumissuunta kartanoalueelle on saattanut muuttua jo vuonna, 1914, jolloin säännöllinen lauttaliikenne alkoi ja lauttalaituri sijaitsi nykyisen Lauttasaaren sillan kohdalla. Ei ole tiedossa, miten pitkään kartanon vanha laituri Pajalahden rannassa palveli kartanon veneliikennettä. Vuoden 1930 kuvissa kartanolta Pajalahden omaan laituriin johtava tie näyttää vielä samanarvoiselta muun tiestön kanssa. Kuitenkin vuoden 1950 ilmakuvassa ja 1955 kartassa reitti alkaa näyttää muihin reitteihin verrattuna polkumaiselta. Lauttasaaren sillan rakentaminen vuonna 1937 muutti tilanteen.

Bengt Schalinin laatima kartanotontin inventointi vuodelta 1921

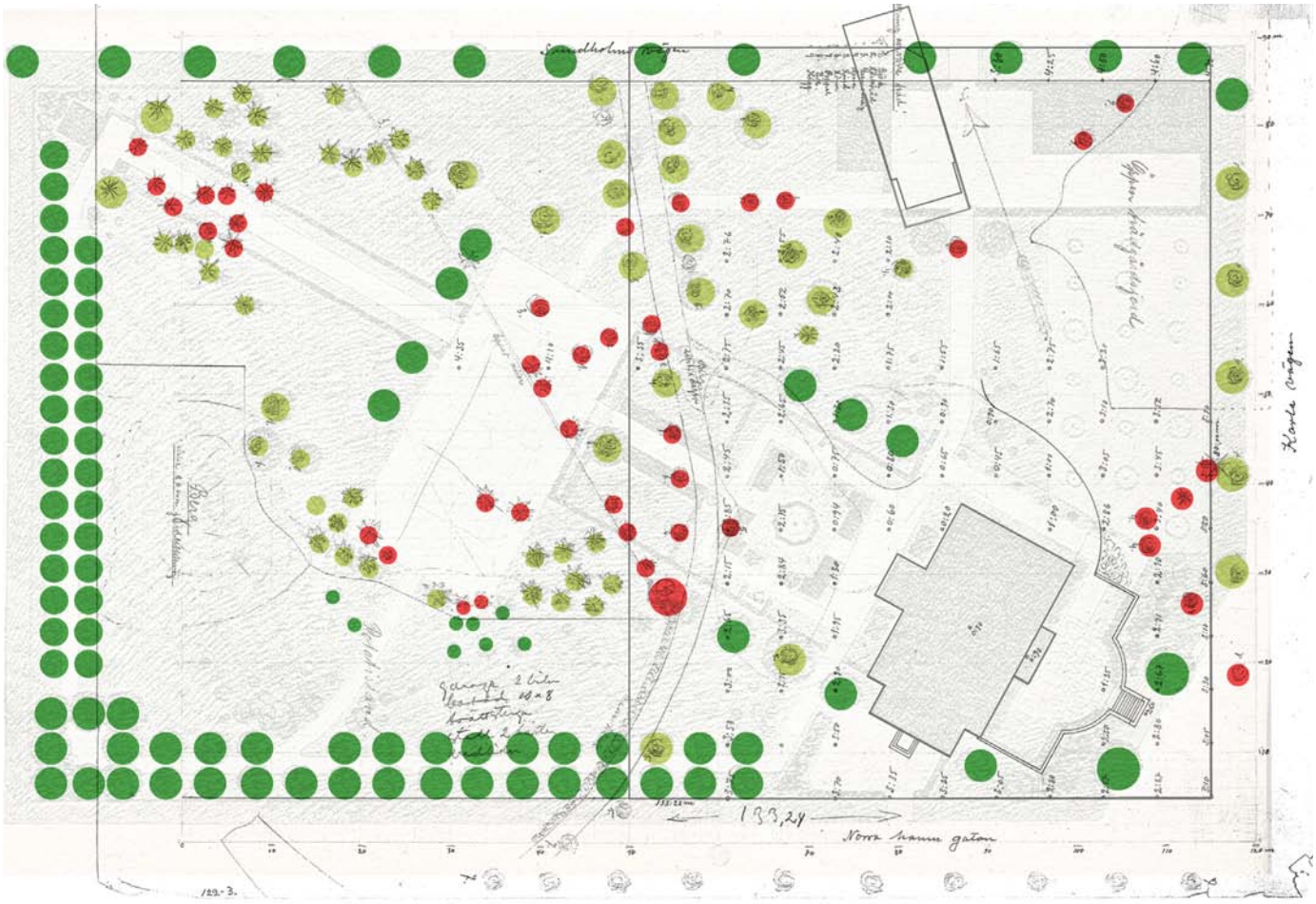
Schalinin laati ennen Lauttasaaren kartanon puutarhasuunnitelmaa inventoinnin, jossa on kartoitettu kartanotontin alue. Inventointi on varsin tarkka ja antaa hyvän kuvan tilanteesta, joka tontilla vallitsi ennen 1920-lukua.

Kartalla erottuu pihan poikki kulkeva tie. Se on vanha, jo 1870-luvun kartassa näkyvä, todennäköisesti jo aiemmin paikalla sijainnut tielinjaus, joka johti saaren eteläpuolelta pohjoiseen tilakeskuksen läpi. Tietä reunustaa osin tontin pohjoispuolella lehmuskujanne, eteläpuolella leikattu kuusiaita. Nykyisen Otavantien varressa ollut, lähteiden mukaan Ivan Wavulinin aikaan 1890-luvulla istutettu koivukuja, näkyy kartalla varsinaisen tontin ulkopuolella. Samoin navetan pohjoispuolella tonttirajan eteläpuolella on rivi poppeleita, jotka näkyvät 1890-luvun valokuvissa.

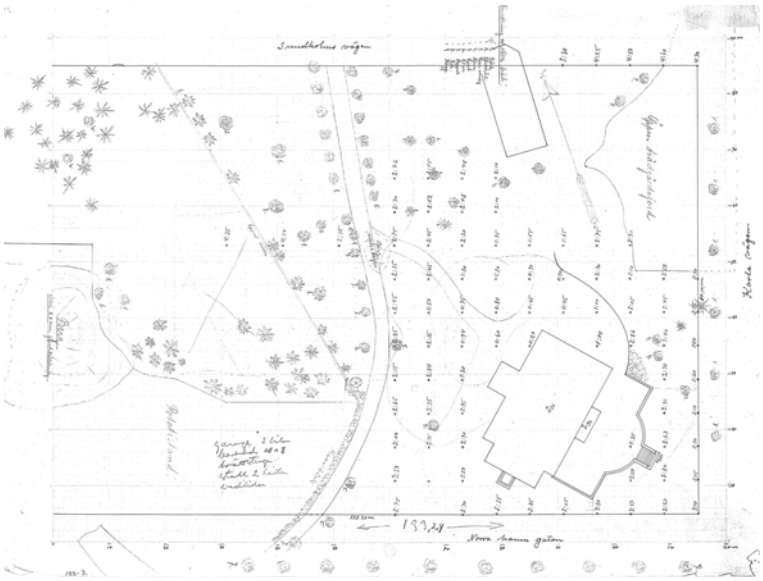
Inventointipiirrokseen on myös merkitty kaikki suurimmat puut lajimerkintöineen, joten inventointia ja suunnitelmaa verrattaessa voidaan tehdä päätelmiä siitä, miten Schalin hyödynsi vanhaa, olemassa olevaa puustoa oman suunnitelmansa sommittelussa. Lisäksi voidaan löytää nykyisin vielä olemassa olevien puiden joukosta vanhimmat, alkuaan 1800-luvulta olevat yksilöt.

Inventointikartalle on merkitty paikalla sijainnut perunamaa, avo-oja, kaivo, puutarhamaa ja avokalliokummut. Kartanorakennuksen lähialue on korkomitattu. Kartanon edustan terassit Otavantien (kartassa Karlavägen) puolella ovat olleet olemassa jo ennen Schalinin suunnitelmaa. Rakennuksen pohjoisella puolella on kaareva terassimuoto, joka on nähtävissä myös joissain 1890-luvulle ajoitetuissa valokuvissa. Kartan sivuun on listattu tilaajien tarpeita: garage 2 bilar (autotalli kahdelle autolle), bostad 10x8, (asunto 80 m2), tvättstuga (pesutupa), stall två häster (talli kahdelle hevoselle), vedlider (puuliiteri).

Ajalta ennen 1920-lukua ei ole inventoinnin lisäksi juuri muita lähteitä (muutamia valokuvia [ks. 1.1] ja yleispiirteisiä karttoja lukuun ottamatta), jotka selventäisivät kartanon lähiympäristön tilaa.



Pohjakartat: Puutarhasuunnitelma 1921, Puutarhakauneus-kirja; puutarhainventointikartta 1921, SAM.



Schalinin suunnitelmassa esiintyvät uudet puut

Schalinin suunnitelmassa sommitelman osana säilytetty ennen v. 1921 olemassa ollut puusto

Schalinin suunnitelmassa poistamat v. 1921 olemassa ollut puusto

Puutarhainventointikartta, SAM.

Sommitelman pääpiirteet

Schalinin puutarhasommitelman pääelementtejä ovat aksiaaliaiheet ja symmetria sekä selkeiden muotoaiheiden väliin jäävät tai vapaamuotoiset puutarhan aiheet, jotka ovat vanhan maatilan päärakennuksena toimineen kartanopuutarhan säilynyttä kerrostumaa.

Sommitelman keskeinen osa on kartanorakennukseen liittyvä aksiaaliaihe: sisääntulopiha, pihan puoleinen muotopuutarha ja sen akseli, jonka varrelle asettuu epäsymmetrisesti tenniskenttä. Akselin päätteenä on huvimaja.

Sommitelman muita merkittäviä aiheita ovat puutarhaa ympäröivien puukujanteiden ja rivien kokonaisuus. Etelä- ja länsisivuilta tonttia rajaavat lehmuskujanteet ja niihin liittyvä, tontin kulmaan sijoittuva aihe, lehmusmaja. Tontin kahta muuta sivua rajaavat puurivit. Kartanorakennuksen ja uuden huoltopihan väliin jää kasvimaa. Tenniskentän ympäristössä on paljon vanhoja säilytettyjä havupuita sekä pensaita ja avointa nurmi- tai niittypintaa. Porttipuut muodostavat oman aiheensa.

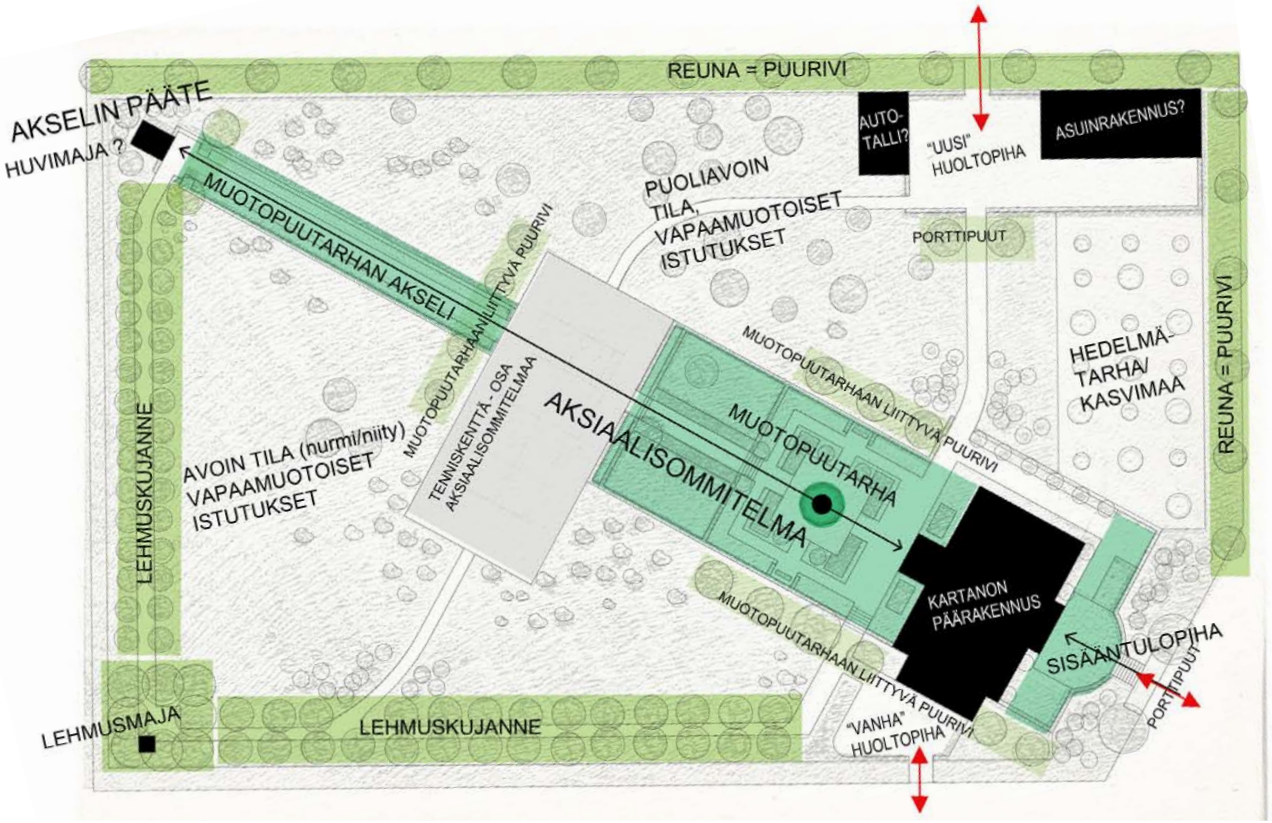
Schalin on luonut kartanotontille pienoismaailman - kävelypuutarhan. Puutarhan eri elementit tukevat ja korostavat sen asemaa kaupunkirakenteessa. Esimerkiksi reitit muodostavat kierrettävän aiheen, jossa Lehmuskujanne johtaa välietappien kautta huvimajalle, mistä näkymä avautuu muotopuutarhan yli akselin päätteenä olevalle päärakennukselle. Matkalla puiden välistä avautuu näkymiä kartanon viljelyksille. Todennäköisesti tämä eurooppalaisen puutarhaperinteen tematiikasta lainattu aihe erilaisista päärakennukselle avautuvista näkymistä on ollut yksi sommitelman tavoitteita.

Sommitelma, jossa akseli on suorakaiteen diagonaalisuunnassa, on sen sijaan yllättävä, mielenkiintoinen ratkaisu, omaperäinen ja ajalleen moderni.

SCHALININ SUUNNITELMILLE TYYPILLISIÄ, LAUTTASAAREN KARTANOPUISTOSSA ESIINTYVIÄ PIIRTEITÄ:

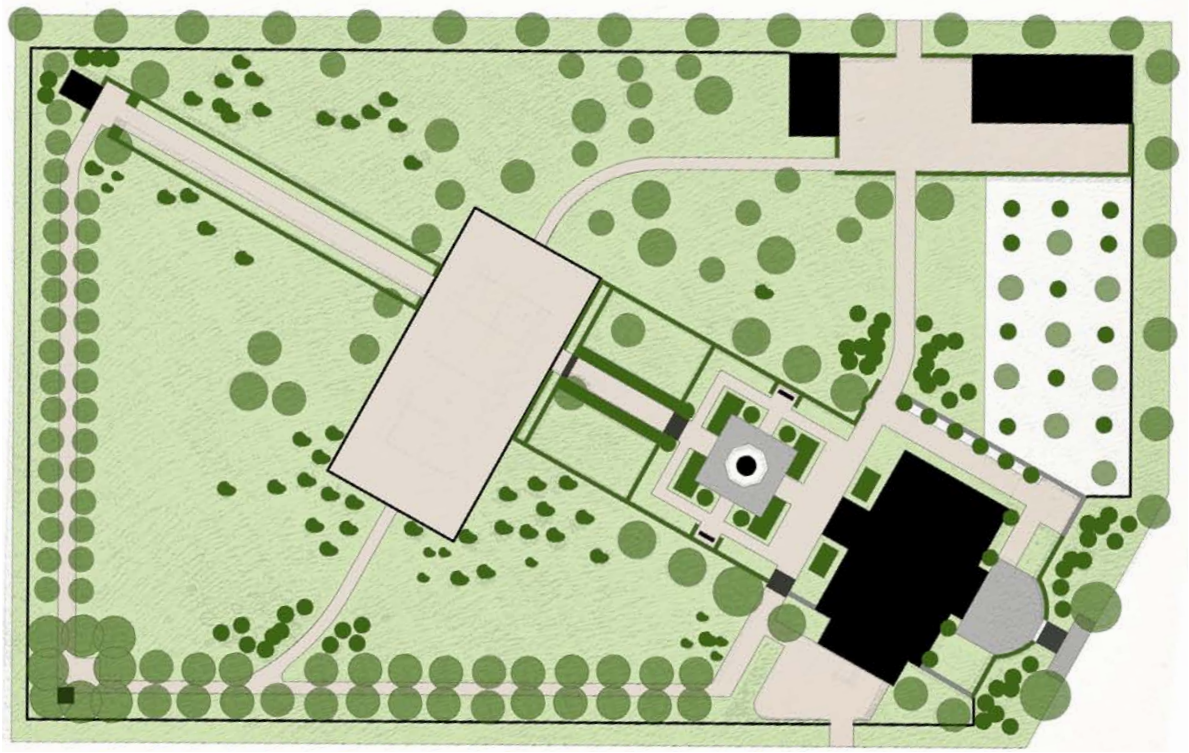
- Aksiaalisuus
- Suoralinjaisuus tilojen rajauksessa
- Voimakas keskiakseli noudattaen rakennuksen akselia
- Erikokoisten ja eriluontoisten tilojen sarja
- Vahva tilanrajaus, pensasaidat, puurivit
- Leveiden kiviportaiden käyttö

Sommitelman pääelementit



Pohjakartta Puutarhasuunnitelma 1921, Puutarhakauneus-kirja.

Kaikki maisema-arkkitehtoniset elementit



Maisema-arkkitehtoniset elementit

Suunnitelman maisema-arkkitehtonisia elementtejä ovat puukujanteet ja rivit, leikatut pensasaidat ja niiden muodostamat geometriset aiheet, porttipuut ja pensaat sekä terassien tukimuurit ja niihin liittyvät portaat ja istutukset, avoin nurmipinta ja pihakäytävät jotka ovat osin kivettyjä (suunnitelmassa liuskelaatoitusta).

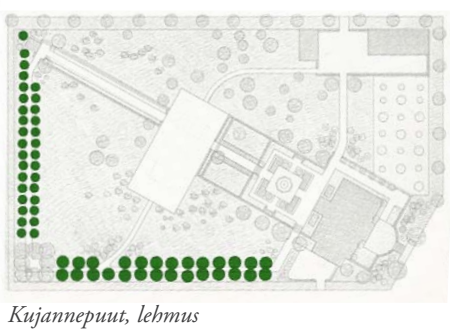
Kujanteiden risteyskohdassa sijaitsevassa lehmusmajassa näyttäisi olevan suunnitelmassa jokin aihe, kuten veistos, vaasi tai vesiaihe.

Muotopuutarhan keskellä on suihkulähde, sekä penkit omissa syvennyksissään. Lisäksi pohjoiselta huoltopihalta kartanolle johtavan reitin ja kartanorakennuksen pohjoissivuitse pihan puolelle johtavan käytävän risteyksessä näyttäisi olevan leikatun pensasaidan kehystämä aihe (vaasi). Pihateiden risteyskohdissa on vapaamuotoisten pensasistutusten muodostamia rajaavia tihentymiä. Koko puutarha on aidattu.

Kasvillisuus - puut



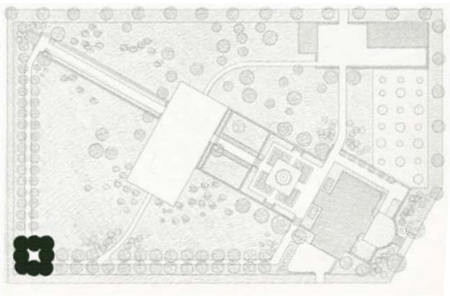
Kaikki puut



Kujannepuut, lehmus



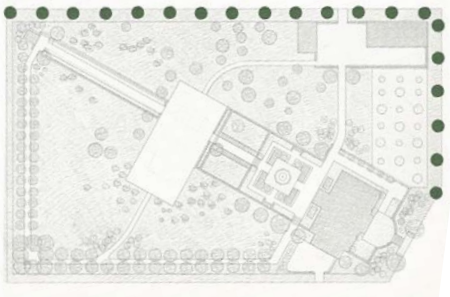
Puurivit osana muotopuutarhaa



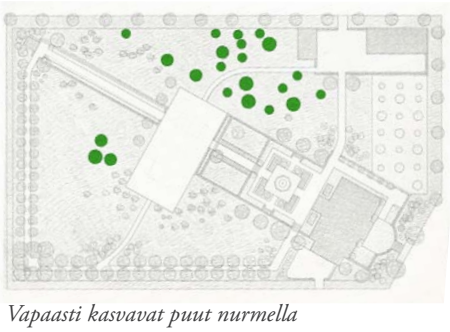
Lehmusmaja



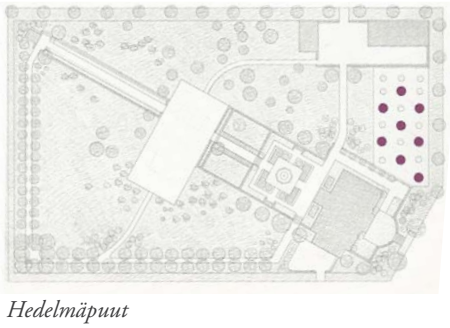
Porttipuut



Puurivit reunoilla

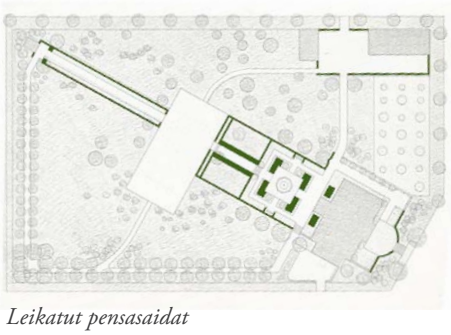


Vapaasti kasvavat puut nurmella



Hedelmäpuut

Kasvillisuus - pensaat



Leikatut pensasaidat



Yksittäispensaat muotoaiheina



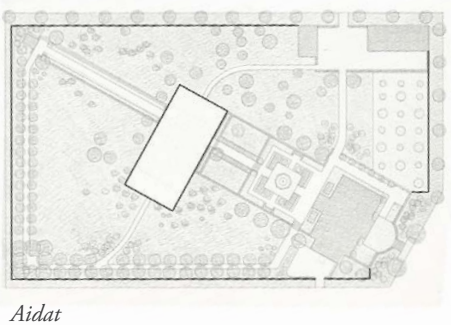
Vapaassa sommitelmassa kasvavat pensaat nurmi/niittyalueella



Pensaat portti- tai tausta-aiheina

Pohjakartta Puutarhasuunnitelma 1921, Puutarhakauneus-kirja.

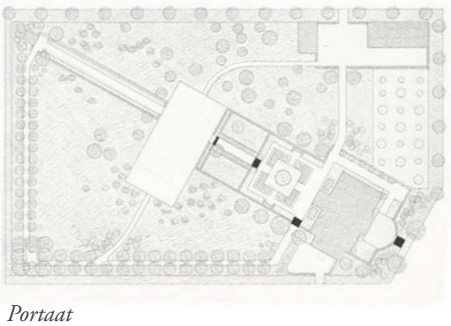
Rakenteet



Aidat

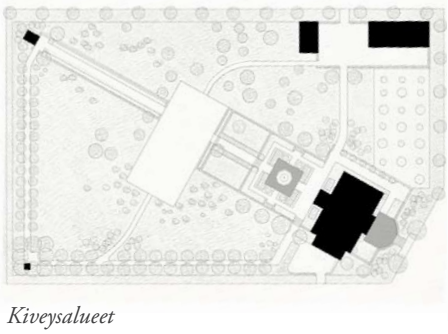


Muurit

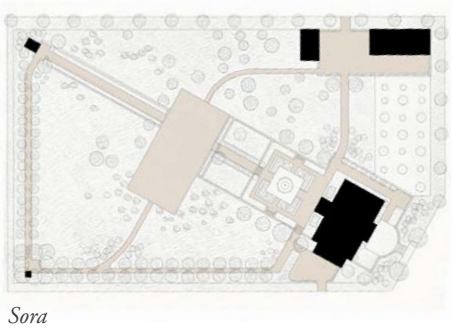


Portaat

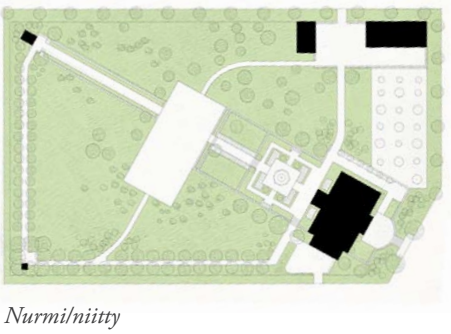
Pinnat



Kiveysalueet



Sora



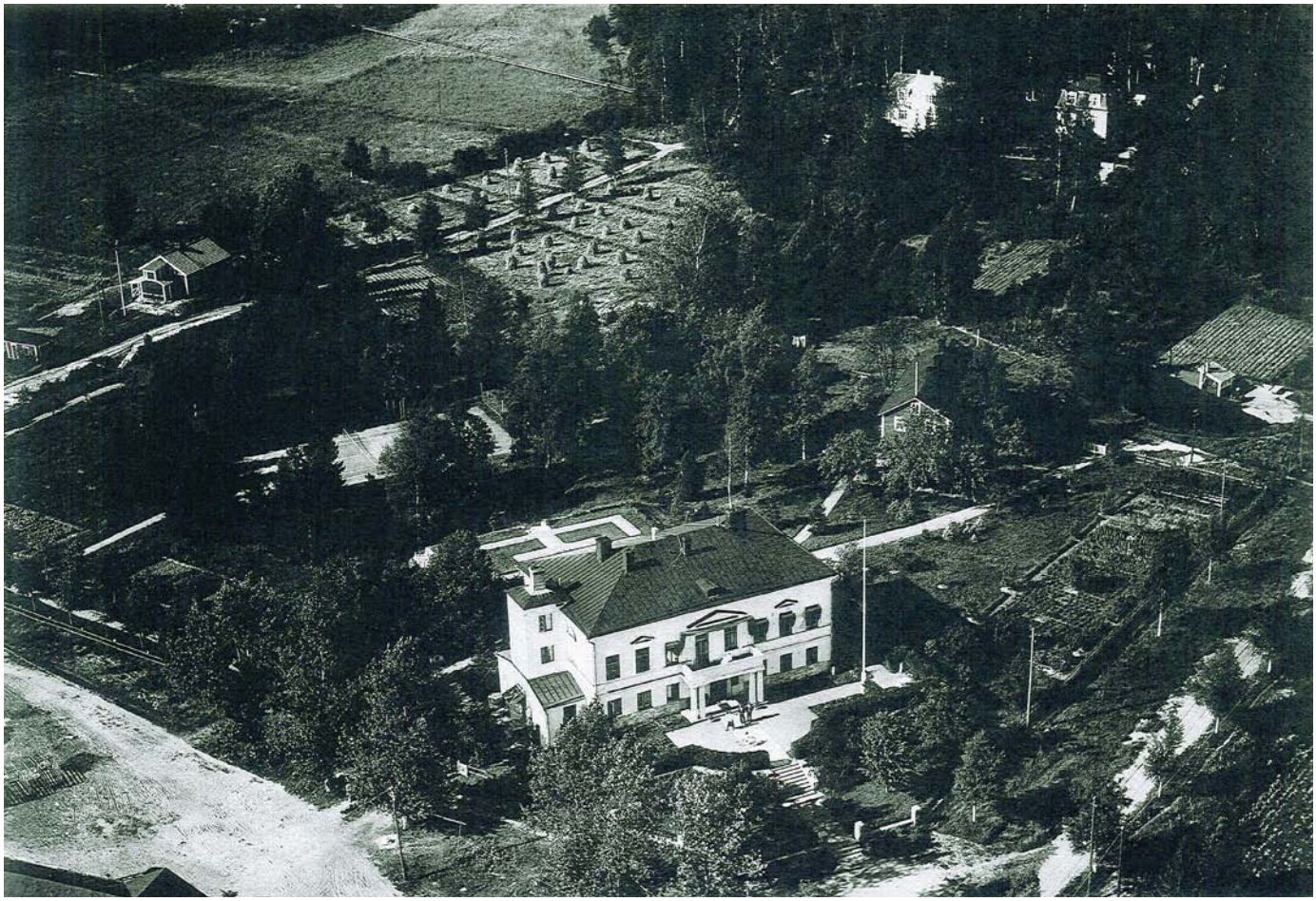
Nurmi/niitty

Suunnitelman toteutuminen

Bengt Scalinin laatima puutarhasuunnitelma näyttää toteutuneen lähes kokonaan. Huoltopiha ja siihen liittyvät rakennukset eivät toteutuneet, vaan Punainen huvila säilytettiin. Ilmeisesti tästä syystä erityisesti Punaiselle huvilalle johtavien reittien linjaus poikkesi suunnitellusta.

Suunnitelman yksityiskohdista sisääntulopihan kiveys toteutui erilaisena. Suunnitelmissa kiveysalue oli laajempi. Siitä toteutui kapeampi ja suorakaiteen muotoinen alue. Valokuvien perusteella tonttia ympäröivä aita oli pääsisäänkäynnin edustalla luonnonkivipylväiden ja luonnonkivi-teräsaidan yhdistelmä. Sen rakentamisajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa. Toisaalta se ei esiinny Schalinin inventointikuvassa, joten voidaan olettaa, että se toteutettiin 1920-luvulla muun puutarhaan liittyvän muutoksen yhteydessä. Muualla aita oli yksinkertainen puuaita, jossa oli kahdesta kolmeen vaakajuoksua ja hatutetut pylväät. Portteina olivat yksinkertaiset puuportit.

1930-luvun ilmakuvassa näkyy tilanne, jossa 1920-luvun puutarhasommitelma on maatalousmaiseman keskellä.



Viistoilmakuva 1930, HKM.



Kuva vuodelta 1924, HKM.



Kuva 1930-luvun alusta, MG.

Valokuvapari päärakennuksen sisääntulon edustalta. Vuoden 1924 kuvassa sisääntulopihaa rajaa puuaita ja vasta istutettu kasvillisuus. 1930-luvun alun kuvassa on nähtävissä uusi luonnonkivipylväiden jäsentämä valurauta-aita. Aita rakennettiin todennäköisesti samanaikaisesti kun rakennukseen tehtiin mittavia muutostöitä vuonna 1927–28. Aidan edustalla matalat istutukset rajaavat sisääntulolle johtavaa tietä. Terassoitua pihaa rajaavat leikatut pensasaidat. Kaksi lehmusta kehystää sisäänkäyntiä.





Punaisen huvilan lähiympäristöä vuodelta 1922. Rakennuksen seinustalla on perennoja ja köynnöksiä. Toisessa kuvassa etualalla näkyy juuri istutettuja puita. Nykyisen Kauppaneuvoksentien puolella näkyvä rakennuksen päädyn matala kuistiosa ja siihen liittyvä pergolarakenne on purettu todennäköisesti 1960-l ja 1980-l välisenä aikana. Kuvat, MG.



Kuva vuodelta 1924 Punaisen huvilan suunnalta kartanon päärakennukselle saavuttaessa. Kuuset muodostavat porttiaiheen. Pihatien reunassa on matalaa perennakasvillisuutta. Taustalla päärakennuksen lähistöllä näkyy muotopuutarhaan liittyvää leikattua pensasaitaa. Rakennuksen kulmalla sijaitsee lipputanko. Kuva, MG.



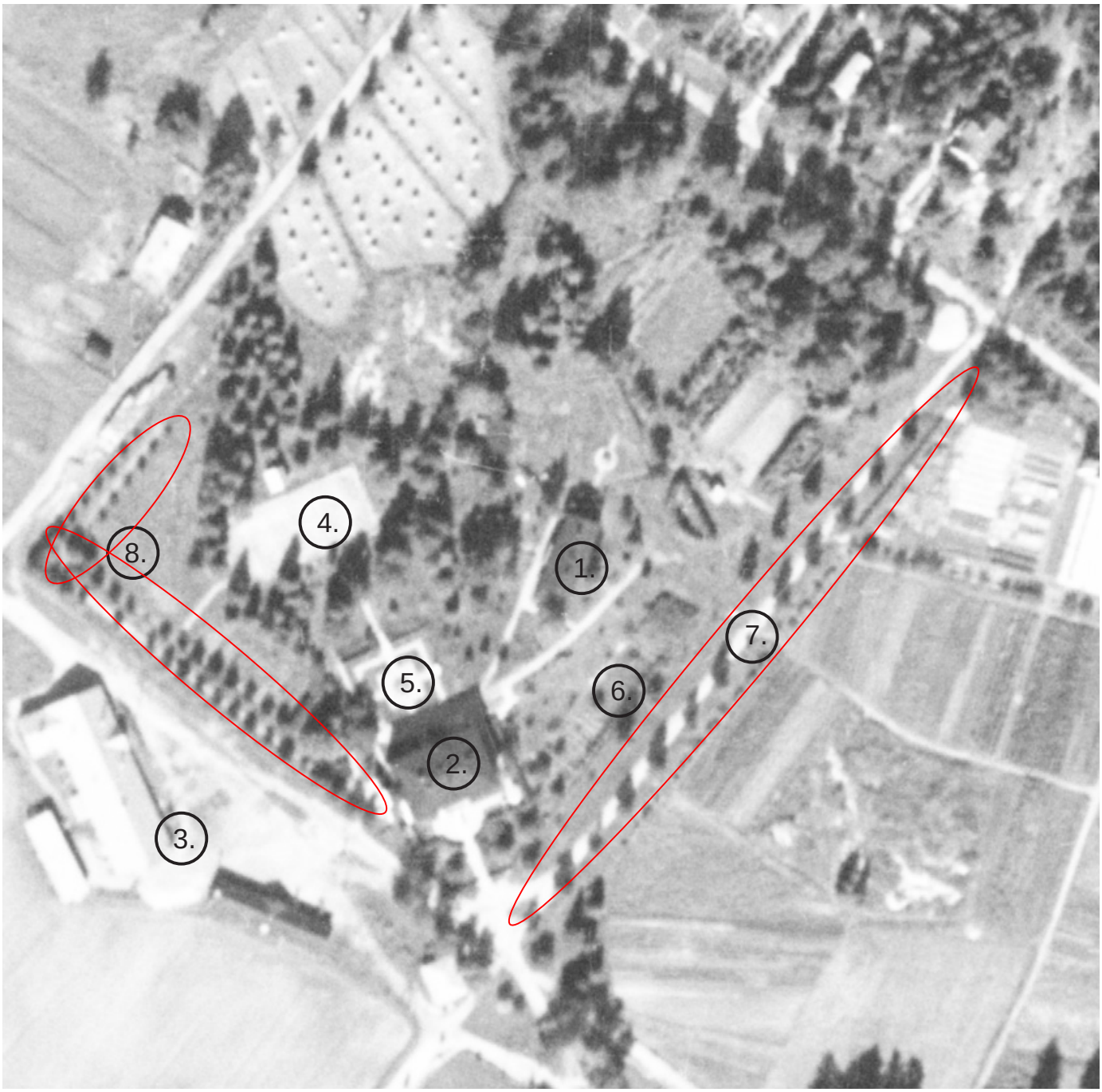




Kuvia vuodelta 1937. Lähikuvissa on nähtävissä kiveysten ja rakenteiden rajausten yksityiskohtia. Kuvat, MVKA.



Kartano Otavantien puolelta vuonna 1946, jolloin Tallbergit myivät kartanon Allergiatutkimussäätiölle. Kuva, MVKA.



Vuoden 1932 ilmakuvan tarkkuus mahdollistaa kartanon puutarhan tarkemman tarkastelun. Kuvassa on nähtävissä 1920-luvulla Schalinin suunnitelman osittainen toteutuminen. Ilmakuva, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

Kuvassa erottuu selkeästi:
1) Punainen huvila
2) Kartanon päärakennus
3) talli, navetta ja muita talousrakennuksia
4) tenniskenttä
5) muotopuutarha
6) kasvimaa
7) Otavantien koivukujanne/ koivurivi
8) lehmuskujanne ja siihen liittyvä puiden muodostama pääteaihe, lehmusmaja
- niittyalueet ja niiden heinäseipäille nostettu heinä
- pihatiet
- puusto ja pensaskasvillisuus

Puutarhan säilyneisyys, inventointi 2011

Kartanon puutarha säilyi noin 30 vuotta[13]. Piha-alue muuttui 1950-luvulla, jolloin osa puutarhasta jäi rakentamisen alle[14]. Sommitelmassa keskeinen suorakaiteen diagonaalisuunnassa ollut aksiaaliaihe on kärsinyt erityisen paljon, kun puutarhaa pienennettiin.

Vuoden 2011 inventoinnin perusteella voidaan todeta, että Schalinin suunnittelemasta kartanonpuutarhasta on säilynyt kartanon lähialueeseen liittyvät osat: sisääntulopihan terassoidun pihan rakenteet, kiveysalue ja osa istutuksista, sekä lisäksi pihan puoleisen muotopuutarhan terassirakenteita ja kasvillisuutta. Lisäksi kasvimaan alueella on jäljellä yksittäinen monirunkoinen omenapuu ja Punaisen huvilan ja muotopuutarhan väliin jäävällä alueella jonkin verran vanhaa puustoa.

Vanhinta puustokerrostumaa edustaa muutama lehmus, joista yksi sijaitsee vuonna 1958 rakennetun talousrakennuksen ja portaikon välissä, loput nykyisellä huoltopihalla. Osa lehmuksista on selkeästi ollut Schalinin suunnitelmassa olleen riviaiheen lähtökohta. Yksi vanhoista lehmuksista on säilynyt Punaisen huvilan lähistöllä. Se on todennäköisesti vanhan tilakeskuksen poikki kulkeneen tien kujannepuu, ajalta ennen 1920-luvulla tehtyjä muutoksia.

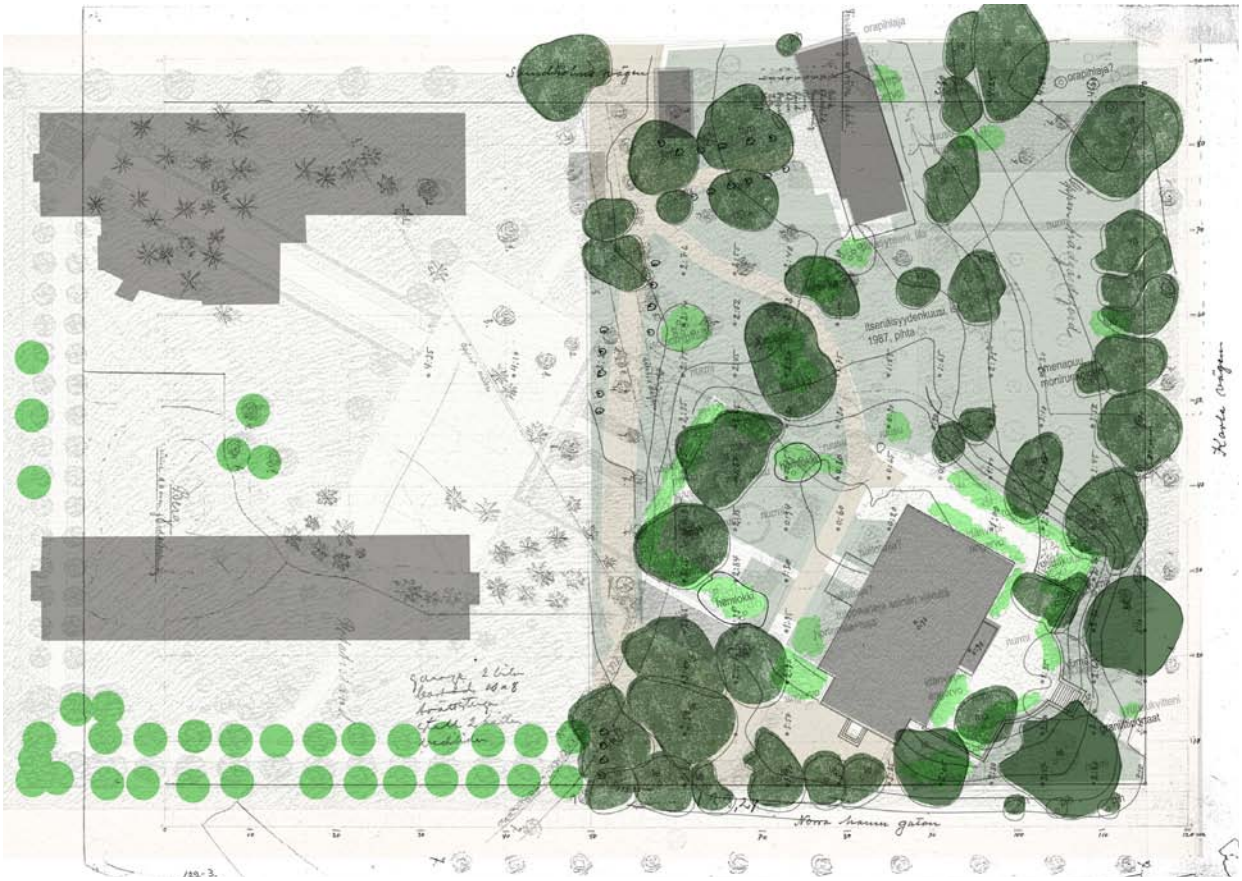
Nykyisen kartanotontin ulkopuolella, Gyldenintie 5:n tontilla, on säilynyt toinen 1920-luvulla istutetusta lehmuskujanteesta lähes kokonaan. Sen pääteaiheena ollut lehmusmaja kaadettiin syksyllä 2011 Länsimetron rakentamisen yhteydessä. Toisesta sommitelmassa olevasta lehmuskujanteesta on jäljellä kolmen puun rivi Gyldenintie 5:n ja Kauppaneuvoksentie 20:n tonteilla. Lisäksi tonttien alueella on vanhaa 1800-luvulta säilynyttä puustoa. Puut ovat sijainneet kartanon puutarhassa tenniskentän ja lehmuskujanteen välisellä nurmi- ja niittyalueella.

13 Vuoden 1950 ilmakuvassa ja vuoden 1946 yleispiirteisessä kartassa tontti ulottuu vielä nykyiselle Gyldenintielle saakka, ja tenniskenttä erottuu.

14 Tenniskenttä ympäristöineen jäi vuosina 1952–1953 rakennettujen asuinkerrostalojen alle (Kauppaneuvoksentie 20 ja Gyldenintie 5). Suomen Punaisen Ristin plastiikkasairaalan käyttöön rakennettiin kartanon läheisyyteen osin muotopuutarhan terassin päälle talousrakennus vuonna 1958.



Inventoinnin pohjalla Kantakartta 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki



Päällekkäin asetellut piirustukset: Schalinin puutarhainventointi, SAM; Schalinin puutarhasuunnitelma 1921, Puutarhakauneus-kirja; Inventointi kesältä 2011 (pohjalla kantakartta, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki). Puolet puutarhasta, sen länsiosa, jäi 1950-luvulla rakentamisen alle.

SUUNNITELMAN PÄÄPIIRTEET

- Schalinin suunnitelma on laadittu tilanteessa, jossa Lauttasaaren kartanon suhde kaupunkirakenteeseen on muuttumassa kaupunginosan rakentumisen myötä.

- Schalinin puutarhasommitelman pääelementtejä ovat aksiaaliaiheet ja symmetria, sekä selkeiden muotoaiheiden väliin jäävät maisematyyliset aiheet. Sommitelman maisema-arkkitehtonisia elementtejä ovat puukujanteet ja -rivit, leikattujen pensasaitojen muodostamat geometriset aiheet, porttipuut, terassien tukimuurit, portaat ja, avoin nurmipinta ja pihakäytävät.

TOTEUTUNEISUUS JA SÄILYNEISYYS

- Suunnitelma toteutui lähes kokonaan. Kartanon puutarha ehti olla olemassa 30 vuotta.

- Kartanopuutarhasta on jäljellä päärakennuksen lähialueeseen liittyvät osat; terassoidun sisääntulopihan rakenteet, kiveysalue ja osa istutuksista. Lisäksi on säilynyt pihan puoleisen muotopuutarhan terassirakenteita ja kasvillisuutta.

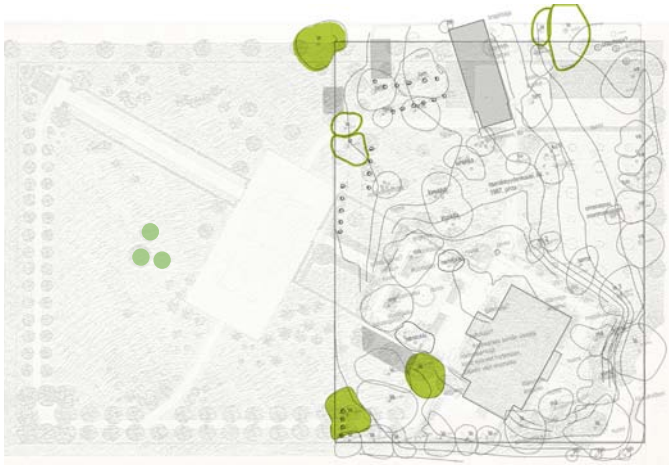
-Vanhinta puustokerrostumaa edustavat lehmukset. Yksi lehmuskujanteista on säilynyt lähes kokonaan, tosin se sijaitsee nykyisin kartanotontin ulkopuolella.



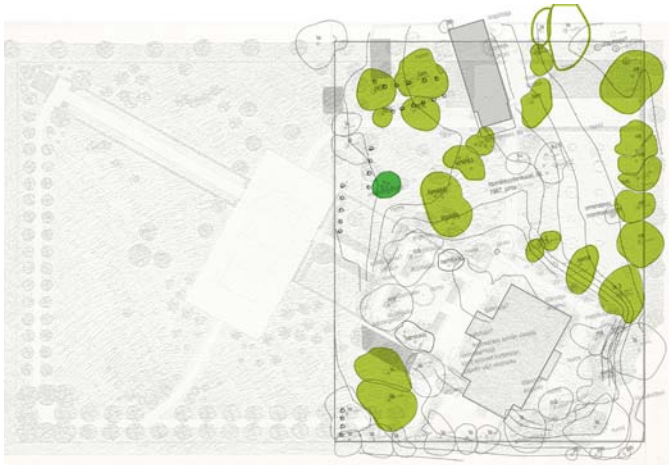
1. Nykytilanne, puuvartinen kasvillisuus (pohjalla Schalinin v. 1921 Inventointi ja suunnitelma)



2. Schalinin suunnitelman mukaan istutetut, nykyisin olemassa olevat puut



3. Vanhin olemassa oleva puusto, Schalinin säilyttämät, jo ennen 1921 inventointia olemassa olleet puut



4. Myöhäisempi, Schalinin suunnitelman toteutumisen jälkeen tontille kasvanut puusto.

Kasvillisuudesta

Suuri osa kartanotontin nykyisistä puista on lehmuksia. Eteläisen huoltopihan ja punaisen huvilan viereisen talousrakennuksen kulmassa olevat lehmukset ovat puistolehmuksia (Tilia x vulgaris). Puistolehmus on 1900-luvun puolella yleisimmin istutettu laji, mutta Suomen 1800-luvun alkuvuosikymmenien ja varsinkin 1700-luvun puutarhoissa lehmukset olivat yleensä metsälehmuksia (Tilia cordata).

Gyldénintien vieressä olevat vanhat lehmukset ovat ainakin osaksi harvinaisia isolehtilehmuksia (Tilia platyphyllos). Myös kartanon päärakennuksen itäpuolen terassin kaakkoiskulman ulkorinteessä on suuret isolehtilehmukset. Punaisen huvilan itäpuolella, Kauppaneuvoksentien varrella on myös isolehtilehmuksia. Ilmeisesti nämä kaikki kuuluvat Schalinin suunnitelman istutuksiin. Jotkut nykyisistä isolehtilehmuksista saattavat olla vanhempien puiden juurivesoja. Suunnitelmasta ei käy ilmi, ovatko isolehtilehmukset kuuluneet Schalinin kasvilajivalintoihin. Joka tapauksessa ne antavat oman leimansa maisemaan, lehdet ovat nimen mukaisesti isot, syysväri on voimakkaan ruskeankeltainen ja vanhojen puiden kaarna voimakkaasti uurteinen.

Eräs tärkeä Schalinille tyypillinen aihe suunnitelmassa on perennaryhmät. Ne ovat yleensä perennaistutuksena leveitä, keskiakselia molemmin puolin reunustavia suoria ryhmiä ‘cottage garden’-tyyppisiä monilajisia tai yksilajisia, mutta monen värin sävyistä koostuvia ryhmiä. Tenniskentän yläpuolen parterrit polun vieressä sekä tenniskentän alapuolella, mahdollisesti leikatun aidan sisäpuolella olevat alueet ovat todennäköisesti olleet perennaryhmien rajaamia. Perennaistutusten lajeista ei ole ollut mahdollista tehdä arviointia, käytössä on ollut vain muutama valokuva, joiden pohjalta ei ole ollut mahdollista tehdä lajimääritelmiä.



Kauppaneuvoksentie varressa on kartanoalueen vanhaa puustoa. Taustalla kaksi vanhaa vaahteraa, sopusuhtainen, pyöreä latvuksen muoto kertoo korkeasta iästä. Kuva, CR.



Sisääntulopihan porttilehmus. Tilia platyphyllos, Isolehtilehmus. Iso, tyvestä haarautunut yksilö.
Kuva, CR.



Alnus glutinosa, tervaleppä. Vanha spiraalirunkoinen yksilö Pajalahdentien varressa. Kuva, CR.



Amelanchier spicata, isotuomipihla- ja kartanon pihalla. Kuva, CR.

2011 Inventointi, valokuvia



Otavantien ja kauppaneuvoksentien kulma



Punaisen huvilan muuria



Punaisen huvilan viereinen talousrakennus



Rakenteita, kiveyksiä



Otavantien aita



Vanhaa puustoa



Pääsisäänkäynnin kiveysta (Otavantien puolella)



Pääsisäänkäynnin puoleinen terassi





Vanhaa puustoa



Muotopuutarhan vanha muuri ja talousrakennukseen liittyvä muuri



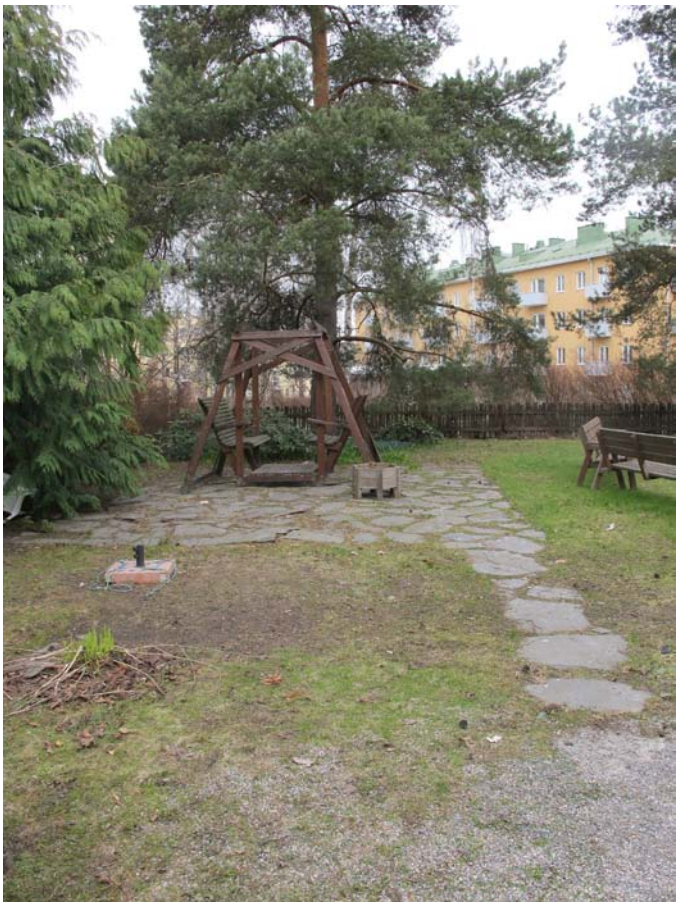
Rakenteita, kiveyksiä



Pääsisäänkäynnin portaat (Otavantien puolella)



Sisäänkäynnin portaat (vanha huoltopiha)





Muotopuutarhan aluetta





Terassipihan tukimuuria

Viereisen sivun kuva: Ilmakuva 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki .

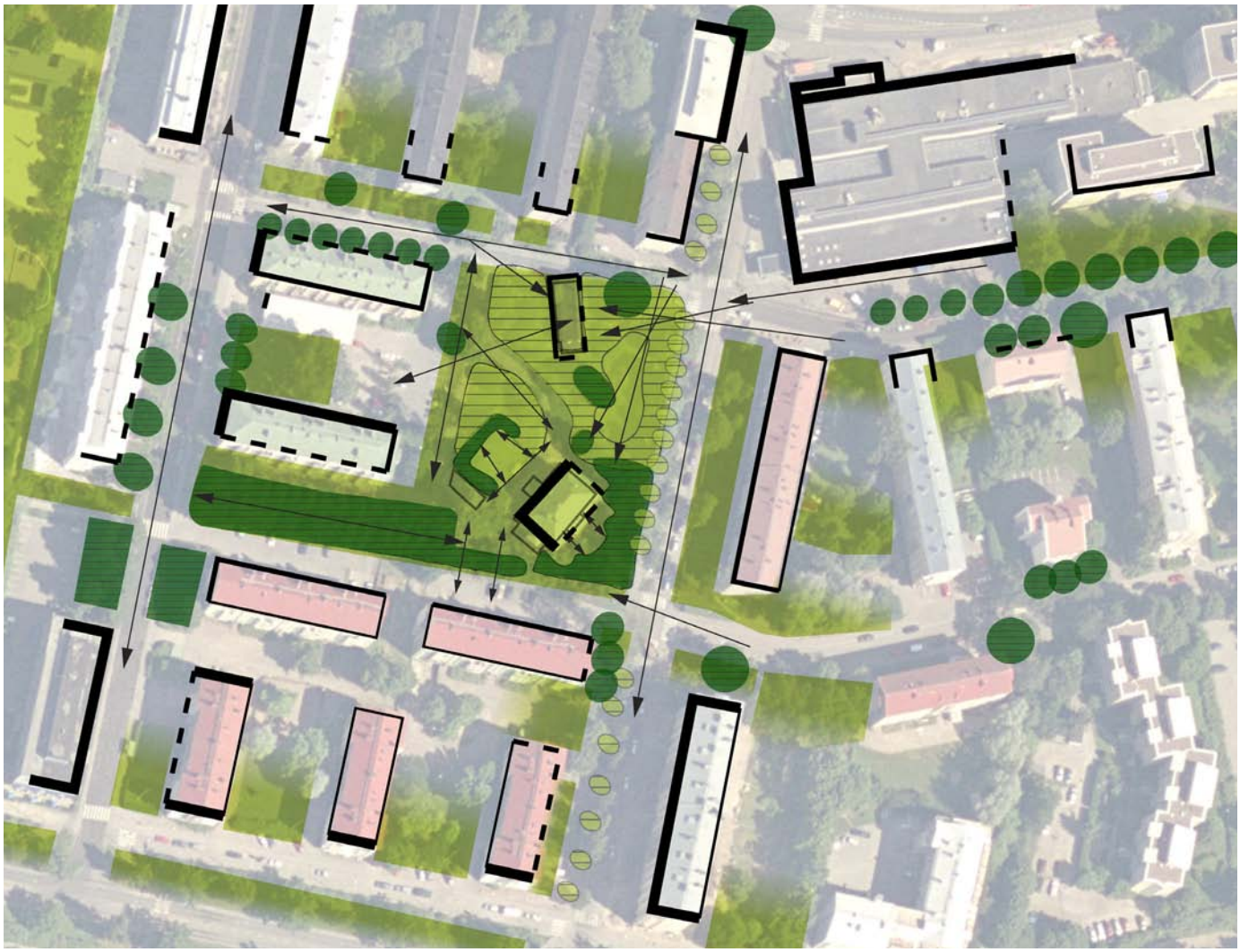
3 KARTANOALUEEN MAISEMA – NYKYTILA

Kartanotontti on nykyisellään kaupunkikuvallisesti ”sisäänpäin kääntynyt” ja piiloon jäävä alue. Tontti on puistomainen ja vehreä, ja se hahmottuu suurten vanhojen puiden hallitsemana alueena.

Harva kaupunkilainen edes tietää, että Lauttasaaressa on kartano. Se johtuu todennäköisesti siitä, että kartano ja sen tontti ovat olleet 1940-luvulta lähtien sairaala- ja hoivakotikäytössä. Tontti täytyi aidata, eikä suljetulla tontilla ole ollut toiminnallista merkitystä kaupunkilaisille.

Kartanoalue on asemakaavassa suojeltu. Suojelu koskee rakennuksia ja sen ympäristöä. Kaava on hengeltään ympäristön ominaispiirteitä suojeleva, vaikka nykykaavoituksessa käytettyjä palauttavia määräyksiä ei olekaan kirjattu siihen. Kartanotontin ulkopuolelle jäävän lehmuskujanteen kohdalle on merkitty yleiselle jalankululle varatun alueen osa, jota ei ole toistaiseksi otettu kyseiseen käyttöön.

Kartanon suhde ympäristöön on nyt muuttumassa rakennuksen vapauduttua sairaalakäytöstä.



Pohjalla ilmakuva 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

Kartanotontti muodostaa kaupunkikuvassa vehreän keitaan, joka erottuu puistomaisena ympäristöstään. Kartanopuisto ja erityisesti päärakennus, on kuitenkin rehevän kasvillisuuden takana piilossa. Punainen huvila asettuu osaksi katunäkymiä Kauppaneuvoksentien ja Otavantien suuntiin.

Tilarakenteeltaan tontti on puoliavoin, ja sen sisällä on pieniä avoimia alueita. Katutilaan liittyviltä reunoiltaan tontti on osin sulkeutunut. Entisestä saapumissuunnasta muistuttaa enää kartanorakennuksen sijoittuminen omaan, muusta ympäristöstä poikkeavaan koordinaatistoonsa.



Tontin ja naapuritonttien maisematila, sisäiset näkymät

Lähellä kartanorakennusta olevat terassoidut alueet (muotopuutarha ja sisääntuloterassi) ovat avoimia, kartanorakennukseen ja terasseihin liittyvän hoitamattoman kasvillisuuden rajaamia tiloja. Niiltä ei nykyisellään avaudu kovinkaan paljon näkymiä ympäristöön.

Myös pihatiet ja huoltopiha ovat avoimia tiloja, jälkimmäinen tosin voimakkaasti korkean vanhan puuston ja rakennusten rajaama tila. Pihatietä pitkin avautuu pitkiä näkymiä tontin poikki ja myös naapuritonttien piha-alueille. Etupiha, entinen pääsisäänkäynnin paikka on tilallisesti sulkeutunut ja hoitamattoman kasvillisuuden tukkima. Siksi myös kartanon päärakennus jää katutilassa piiloon.

Kartanon entinen kasvimaa Otavantien varressa on puoliavointa ja puistomaista tilaa. Maaston muodon takia kartanotontti liittyy visuaalisesti osaksi katutilaa - tontilta avautuu puuston lomitse näkymiä Otavantielle ja sen yli Kauppaneuvoksentielle.

Kartanon ja Punaisen huvilan väliin jäävällä alueella pensaat ja osin myös havupuut muodostavat näköesteitä, mutta tila on puoliavointa ja puistomaista. Punaisen huvilan lähialueelle muodostuu oma pienimittakaavainen pihatila, jota huvilan ohella rajaa myös vaja.

Varsinaisen kartanotontin ulkopuoliset alueet liittyvät kartanopuistoon visuaalisesti, erityisesti Gyldenintie 5:n ja Kauppaneuvoksentie 20:n tontit. Rajalla ei nykyisin ole tilallista rajausta. Naapurin pysäköintialue näkyy kartanopuistoon.

Lehmuskujanne Gyldenintie 5:n tontilla muodostaa kartanolta katsottuna yläosastaan voimakkaasti sulkeutuneen aksiaalisen tilan. Gyldenintien suunnasta kujanteen päästä pilkistää kartanon seinä. Lisäksi kujanne muodostaa lounaisreunaan voimakkaan tilallisen rajan, jota voimistaa huoltopihan reunoilla oleva suuri puusto.



Naapuritontin laajalta pysäköintialueelta avautuu näkymä muotopuutarhan suuntaan.



Huoltopiha avautuu naapuritontille, ja naapuritontilta huoltopihalle avautuvan näkymän taustalla on kartanon lounaispuolella oleva talousrakennus ja siihen liittyvät muurit.



Lehmusmaja Gyldenintien puoleisessa päädyssä kujannetta.



Punaiselta huvilalta kartanolle saavuttaessa



Entinen sisääntulopiha



Punainen huvila



Pihatieltä kartanolle



Huoltopiha



Huoltopiha

Katunäkymät

Kartanon puistoalue näyttäytyy ympäröiville kaduille eri tavoin.

Otavantien puolella tontti liittyy tilallisesti katutilaan.

Puistomainen, nurmipintainen ja alava alue luo kartanotontin rakennuksille yhtenäisen ja rauhallisen jalustan. Näkymä on merkityksellinen erityisesti Otavantieltä katsottuna, ja se tulee korostumaan entisestään uuden metroaseman myötä. Tontin reunalla on suhteellisen suuria puita, jotka rajaavat väljästi tonttia katutilasta. Punainen huvila asettuu Otavantien ja Kauppaneuvoksentien risteyksestä länteen avautuvien näkymien taustalle. Katualueella sijaitseva koivurivi muodostaa näkymään rajaavan reunan.

Kauppaneuvoksentien katunäkymää hallitsee Punaisen huvilan pääty, joka asettuu maamerkin tapaan puuston reunustaman kadun varteen. Kartanon päärakennus näyttäytyy kadulle vain pieninä pilkahduksina puuston takaa. Punaisen huvilan lähistöllä katualueeseen liittyvä muuri ja sen päällä oleva aita rumentavat lähimaisemaa.

Lehmuskujanne edustaa kartanon 1920-luvulla toteutetun puutarhan kerrostumaa. Naapuritontille sijoittuva lehmuskujanne on voimakkaasti läsnä Gyldenintien katunäkymässä ja muodostaa parin, melkeinpä eräänlaisen portin kadun toisella puolella olevien puiden kanssa.



Otavantie



Otavantie



Otavantie



Otavantie



Otavantie



Otavantie



Gyldenintie



Gyldenintie



Gyldenintie



Kauppaneuvoksentie



Kauppaneuvoksentie



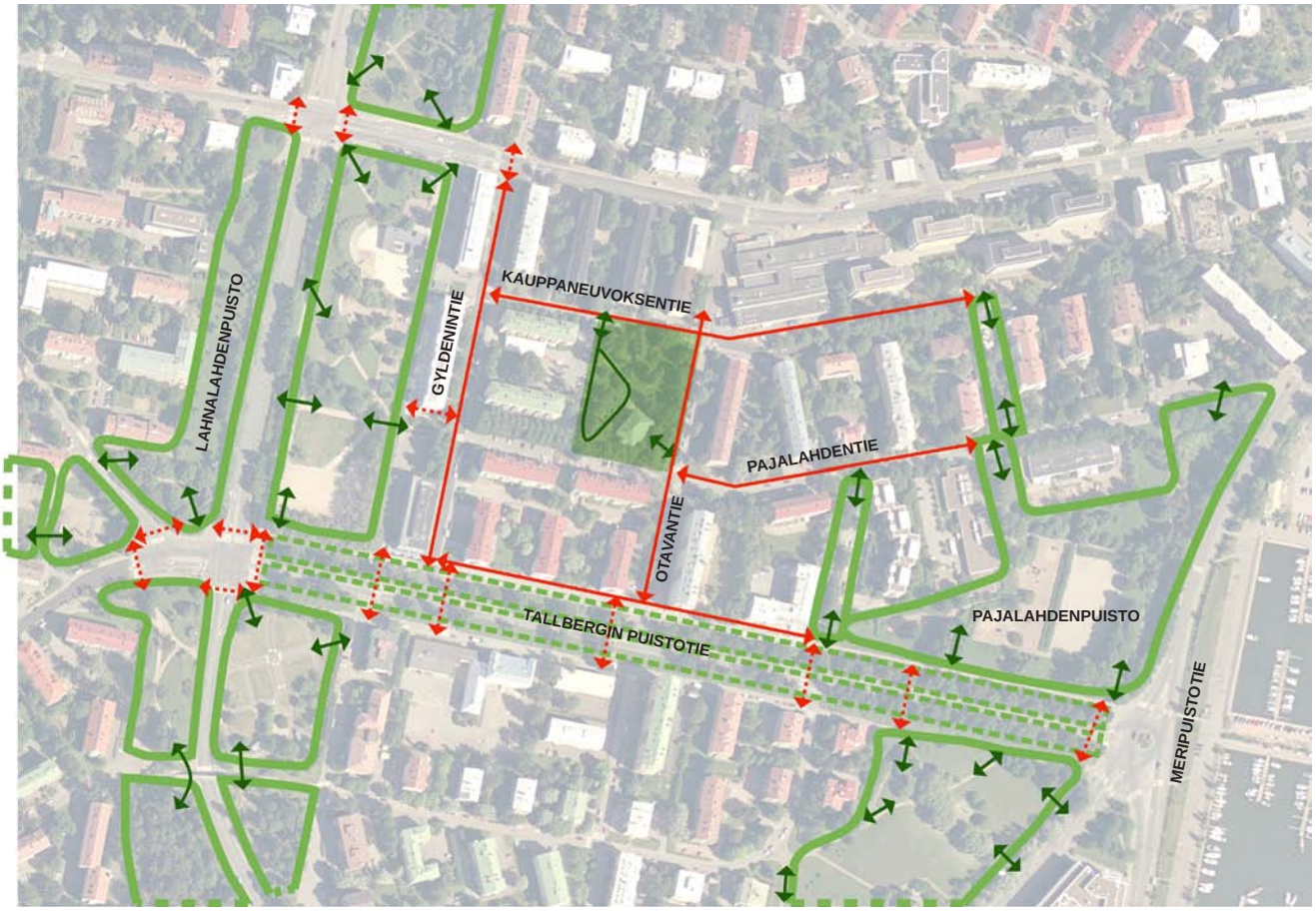
Kauppaneuvoksentie

3.2 TOIMINNALLISUUS, LIITTYMINEN YMPÄRISTÖÖN

Kartanotontti sijaitsee itsenäisenä tonttina katujen ja naapuritonttien rajaamana saarekkeena. Se ei liity toiminnalliseksi osaksi ympäristöään.

Kulkuyhteys Pajalahdentieltä Lahnalahden puistoon on poikki Otavantien ja Gyldenintien välisellä osalla. Yksityisellä tontilla sijaitsevaa lehmuskujanteen läpi johtavaa reittiä ei ole rakennettu, vaikka se asemakaavan perusteella olisi mahdollista.

Jalankulkureitit kiertävät tonttia ja sijoittuvat ympäröivien katujen jalkakäytäville. Lähin puisto on tontin länsipuolella korttelin päässä sijaitseva Lahnalahdenpuisto. Sinne kuljetaan Gyldenintien yli, osin vanhaa 1870-luvulta saakka säilynyttä tielinjausta pitkin. Idässä Pajalahden puistoon kuljetaan joko Otavantien ja Tallbergin puistotien tai Pajalahdentien kautta.



Kartanotontin suhde ympäristön viherverkostoon. Kartanon tontti vihreällä yhtenäisellä värillä, viheralueet vihreällä rajauksella. Pohjalla ilmakuva 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

3.3 METRORAKENTAMISEN TUOMAT MUUTOKSET

Pääkaupunkiseudun metroliikenne jatkuu Ruoholahdesta Lauttasaaren kautta Espoon Matinkylään. Kartano sijaitsee Lauttasaaren metroaseman välittömässä läheisyydessä. Metroaseman itäinen sisäänkäynti tulee mukaan Lauttasaaren ostoskeskuksen tontille Otavantien ja Kauppaneuvoksentien kulmaan ja läntinen sisäänkäynti Gyldenintielle Lahnalahdenpuiston itäpuolelle. Metroaseman sekä ostoskeskuksen mahdollisen uudisrakentamisen myötä kulku ostoskeskukseen autolla, pyörällä ja jalan lisääntyy. Ennusteen mukaan Lauttasaaren asemalla tulee olemaan noin 20 000 käyttäjää vuorokaudessa.

Kartanotontin kaupunkikuvallinen rooli tulee muuttumaan merkittävästi sen asettuessa jatkossa metroasemalta avautuvaan näkymään, käytännössä metrosta noustaan melkein suoraan kartanon pihalle. Otavantien suuntaan avautuvan puistonosan kaupunkikuvallinen merkitys korostuu.

Länsimetron ja Lauttasaaren aseman rakentaminen tulee vaikuttamaan kartanon puistoalueeseen.

Kartanotontille, tonttirajalle, sijoitetaan metroaseman paineentasauskuilu metrotunneleihin liittyviä rakennelmia, joiden maanpäälliset osat sovitetaan ympäristöön. Kartanon vanhasta puustosta ja sen kasvuolosuhteiden säilyttämisestä tulee silti huolehtia.



LÄNSIMETRO ARK5-LAS LAUTTASAAREN ASEMA, LÄNTINEN SISÄÄNKÄYNTI, VAIHTOEHTO GYLDENINTIE 24.09.2009

Metronaseman sisäänkäynnin sijoittuminen Gyldenintiellä. Havainnekuva suunnitelmasta, Länsimetro, 2011.

Viereisen sivun kuva: Kartanon päärakennus vuonna 1930, HKM.

4

KARTANOALUEEN OMINAISPIIRTEET JA ARVOT



4.1 KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT - AJALLINEN KERROKSELLISUUS JA ERI AIKAKAUSIEN JÄLJET NYKYISESSÄ KAUPUNKIKUVASSA

Lauttasaari kuuluu 1600-luvun aateliskartanoihin. Sen maankäytön kehitys on helsinkiläisiin kartanoalueisiin rinnastettuna varsin tyypillinen. Kartanoalueet ovat olleet aikoinaan alueen toiminnallisia keskuksia, kylän (tässä tapauksessa saaren) keskipisteitä. Kaupungin kasvaessa asutus on ympäröinyt niitä, ja kartanot ovat tavallaan sulautuneet kaupunkirakenteeseen, ja miltei kokonaan hävinneet. Lauttasaari on yksi Helsingin laidoille jo 1500–1600-luvuilla sijoittuneista kartanoista, jotka muodostavat nykyisin ”kehän” kaupungin keskustan ympärille. Kaupungin kasvamisesta huolimatta osa näiden kartanoiden pää- ja sivurakennuksista ja istutuksista on säilynyt. Valtaosan omistaa Helsingin kaupunki, valtio tai yksityiset liikeyritykset, vain muutamat ovat yksityisomistuksessa. Näin on myös Lauttasaaren kohdalla, sen omistaa nykyisin kaupunki.

Lauttasaaren kartanon omistajasuvut ovat lähes kaikkina aikoina toimineet merkittävinä koko saaren maankäytön ja sen elämän ”moottoreina”, jotka ovat toiminnallaan vaikuttaneet saaren rakentumiseen eri tavoin. Kartanon omistajat vaikuttivat myös huvila-asutuksen sijoittumiseen saaren rannoille, sillä he vuokrasivat ja myöhemmin myivät tontteja helsinkiläisille huvila-asukkaille.

Lauttasaaren nykyisen kaupunkirakenteen ja sen muotoutumisen historiassa Julius Tallbergin aika nousee erityisesti esille. Tallbergilla oli merkittävä rooli 1900-luvun ensi vuosikymmenellä, jolloin maankäytön suunnittelulle ja Lauttasaaren muuttumiselle kerrostalovaltaiseksi alueeksi asetettiin suuntaviivoja. Ensimmäiset rakennussuunnitelmat olivat juuri Julius Tallbergin tilaamia, ja kartanorakennus Tallbergien omistamana edustaa hyvin aikaansa, 1900-luvun alkua.

Kartanorakennuksessa ei asuttu kovinkaan pitkiä jaksoja ympärivuotisesti, se oli monelle omistajalleen kesähuvila. Tallbergit muuttivat alun perin aateliskartanoksi perustetun päärakennuksen liikemiessuvun porvarisasunnoksi[15].

Gunnar Tallbergin aikana 1900-luvun alkupuolella toteutettu kartanopuutarha on keskeisimpiä kartanoympäristön kerrostumia, sillä kartanon päärakennus edustaa pääsääntöisesti aiempaa vaihetta, 1830-lukua.

15 Freese 2011.

ARVOT JA OMINAISPIIRTEET

– Kartanoalueella on keskeinen kulttuurihistoriallinen merkitys koko Lauttasaaren maankäytön historiassa. Kartanon maihin kuului alun perin koko Lauttasaari ja osa sen lähistön vesialueista sekä saarista.

– Kartanotontilla kiteytyy koko Lauttasaaren maankäytön historia erilaisina kerrostumina. Kartano lähiympäristöineen, sen rakennuskanta ja puisto, muodostavat ainutlaatuisen kokonaisuuden joka pitää nykyisellään sisällään useita aikatasoja 1700-luvulta lähtien. Se edustaa siten koko saaren historiallisia vaiheita.

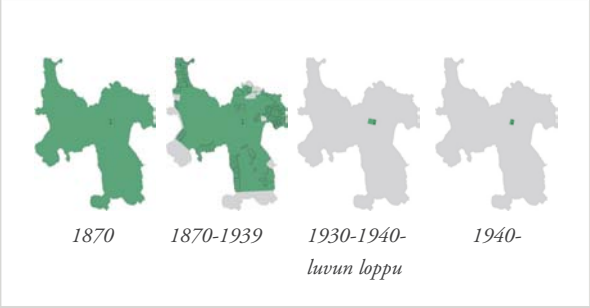
– Julius Tallbergin aika ja sen vaikutus saaren myöhempään kehitykseen nousee erityisesti esille Lauttasaaren kaupunkirakenteen muotoutumisen historiassa.

- Lauttasaaren kartanon toimiminen Tallbergien suvun asuntona vuosina 1913–1932 ja sen myötä toteutetut kartanonpuiston laajat muutokset ovat tärkeä osa kartanoympäristön ja Lauttasaaren maankäytön historiaa. Tämä ajanjakso, erityisesti 1920–30-luku, jolloin puutarha-arkkitehti Bengt Schalinin suunnittelema kartanopuutarha rakennettiin, voidaan määrittää kartanopuiston kukoistuksen ajaksi.

1. 1700-luvun lopulta 1910-luvulle: Kartano maiseman keskipisteenä ja tilakeskuksena

Saaren maisemakuva oli aina 1930- luvulle saakka maaseutumainen, peltojen, niittyjen ja metsän sekä meren jäsentämä. Kartano sijoittui paikalle, jossa 1700-luvun lopulla oli usean pihapiirin muodostama kylä. Tästä vaiheesta on jäljellä 1790-luvulla rakennettu silloinen päärakennus, nykyinen Punainen huvila, joka on Lauttasaaren vanhin rakennus.

Vuonna 1837 rakennettu kartanon päärakennus hallitsi valmistuttuaan avointa maisematilaa. Tilakeskuksen rakennukset peltojen reunalla muodostivat yhdessä kartanon päärakennuksen ja Punaisen huvilan kanssa saaren keskelle visuaalisen ja toiminnallisen keskuksen. 1800- luvun aikana saaren maankäytössä ei tapahtunut kovinkaan suuria muutoksia. Lähinnä kartanon peltoalueet levittäytyivät laajemmalle, ja huvilarakentaminen rantaalueille alkoi. Kartano hallitsi tilakeskuksena ja maiseman keskipisteenä maisemakuvaa aina 1930-luvulle saakka.



1870 *1870-1939* *1930-1940-luvun loppu* *1940-*

2. 1910-luvulta 1940-luvun loppuun: Kartanotontin kutistuminen ja Lauttasaaren kehittyminen kaupunkimaiseksi

Oleellinen ajankohta kartanon ja koko saaren maankäytön kehittymisen kannalta oli 1910-luku, jolloin Julius Tallberg osti Lauttasaaren maat ja alkoi kehittää aluetta. Tällöin laadittiin Tallbergin tilaama rakennussuunnitelma (Birger Brunila v. 1913, ks. s. 28), joka loi pohjan mm. kartanon ympäristön ruutukaavalle. Ruutukaava muutti toteutuessaan aluetta huomattavasti, se pirstoi kartanokokonaisuuden ja toi rakennusten ja katujen uuden koordinaatiston. Kun puutarha-arkkitehti Bengt Schalin sai tehtäväkseen laatia kartanotontille uuden puutarhasuunnitelman, oli sen lähtökohtana kutistuneen kartanotontin sovittaminen kaupungin uuteen koordinaatistoon. Puutarhasuunnitelman tilaaminen oli 1920-luvulla kartanon lähiympäristön kannalta merkityksellinen toimenpide. Schalinin laatima suunnitelma toteutui varsin laajalti.

1940-luvulla kartanon merkitys Lauttasaaressa vähentyi. Tila myytiin rakennustonteiksi ja sen myötä viljely ja laiduntaminen loppuivat. Kartanon asema koko alueen toiminnallisena ytimenä katosi. Samanaikaisesti kartanon asema maisemakuvassa muuttui. Kartano pihapiireineen jäi uuden kaupunginosan korttelirakenteen keskelle. 1950-luvulle tultaessa kartanon tontti oli kutistunut lopulta alle puoleen 1920-luvun puutarhasuunnitelmassa vallinneesta tilanteesta.

Kartanotontin osalta 1950-luvun tilanne vallitsee käytännössä myös nykyisin. Rakennuksen käyttötarkoitus on ollut 1940-luvulta lähtien sellainen, että alue ei ole liittynyt toiminnallisesti ympäristöönsä, vaan päinvastoin kääntynyt sisäänpäin. Alue on myös ollut aidattuna.

1700-LUVUN LOPULTA 1910-LUVULLE, AJANJAKSON SÄILYNEITÄ ELEMENTTEJÄ:

– Punainen huvila (kartanon päärakennus 1700-luvun lopulta)
– vanhaa puustoa (puiston vanhat lehmukset 1800-luvulta, nykyisen kartanotontin ulkopuolella yksittäisiä vanhoja vaahteroita ja tervaleppiä)
– polku- ja tielinjauksia
– 1830-luvulla rakennettu päärakennus ja sen suuntautuminen pääsaapumissuunta kartanon vanhalta laiturilta

1910- LUVULTA 1940-LUVUN LOPPUUN, AJANJAKSON SÄILYNEITÄ ELEMENTTEJÄ:

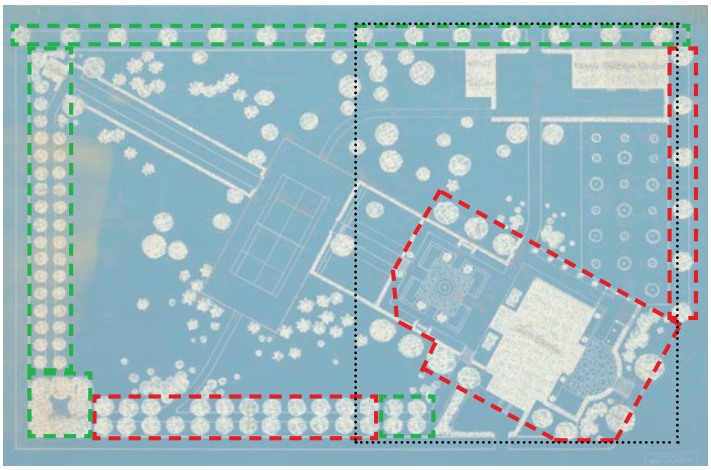
1920-luku ja Bengt Schalinin puutarhasuunnitelma edustavat kartanon historian merkittävää uudempaa kerrostumaa. Tältä ajalta puutarhasta säilyneet osat ovat:
– kartanon päärakennuksen sisääntulopihan terassoidun pihan rakenteet, kiveysalue ja osa istutuksista
– osa pihan puoleisen muotopuutarhan terassirakenteista
– vanha puusto
– polkulinjaukset
– Schalinin suunnitelmassa luotu kaupunkikuvallinen asetelma: kartanorakennus katukuvassa, muuten varsin suojainen, erilaiset reunat, puurivit
– rakennukseen 1920-luvulla tehdyt muutokset

4.2 PUISTOHISTORIALLISET ARVOT - PUUTARHA-ARKKITEHTI BENGT SCHALININ LAATIMAN PUUTARHASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN SEKÄ SEN SÄILYNEET OSAT

Lauttasaaren kartanon puutarhasuunnitelma edustaa 1920-luvun klassismia symmetrisine muotoaiheineen. Kiinnostavaksi suunnitelman tekee klassismin linjakkuuden liittyminen vanhaan maalaiskartanon pihaan, ja se, miten siinä on hyödynnetty alueen vanhaa kerrostumaa. Vanhan pihapiirin ympärille on luotu mielenkiintoinen kävelypuutarha, joka korostaa kartanorakennuksen asemaa näkymien päätteenä. Schalin on luonut kartanotontille oman pienoismaailmansa – vähän niin kuin Lauttasaaren kartano aikoinaan muodosti saarelle omansa.

Puutarhasuunnitelman kokonaisuudesta on säilynyt vain puolikas, fragmentti 1920-luvun tilanteesta. Muotopuutarha-aiheesta on kuitenkin edelleen olemassa erityisesti sisääntulopihan puolella kaikki Schalinin toteutuneen suunnitelman elementit. Myös puutarhan puolella muotopuutarhan kartanorakennusta lähinnä oleva kokonaisuus on laajuudeltaan lähes kokonaan säilynyt ja siten palautettavissa.

Schalinin puutarhasuunnitelma toteutui varsin laajasti, mutta Punaisen huvilan purkaminen ja sen myötä sen lähialueeseen liittyvä suunnitelmanosa jäi toteutumatta. Siinä mielessä Punaisen huvilan ympäristöä tulee tarkastella toisaalta osana Schalinin sommitelmaan liittyvää kokonaisuutta, toisaalta 1700-luvun lopun maatalon pihapiirinä. Tämä asetelma ja sen säilyttäminen myös tulevaisuudessa tuo alueen suunnitteluun haasteen ja mielenkiintoisen tarkastelutason.



Pohjakartta, Bengt Schalinin puutarhasuunnitelma vuodelta 1921, SAM.

Säilynyt / palautettavissa oleva aihe

Osin säilynyt / osittain palautettavissa oleva aihe

Kartanon nykyinen tontti (1940- luvun lopulta lähtien)



Muotopuutarhan keskeisaihe vuonna 1930. Perennaryhmänkeskellä aurinkokello. Nurmialueet rajaavat sorapintaista aukiota. Schalinin suunnitelmassa näkyviä pensasistutuksia nurmialueiden reunassa ei ilmeisesti ole toteutettu. Kuva, MG.

ARVOT JA OMINAISPIIRTEET

- Bengt Schalinin laatiman puutarhasuunnitelman toteutuminen ja puutarhan säilyneet osat muodostavat Lauttasaaren kartanoalueelle merkittävän puistohistoriallisen arvon.

- Bengt Schalin edustaa suunnittelijana aikansa puutarha-arkkitehtien huippua, ja hänen laatimansa kartanopuutarhan suunnitelma on monella tavalla ansiokas ja ajallisesti edustava.

- Bengt Schalinin suunnittelemia, 1920-luvun formalisimia edustavia toteutettuja kohteita on Helsingissä vain muutamia.

- Muotopuutarha on erityisesti kartanon päärakennuksen lähialueella säilynyt ja kunnostettavissa.

4.3 MAISEMA- JA KAUPUNKIKUVALLISET ARVOT - KARTANOTONTIN MERKITYS KAUPUNKIKUVASSA

Kartanoalue sijoittuu toiminnallisesta näkökulmasta hyvin keskeisesti Lauttasaaren keskustan tuntumaan, ja tulevaisuudessa sen asema tulee korostumaan. Tällä hetkellä alueen kaupunkikuvallinen merkitys liittyy sen keidasmaiseen olemukseen.

Ongelmallisena voidaan pitää sitä, ettei kartanon päärakennuksen asema rehevän ja osin ränsistyneen kasvillisuuden peittämänä nykyisellään ole arvossaan, etenkään jos sitä tarkastellaan maisemakuvallisesta näkökulmasta. Punaisen huvilan lähimaiseman arvoa heikentävät tyyliin sopimattomat aitaratkaisut.

Kartanoympäristön maisemakuvalliset ominaispiirteet ja arvot, joiden palauttamiselle on perusteita, liittyvät Schalinin sommitelmassaan esittämiin periaatteisiin. Schalinin suunnitelman lähtökohtana oli tilanne, jossa kartanon täytyi sopeutua kaupungin rakentumiseen ja uuteen korttelirakenteeseen. Tämä tilanne vallitsee osittain edelleen, ja siten Schalinin suunnitelman kaupunkikuvalliset päälinjat – puurivistöaiheet ja kartanon asema kaupunkikuvassa – ovat tänäkin päivänä merkityksellisiä. Naapuritontin puolella olevalla Gyldenintielle johtavalla lehmuskujanteella ei ole tällä hetkellä toiminnallista merkitystä, joten se jää arvoltaan fragmentaariseksi.

Puiden rivi-istutukset Kauppaneuvoksentien ja Otavantien varsilla kuuluvat Schalinin laatiman suunnitelman kaupunkikuvallisiin arvoihin. Otavantien varren koivukujan paikka on aiempaa, 1800-luvun perua. Katualueella kasvavan koivurivin ulottuminen kartanorakennuksen eteen ei toteuta Schalinin sommitelman periaatteita. Sommitelmassa rivi päättyy ennen kartanorakennusta jättäen rakennuksen katukuvassa näkyviin.

Lähikortteleiden puuvanhuksista merkittäviä ovat mm. Kauppaneuvoksentien ja Gyldenintien kulman korttelissa oleva, vapaasti kasvanut vanha vaahtera, vanhat tervalepät Pajalahdentien varrella ja suuri leveäoksainen lehmus Pajalahdentien ja Lauttasaaren puistotien välisessä korttelissa.







ARVOT JA OMINAISPIIRTEET

– Kartanotontti erottuu ympäristöstään vehreänä saarekkeena, vanhojen puiden jäsentämänä kokonaisuutena.

- Otavantien suuntaan tontti muodostaa katutilaan luontevasti liittyvän puistomaisen tilan. Nurmipintainen ja alava, puistomainen alue muodostaa kartanotontin rakennuksille yhtenäisen ja rauhallisen jalustan. Näkymän mekirtys korostuu entisestään tulevaisuudessa, kun se muodostaa metroasemalle avautuvan saapumisnäkymän.

– Maisema- ja kaupunkikuvassa erottuvia piirteitä ovat kartanontontin historiallisesti arvokkaat rakennukset sekä Schalinin sommitelmasta jäljellä olevat kaupunkikuvalliset elementit, lehmuskujanne ja puurivit.

– Kartanon päärakennus ja Punainen huvila asettuvat omissa koordinaatistoissaan katunäkymien osaksi ja niillä on maamerkinomainen tärkeä arvo kaupunkikuvassa. Päärakennus tosin on piilossa ylikasvaneen puuston takana.

– Kartanoalueen yhtenä tärkeänä maisemakuvallisena arvona on 1920-luvulla laaditun suunnitelman kaupunkikuvallisten ratkaisujen edistyksellisyys omana aikanaaan. Ratkaisu on edelleenkiin olemassa olevaan kaupunkirakenteeseen sopiva.

– Tontilla olevan puuston ohella myös lähikortteleiden puuvanhukset, jotka antavat leimansa kartanomaisemalle ovat arvokkaita. Tontin ulkopuolelle jäänyt lehmuskujanteen akseli näyttäytyy erityisenä Gyldenintielle ja naapuritonteille.

Viereisen sivun kuva, Kartanon päärakennus vuonna 1924, MG.

5

KARTANOALUEEN KEHITTÄMISPERIAATTEET



Lauttasaaren kartanoalueella on merkittävä kulttuurihistoriallinen ja puistohistoriallinen arvo. Lisäksi sillä on huomattava kaupunkikuvallinen merkitys, joka tulee tulevaisuudessa vielä korostumaan.

Kartanoalueen arvokkaimmat piirteet ovat siihen liittyvä ajallinen kerroksellisuus ja eri aikakausien jäljet nykyisessä kaupunkikuvassa, puutarha-arkkitehti Bengt Schalinin laatiman puutarhasuunnitelman toteutuminen ja sen säilyneet osat sekä kartanotontin merkitys kaupunkikuvassa. Arvot tulee säilyttää ja niitä tulee vaalia kehittämällä aluetta sen arvoja kunnioittaen.

Kehittämisperiaatteiden tavoitteena on kunnioittaa kartanotontilla säilyneitä aikatasoja ja kerrostumia, palauttaa osin erityisesti Schalinin sommitelman ratkaisuja sekä osoittaa, miten uusien elementtien tulisi asettua osaksi kokonaisuutta omana, uutena kerrostumanaan. Toimenpide-ehdotukset liittyvät kaupunki- ja maisemakuvaan ja maisematilaan sekä rakennuksen ympäristön toiminnallisuuteen. Lisäksi kartanopuiston kunnostamiselle on asetettu yleisiä tavoitteita ja suuntalinjoja. Keskeisenä koko kartanotonttia ja sen lähiympäristöä koskevana toimenpiteenä suositetaan että alueelle laaditaan tarkennettu hoito- ja kehittämissuunnitelma, jossa määritellään mm. kasvillisuuden hoitotoimenpiteet.

Kartanotontin ohella on otettu kantaa nykyisin sen ulkopuolella oleviin kartanoon liittyviin aiheisiin ja maisemaelementteihin. Aluetta tulee jatkokehittää seuraavasti:

Kartanorakennusten aseman ja tontin keidasmaisuuden korostaminen:

Tavoitteet: Kartanoalueen merkityksen korostaminen ja sen nostaminen kaupunkikuvassa erityisasemaan. Kartanontontin keidasmaisen luonteen säilyttäminen myös tulevaisuudessa. Merkittävien näkymien ja avoimien maisematilojen palauttaminen ja säilyttäminen.

Keinot: Kartanon päärakennuksen ympäristössä poistetaan suurimpia puita ja ränsistynyttä kasvillisuutta, erityisesti päärakennuksen edustalta Otavantien ja alkuperäisen pääsisäänkäynnin puolelta. Vaalitaan säilyneitä, ja osittain palautetaan Schalinin suunnitelmassaan määrittelemiä kaupunkikuvallisia elementtejä. Otavantien katualueella sijaitseva koivurivi poistetaan päärakennuksen kohdalta Schalinin sommitelman mukaisesti, jolloin päärakennus asettuu osaksi Otavantien katutilaa. Vanhan puuston elinvoimaisuutta vaalitaan, ja puistomaisen tontin puustoa kehitetään siten, että alueella kasvaa myös jatkossa uutta, eri-ikäistä puustoa.

Perustelut: Kartanon merkitys koko saaren maankäytön historiassa, ja toisaalta sen aiempi maamerkinomainen asema maisemakuvassa ansaitsee arvoisensa kohtelun nykyisessä kaupunkikuvassa. Vaikka entisajan tilannetta ole mahdollista palauttaa, on perusteltua korostaa kartanoalueen rakennuskantaa, sen ympäristöstään poikkeavaa koordinaatistoa ja saapumissuuntaa sekä puistomaista luonnetta. Kauppaneuvoksentien ja Otavantien risteyksen suuntaan antava nykyinen nurmipintainen avoin puistotila luo yhtenäisen jalustan kartanorakennuksille ja on siten säilytettävä.

Schalinin sommitelman kaupunkikuvallisten teemojen esille nostaminen:

Tavoitteet: Schalinin suunnitelmien kaupunkikuvalliset aiheet, puurivien ja lehmuskujanteen muodostamat aksiaaliaiheet säilytetään ja osin palautetaan. Kartanotontin tulee rajautua reunoiltaan puoliavoimesti, puurivien muodostamalla rajauksella ja ”suojautua” ympäristöstään rauhalliseksi saarekkeeksi. Poikkeuksena voidaan pitää Lauttasaaren ostoskeskukselta metroaseman suunnasta avautuvaa maisemaa, jossa kartanotontin koilliskulma näyttäytyy puoliavoimena siten, että Punainen huvila ja päärakennus näkyvät katukuvassa. Istutettavien puiden tulee vastata alkuperäisiä lajeja siltä osin kuin lajista on tieto.

Keinot: Olemassa olevat puurivit ja kujanteet säilytetään. Palautettavien puurivien osalta niiden sijoittumista tutkitaan tontille laadittavassa käyttö- ja hoitosuunnitelmassa. Puuston kuntoa seurataan ja aiheet uusitaan tarvittaessa kokonaisuuksina. Metron rakentamisen myötä tulee huolehtia, että Otavantien katualueella sijaitseva koivukujanne säilyy kokonaisena aiheena kartanon lähistöllä.

Perustelut: Schalinin puutarhasuunnitelma edustaa kartanoalueen lähiympäristön kukoistuskautta ja siinä määritellyt, osin toteutuneet kaupunkikuvalliset päälinjat ovat edelleen ajankohtaisia. Otavantien katualueen koivukujanne vastaa Schalinin suunnitelmassa esiintyvää, jo 1800-luvulta peräisin olevaa historiallista aihetta, ja sen säilyminen on tulevaisuudessakin turvattava. Koivukujanneaihe on ollut laajempi, koko tien pituinen.

Kartanotontti osaksi Lauttasaaren viheralueverkostoa

Tavoitteet: Puistomaisen tontin tulee palvella ja tukea rakennusten toimintoja sekä liittyä luontevasti toiminnalliseksi osaksi ympäröivää kaupunkirakennetta. Rakennusten käyttötarkoituksen tulee heijastua ympäristöön tavalla, joka ei uhkaa puutarhan säilyneitä arvoja ja estä kadonneiden piirteiden palauttamista.

Keinot: Rakennusten käyttötarkoitusta määritettäessä otetaan huomioon se, millaisia vaikutuksia käytöllä on ympäristöön.

Perustelut: Vaikka puutarha on ollut aikojen saatossa lähinnä yksityiskäytössä, tukee kartanon historia aktiivisena koko saaren toiminnallisena sydämenä sitä, että entinen yksityispuutarha voidaan avata kaupunkilaisten käyttöön. Puutarhan kehittäminen ”kävelypuutarhaksi” Schalinin suunnitelmaa osin mukaillen tuo kartanopuutarhan haluttaessa paikallisesti merkittäväksi ja liittää kartanotontin selkeämmin osaksi Lauttasaaren viheralueiden verkostoa. Kartanotonttia voidaan kehittää tyypiltään puolijulkiseksi alueeksi, joksi sillä on potentiaalia sijaitessaan tulevaisuudessa keskeisellä paikalla Lauttasaaren metroaseman vieressä. Ympäristön luonne on toki sidoksissa rakennusten käyttötarkoitukseen. Vaikka rakennuksen alkuperäinen käyttötarkoitus onkin ollut asuminen, olisi toiminnallisesta näkökulmasta katsottuna rakennusten ihanteellinen käyttötarkoitus kaupunkilaisille avoin, julkinen tai puolijulkinen käyttö, jolloin myös puistomaisen tontin käyttö aktivoituisi.

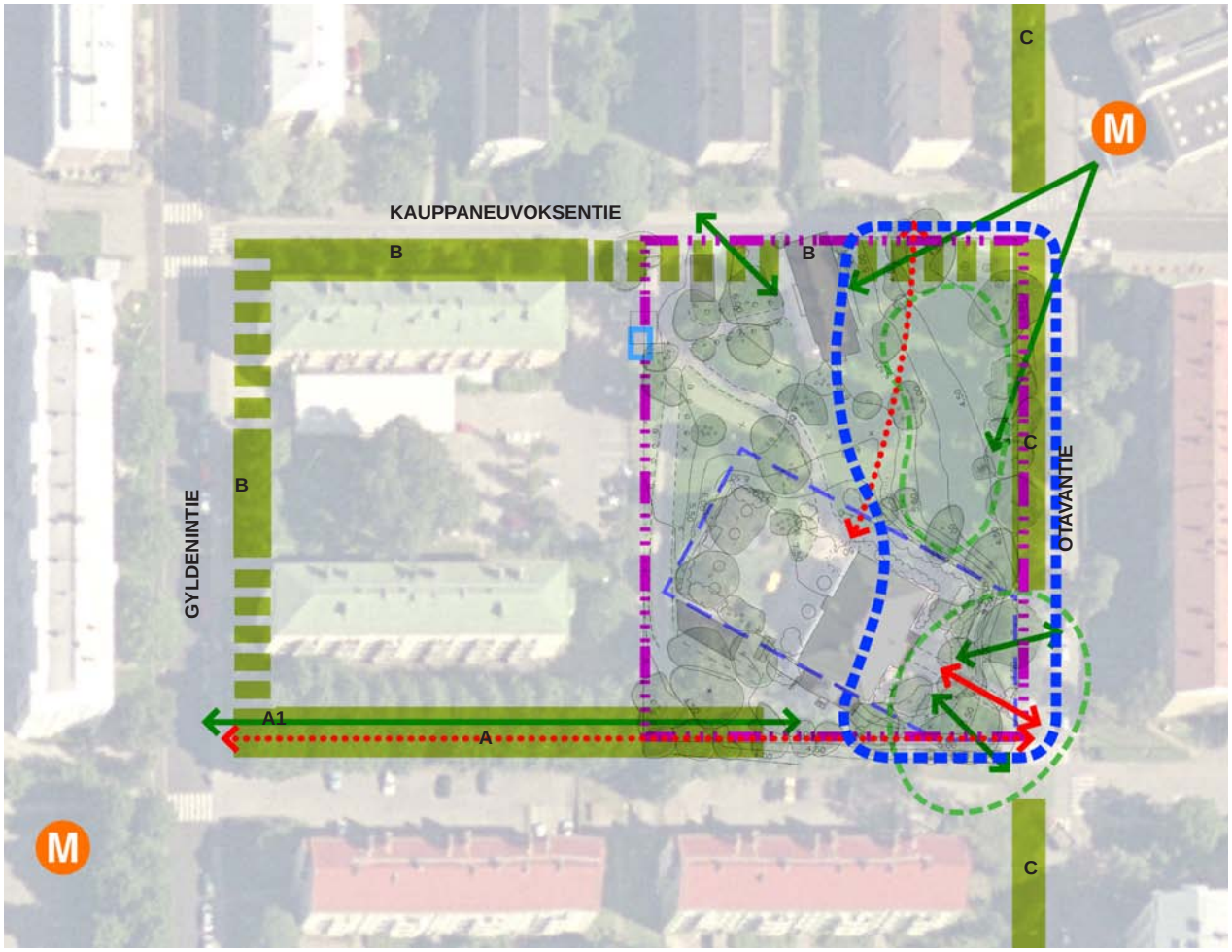
Kartanotontin liittäminen osaksi katuverkkoa ja jalankulkureittejä:

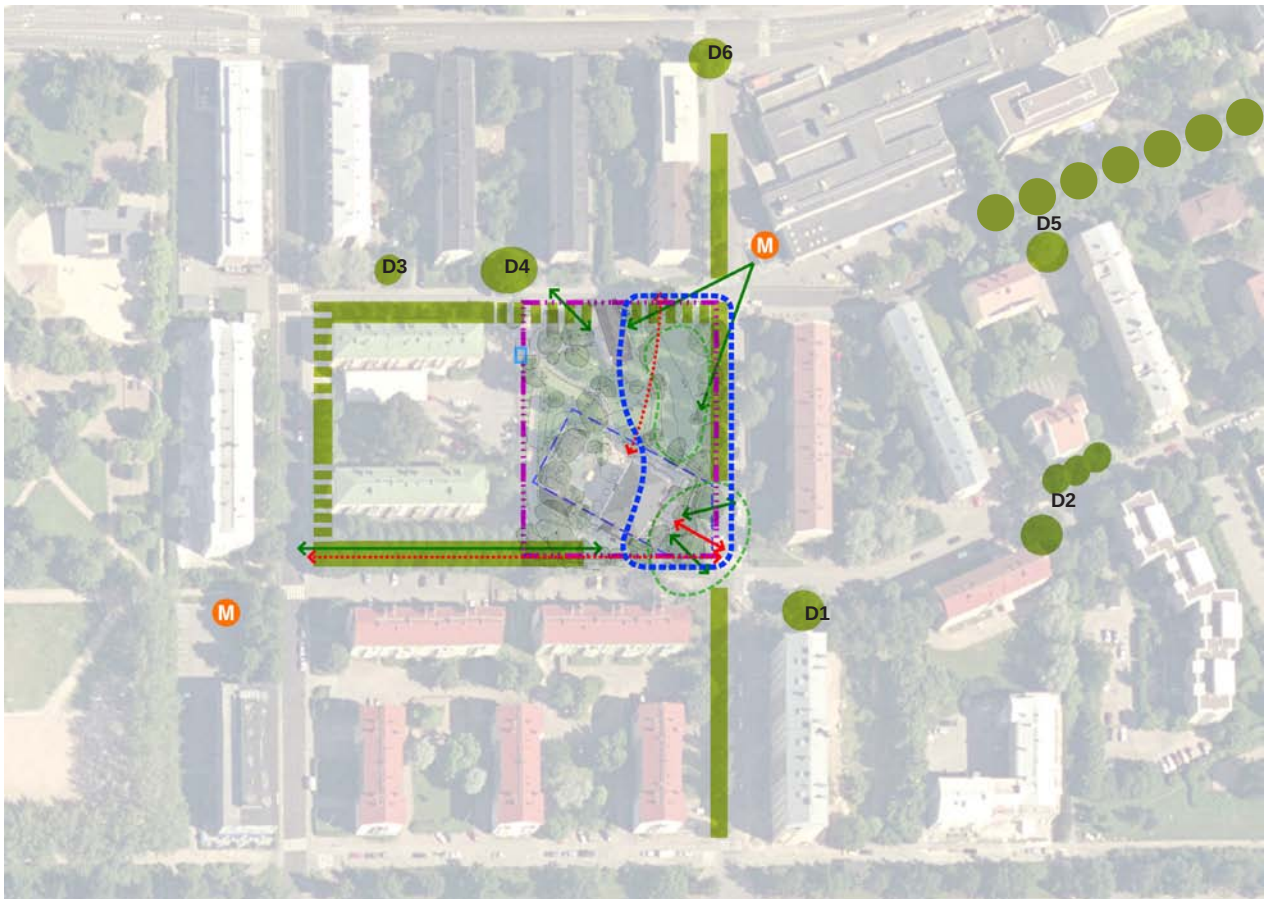
Tavoitteet: Liitetään kartanon päärakennus selkeämmin toiminnallisesti osaksi ympäristöään. Kehitetään tontin sisäisiä reittejä ja liitetään tontin reitistö luontevaksi osaksi ympäröivää katuverkkoa, mikäli rakennusten käyttötarkoitus mahdollistaa tontin läpi kulkemisen. Tutkitaan varsinaisen tontin ulkopuolella olevien, kartanon historialliseen kokonaisuuteen liittyvien reittien käyttöön ottamista (vanha 1800-luvulta 1940-luvulle säilynyt tielinjaus nykyiseltä Otavantieltä edelleen Lahnalahden puistoon sekä naapuritontilla sijaitseva lehmuskujanteen akseli).

Keinot: Kartanon päärakennuksen sisäänkäynti palautetaan Otavantien puolelle, alkuperäiseen suuntaansa. Kunnostetaan sisäänkäyntiin liittyvät rakenteet, portaat ja muurit (liittyy muotopuutarhan palauttamiseen josta tarkemmin s. 88). Palautetaan mahdollisuuksien mukaan naapuritontin lehmuskujanteen läpi kulkevan reitti, ja ohjataan kulku lehmusmajan puoleisessa päädyssä Gyldenintielle. Kartanotontilla reitin luontevin jatke kulkee olemassa olevan pihatien kautta Punaisen huvilan itäpuolitse Kauppaneuvoksentielle. Gyldenintieltä lehmuskujanteen läpi kulkevan yhteyden jatkamista Otavantielle tutkitaan. Punaisen huvilan länsipuolitse päärakennukselta nykyisen Kauppaneuvoksentien suuntaan on aiemmin kulkenut polku jonka palauttamista voidaan tarkastella mikäli se tukee rakennusten käyttötarkoitusta. Tontin alue on alkuperäisestä pienempi, eikä sitä kuitenkaan tule pirstoa liian monilla reiteillä.

Perustelut: Entisen pääsisäänkäynnin palauttaminen tuo rakennuksen luontevammin osaksi ympäristöään, palauttaa alkuperäisen saapumissuunnan ja nostaa kartanorakennuksen näkyvämmäksi myös kaupunkikuvassa. Lehmuskujanteen käyttöön ottaminen kulkureittinä palauttaa sen alkuperäiseen käyttöön ja tuo kujanteelle lisäarvoa, vaikka Schalinin sommitelmassa kujanne palvelikin tontin sisäistä liikennettä.

Kartanopuiston eteläpuoleisella tontilla on sijainnut 1800- luvun lopulta peräisin olevan tielinjaus. Perinteisen kulkuyhteyden palauttamista alueelle tulisi jatkosuunnittelussa tutkia. Reitti muodostaisi tarpeellisen jalankulkuyhteyden Lahnalahden puistosta Gyldenintien kautta Otavantielle ja edelleen Pajalahdenpuistoon.





Pohjalla ilmakuva 2011, © Kaupunkimittausosasto, Helsinki.

LAUTTASAAREN KARTANOTONTTIA JA SEN LÄHIALUETTA KOSKEVAT KEHITTÄMISPERIAATTEET

Kulttuurihistoriallisesti, maisema- ja kaupunkikuvaltaan arvokas sekä puistohistoriallisesti merkittävä alue, jolle tulee laatia käyttö- ja hoitosuunnitelma.
Suunnitelmassa määritellään tavoitteet rakenteiden, kasvillisuuden ja materiaalien kunnostamisesta ja palauttamisesta sekä puuston ja kasvillisuuden vaalimisesta sekä tarkastellaan puuston ja kasvillisuuden kuntoa ja säilyttämisen mahdollisuuksia.

KAUPUNKIKUVAAN LIITTYVÄT KEHITTÄMISPERIAATTEET

Kartanoalueen merkitystä korostetaan kaupunkikuvassa. Kartanontontin keidasmaisen luonne säilytetään. Bengt Schalinin suunnitelman kaupunkikuvalliset aiheet, puurivien ja lehmuskujanteen muodostamat aksiaaliaiheet säilytetään ja osin palautetaan. Schalinin laatiman sommitelman tilarakenne palautetaan. Merkittävät näkymät ja avoimet maisematilat palautetaan.

Kaupunkikuvallisesti merkittävät puurivit, kujanteet ja yksittäispuut

Säilytettävä, olemassa oleva aihe

Palautettava aihe

A *Lehmuskujanne Kartanotontilta Gyldenintielle säilytetään kokonaisuutena. Lehmusmajan (A1) sommitelma tulee ratkaista kujanteen käytön mukaisesti jatkosuunnittelussa.*

B *Lehmusrivit Kauppaneuvoksentien ja Gyldenintien varsilla tulee säilyttää ja palauttaa*

C *Koivurivi Otavantien varrella säilytetään, kartanon sisääntulon kohdalla olevat puut poistetaan.*

Säilytettävät puut kartanotontin ulkopuolella

D *Kaupunkikuvallisesti merkittävä, katumaisemassa erottuva säilytettävä yksittäispuu tai puuryhmä kartanotontin ulkopuolella D1 lehmus ja D2 tervalepät Pajalahdentien varrella. D3 koivu, D4 vaahtera ja D5 lehmukset Kauppaneuvoksentien varrella. D6 vaahtera Otavantien ja Lauttasaarentien risteyksessä.*

Avoimena kehitettävä tontinosa

Merkittävä, avoimena/puoliavoimena pidettävä näkymä

Merkittävä, kaupunkikuvan kannalta tärkeä alue, jota kehitetään julkisivun omaisena

KARTANOPUISTON KUNNOSTAMISEEN LIITTYVÄT KEHITTÄMISPERIAATTEET

Bengt Schalinin suunnitteleman muotopuutarhan säilyminen turvataan, jo kadonneita aiheita palautetaan sekä rakennuksille luodaan arvoisensa toimiva pihaympäristö. Tontti aidataan. Kartanotontin arvokkainta osaa, vanhinta puustoa ja sen elinvoimaisuutta vaalitaan.

1920-luvun muotopuutarha-alue, jonka jäsentely tulee palauttaa erillisen suunnitelman pohjalta

TOIMINNALLISET KEHITTÄMISPERIAATTEET

Puistomainen tontti sekä kartanon päärakennus liitetään luontevaksi toiminnalliseksi osaksi ympäröivää kaupunkirakennetta. Tontin sisäisiä reittejä kehitetään ja tontin reitistö liitetään luontevaksi osaksi ympäröivää katuverkkoa. Tutkitaan varsinaisen tontin ulkopuolella olevien, kartanon historialliseen kokonaisuuteen liittyvän reitin käyttöön ottamista.

Palautettava reitti

Jalankulkuliikenteen yhteytenä kehitettävä/tutkittava reitti tulevasta käyttötarkoituksesta riippuen

Toiminnallinen solmukohta *(suunniteltu metroaseman sisäänkäynti), jonka suunnasta avautuvien näkymien kaupunkikuvalliseen laatuun tulee kiinnittää erityistä huomiota.*

Uudet rakenteet: *Tontille sijoittuva uusi (Metroon liittyvä) rakenne, jonka ympäristöön sovittamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.*

5.3 KARTANOPUISTON KUNNOSTAMISEEN LIITTYVÄT KEHITTÄMISPERIAATTEET

Bengt Schalinin laatima 1920-luvun suunnitelma kunnostuksen lähtökohtana:

Tavoitteet: Turvataan olemassa olevan muotopuutarhan säilyminen, palautetaan jo kadonneita aiheita sekä luodaan rakennuksille arvoisensa toimiva pihaympäristö, jolla on mahdollisuudet säilyä ja palvella rakennuksiin liittyvää toimintaa myös tulevaisuudessa. Tontti aidataan. Aitaamisen tavoitteena on korostaa alueen erityisyyttä jolloin kulkija kokee siirtyvänsä kadulta puutarhaan, alueelta toiselle.

Säilytettävät osat: Muotopuutarha-aiheesta on olemassa erityisesti Otavantien sisääntulopihan puolella kaikki Schalinin suunnitelman elementit (muurit, portaat ja osa kiveyksistä). Myös puutarhan puolella muotopuutarhan kartanorakennusta lähinnä oleva kokonaisuus on laajuudeltaan lähes kokonaan säilynyt ja siten palautettavissa.

Palautettavat aiheet: Toteutuneiden osien säilyttämisen ja kunnostamisen lisäksi tulee palauttaa erityisesti kartanorakennusta lähinnä olevat ja muotopuutarhaan liittyvät palautettavissa olevat elementit (muurit, kiveys- ja istutusalueet). Säilyttämistä ja palauttamista tulee tarkastella rakennuksen tulevan käyttötarkoituksen näkökulmasta. Muita palautettavia aiheita ovat puurivit ja kujanteet (ks. Schalinin sommitelman kaupunkikuvallisten teemojen esille nostaminen. s. 84)

Kehitettävät alueet: Punaisen huvilan lähiympäristö vaatii kohentamista. Punaisen huvilan lähialuetta tulee suunnittelussa tarkastella toisaalta osana Schalinin sommitelmaan liittyvää kokonaisuutta, toisaalta 1700-luvun lopun maatalon pihapiirinä. Tontin luoteisreunalle sijoittuva metrorakentamiseen liittyvä rakenne tulee sovittaa kartanoympäristöön huolella.

Keinot: Kunnostamisen aluksi laaditaan käyttö- ja hoitosuunnitelma, jossa asetetaan tarkennetut tavoitteet rakenteiden, kasvillisuuden ja materiaalien kunnostamisesta ja palauttamisesta sekä tarkastellaan puuston ja kasvillisuuden kuntoa ja säilyttämisen mahdollisuuksia.





Päärakennuksen sisääntulon edusta vuonna 1925 ja 1930-luvulla kuvattuna. Sisääntulopiha on Schalinin suunnitteleman puutarhan parhaiten säilynyt osakokonaisuus. Kuvat, HKM ja MG.

Käyttö- ja hoitosuunnitelmassa tulee ottaa huomioon seuraavat seikat:

Vanhojen rakenteiden korjauksissa tulee käyttää ensisijaisesti perinteisiä, alkuperäisiä rakenteita ja materiaaleja: kylmäladottuja luonnonkivimuureja, luonnonkivirakenteita, liuskelaatoitusta ja sorapintaisia teitä. Käytettävät materiaalit, niiden värit ja rakenteiden mitoitus arvioidaan tarkasti ja niiden pitää soveltua puiston historialliseen arvoon. Keinotekoisten materiaalien kuten muovin käyttöä tulee välttää.

Punaisen huvilan rajautuminen katualueeseen, muuri, aita ja pihan lähialueiden pinnoitteet tulee uusia rakennuksen henkeen sopivaksi. Myös ajoesteiksi tuodut luonnonkivet tulee poistaa.

Kartanon päärakennuksen sisäänkäynnin kohdalla luonnonkiviperustuksella oleva valurauta-aita tulee kunnostaa. Tontin aitaamisessa käytettävän aitamallin tulee sopia historialliseen arvoympäristöön.

Kasvillisuudessa suositaan alkuperäisiä lajeja. Olemassa olevasta kasvillisuudesta tehdään tarkka inventointi lajien määrittämiseksi. On mahdollista, että alueen kasvillisuudesta löytyy vielä tulevaisuudessa tarkentavaa tietoa antavaa valokuva-aineistoa. Arkistomateriaalin pohjalta tiedetään, että muotopuutarhassa on ollut Schalinin suunnitelmille tyypillisiä perennaistutuksia. Kartanopuiston kunnostamisessa suunnitteluun tulee sisällyttää perennaistutusten tarkastelu osana muotopuutarhaa.

Mahdollisten uusien rakenteiden osalta muutokset täytyy sovittaa alkuperäiseen. Elementtien tulee olla sellaisia, että ne asettuvat luontevasti osaksi kokonaisuutta joko alistuen tai tuoden hienovaraisesti ympäristöön uuden 2000-luvun kerrostuman. Tämä koskee erityisesti alueen valaistusta, mahdollisia uusia tukimuureja, aitoja, talousrakennuksia ja hulevesien ohjausta päärakennuksen lähistöllä.

Perustelut: Kartanon puiston kukoistusaikaa edustavasta puutarhakokonaisuudesta on jäljellä arvokas fragmentti. Se edustaa aikanaan merkittävän puutarha-arkkitehti Bengt Schalinin suunnitelmatuotantoa, ja muodostaa kartanotontin merkittävimmän historiallisen kerrostuman. Muotopuutarha-aiheen kunnostaminen ja palauttaminen vaalii kartanotontin kulttuurihistoriallisia ja puistohistoriallisia arvoja sekä vahvistaa myös alueen kaupunkikuvallista merkitystä. Kartanon pihan aitaamisella on pitkät perinteet. Tontille ei kuitenkaan ole tarkoitus luoda suljettua luonnetta, vaan tarkoituksena on aitaamalla ohjata kulkua.

Puuston ja muun kasvillisuuden vaaliminen ja elinvoimaisuuden ylläpitäminen:

Tavoite: Kartanotontin arvokkainta osaa, vanhinta puustoa ja sen elinvoimaisuutta tulee vaalia. Schalinin laatiman sommitelman tilarakenne otetaan puuston kehittämisen periaatteeksi. Kartanopuutarhan vesakoituminen ja umpeen kasvaminen tulee jatkossa estää. Lähikortteleiden leimaa-antavat puuvanhukset säilytetään osana kartanokokonaisuutta.

Keinot: Kaupunkikuvallisesti tärkeiden puuistutusten, tonttia rajaavien puuriviaiheiden (ja tontin ulkopuolella olevien sommitelma-aiheiden) ohella tontin sisäosissa olevat kadonneet aiheet, kuten porttipuut palautetaan. Vapaasti nurmella kasvavien puiden ja pensaiden teemaa selkeytetään. Schalinin suunnitelman toteutumisen jälkeen tontille on tullut paljon uutta puustoa ja pensaita, erityisesti tontin pohjoisosaan, ja sen määrää tulee vähentää. Esimerkiksi Otavantien reunassa olevat vaahterat ja suurin osa pensasistutuksista ei ole Schalinin suunnitelman mukaista kasvillisuutta, ja niiden säilyttämistä tulee arvioida osana kokonaisuutta käyttö- ja hoitosuunnitelman laatimisessa. Tontin puille tulee laatia kunto- ja hoitoarviot. Osa puista vaatii pikaisia hoitotoimenpiteitä.

Perustelut: Puuston elinvoimaisuuden turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää. Vanhojen puiden rooli alueen kaupunkikuvassa, sekä kartanotontilla että lähikortteleissa on merkittävä. Vanhat puut luovat alueelle oman historiallisen kerrostumansa, osa puista on 1800-luvulta, eli yli 100 vuotta vanhoja.





KUVIEN LÄHTEET (merkitty kuvateksteihin)

Lähdelyhenteet:

HKA Helsingin Kaupunginarkisto
HKM Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto
HKR Helsingin kaupungin rakennusviraston puisto-osaston arkisto
LSe Lauttasaari-Seura ry:n kuva-arkisto
LSä Lauttasaaren säätiön kuva-arkisto
MG Margaret Godenhjelmin yksityinen valokuvakokoelma
MVKA Museoviraston kuva-arkisto
RVV Helsingin rakennusvalvontaviraston arkisto
SAM Suomen arkkitehtuurimuseo

Länsimetro http://www.lansimetro.fi/, latauspäivät marraskuu 2011 ja tammikuu 2012

CR Camilla Rosengren, maisema-arkkitehti, Ympäristötoimisto Oy

KIRJALLISUUTTA

Aarniala, I.; Tarinoita Lauttasaaresta – Drumsö historia 1-21, Lauttasaaren säätiö, Lauttasaari-seura 2008

Brommels, M., Gestrin, C-L. & Uusikylä, M.; Lauttasaari ennen siltaa, Svenska kulturfonden 1999

Elomaa, V., Tommila, P. & Hult, H.; Krenatööreistä Rämäpäihin: Lauttasaaren linnoittamisen vaiheet Krimin sodasta toiseen maailmansotaan, Lauttasaari-seura 2005

Halila, A.; Lauttasaari: kalastajakylästä kaupunginosaksi, Eripainos Helsinki-seuran vuosikirjasta 1965

Hautamäki Ranja, 1999: Helsingin kartanoympäristöt – yhteenveto syksyn 1998 inventoinneista, Rakennusvirasto, viherosasto, 21.1.1999.

Freese, Simo: Lauttasaaren kartano, Rakennushistoriaselvitys, 31.10. 2011, Helsingin kaupungin tilakeskus

Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Yleiskaavaosasto: Helsingin yleiskaava 2002. KSV

Janhunen, Matti.; Lauttasaaren rakentamisen vaiheita, Lauttasaaren säätiö,1981

Jonasson, F., Kivialho, A. & Kivialho, K. (toim.); Suomen maatilat: tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista. I osa. Uudenmaan lääni, 1931

Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel (toim); Suomen kartanot ja suurtilat I–III, 1939–45

Kasnio Kirsti – Merja Härö Arkkitehdit Ky; Lauttasaaren kartanon sivurakennuksen Röda Villan'in peruskorjaus- ja käyttöselvitys, Helsingin kaupunki, Rakennusvirasto talosuunnitteluosasto, 11.8.1980

Kupiainen, Tuulikki. (toim.); Lauttasaaren rakennettu ympäristö, Lauttasaari-Seura 1983

Lauttasaaren säätiö 2005: Lauttasaaren historiallisia vaiheita Julius Tallbergin ajasta 2000-luvulle, Seinäjoki 2005;

Litzen, A.; Helsingin maalaiskunnan historia 1865-1945, Vantaan kaupunki 1997

Lehtonen , Kai R.; Lauttasaari ennen metroa

Manninen, O. et al (toim.); Lauttasaari: kaupunki kaupungissa, Lauttasaari-seura, Helsingin Kaupunginosayhdistysten Liitto, Helsingin kaupunki 1995

Mustonen, Kauko ja Pykälä, Kalevi.; Lauttasaari – helmi Helsingin kruunussa, Lauttasaaren säätiö, Lauttasaaren Kustannus Oy 1976, toinen painos

Nikander Gabriel et al.; Herrgårdar i Finland I–III, 1928-30

Rancken, A. W.; Helsingfors: Stad och Landsbygd

Rantala, K. & Islander, P.; Helsingin kartanoympäristöt: katsaus kartanoympäristöjen nykytilaan, käyttöön ja ympäristöjen kunnostustarpeisiin, Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, metsä- ja maatalousosasto 1991

Reijonen, Annikki; Puutarhakauneus: taiteellisia näkökohtia ja käytännöllisiä viitteitä sen luomiseksi, Porvoo 1927

Stenius, S.; Boken om Drumsö, Drumsö stiftelse 1947

Sundman, M.; Kaupungin rakentumisen vaiheet – Stadier i stad, Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto 1983

Tanner, M. (toim.); Vuosikymmenten rakennukset Lauttasaaressa, Lauttasaari-Seura 1997

Tarjanne, Hilla; Helsingin rakennuskulttuuri, Lauttasaaren rakennusinventointi, Helsingin kaupunginmuseon tutkimuksia ja raportteja 2/2003.

Tegel, S. (toim.); Helsingin kartanoympäristöjen peruspa-rannuksen ja hoidon seurantaryhmä: työryhmän väliraportti 31.12.1997,
Helsingin kaupungin rakennusviraston viherosasto 1998

Uino, A. et al (toim.); Lauttasaaren historiallisia vaiheita Julius Tallbergin ajasta 2000-luvulle, Lauttasaaren säätiö 2005

Uino, A.; Lauttasaari: Helsingin merellinen kaupunginosa, Lauttasaaren säätiö 1995